

VILNIAUS UNIVERSITETAS
EKONOMIKOS IR ADMINISTRAVIMO FAKULTETAS

VERSLO EKONOMIKOS PROGRAMA

Monika Lukauskaitė
MAGISTRO BAIGIAMASIS DARBAS

NEPRIKLAUSOMŲ DARBUOTOJŲ FINANSINĖS GEROVĖS
TYRIMAS
FINANCIAL WELL BEING REASERCH OF INDEPENDENT
WORKERS

Darbo vadovė **Doc. Dr. Alfreda Šapkauskienė**

Darbo įteikimo data: _____

Registracijos Nr. _____

Vilnius, 2020

NEPRIKLAUSOMŲ DARBUOTOJŲ FINANSINĖ GEROVĖ

Monika Lukauskaitė

Magistro baigiamasis darbas

Vilniaus Universitetas, Ekonomikos Fakultetas, Finansų katedra

Darbo vadovė Dr. Alfreda Šapkauskienė

SANTRAUKA

Temos aktualumas. Tobulėjant ir sparčiai keičiantis pasaulio ekonomikai, visuomenei ir darbo rinkai, kinta ir žmonių gyvenimas, piliečiai tampa visapusiškai raštingesni ir labiau prisitaikantys nūdienos gyvenime. XX amžiaus pabaigoje darbo rinkos ir darbo pobūdžio transformacija iš esmės pakeitė darbo sąlygas, darbo santykius, organizavimo metodus bei principus. Dėl to ženkliai padidėjo nepriklausomai dirbančių asmenų skaičius, kurių didelę dalį sudaro laisvai samdomą darbą dirbantys asmenys. Išskiriama, kad Lietuvoje finansiškai išprususių žmonių yra tik šeštadalis, o žmonių, kurie finansus išmano puikiai - 1 procentas. Tačiau ar nepriklausomą darbą dirbantys žmonės yra taip pat finansiškai raštingi? Kaip minėta nepriklausomų darbuotojų nuolatos daugėja, tačiau jie sudaro tik mažą dalį visos Lietuvos darbo rinkos, todėl galima daryti prielaidą kad nepriklausomiems darbuotojams finansinė gerovė yra sunkiai pasiekama dėl trūkstamų įgūdžių sietinų su finansiniu raštingumu.

Darbo objektas. Nepriklausomi darbuotojai ir jų finansinė gerovė.

Darbo tikslas. Atlikti nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės tyrimą.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti nepriklausomų darbuotojų koncepciją ir socialines garantijas.
2. Teoriškai išanalizuoti finansinės gerovės ir finansinio saugumo sąsajas, įvertinti nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės siekimo galimybes ir galimas problemas.
3. Sudaryti nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės tyrimo metodologiją.
4. Atlikti tyrimą ir identifikuoti nepriklausomų darbuotojų suvokimą apie finansinį raštingumą, bei finansinę gerovę.

Tyrimo rezultatai. Baigiamąjį darbą sudaro trys pagrindinės dalys: teoriniai aspektai, metodologija ir rezultatų analizė. Darbe pateiktos 8 lentelės, 27 paveikslai, 72 puslapiai, 1 priedas (anketa) ir panaudoti 68 literatūros šaltiniai. Apibendrinus atliktos literatūros šaltinių analizės ir empirinio kiekybinio tyrimo rezultatus galima teigti, kad nepriklausomų darbuotojų finansinė gerovė ir finansinės gerovės siekimas tiesiogiai priklauso nuo finansinio raštingumo ir finansinės elgsenos.

FINANCIAL WELL BEING OF INDEPENDANT WORKERS

Monika Lukauskaitė

Paper of the Master's degree

Master's Program European Economic Studies

Vilnius University, Faculty of Economics, Department of Finance

Supervisor – Dr. Alfreda Šapkauskienė

Vilnius, 2020

SUMMARY

72 pages, 27 pictures, 8 tables, 68 references.

The relevance of the topic. Whilst there is a rapid change in the global economy, society and labour market, people's lives changes too, making citizens more literate and adaptable in today's lives. The transformation of the labour market and the nature of work at the end of the 20th century, has fundamentally changed working conditions as well as labour relations, organisational methods and principles. As a result, there has been a significant increase in the number of independent workers, therefore a large proportion of it are self-employed people. Moreover, in Lithuania there is only one-sixth of people who are financially aware and only 1 per cent of the people who has a knowledge of finance. However, are self-employed people also financially literate? As previously mentioned, the number of independent employees is constantly increasing, although they are only a small part of the entire Lithuanian labour market, therefore it can be assumed that financial well-being is difficult to achieve for independent employees due to lack of skills related to financial literacy.

The object if the research . Research of independent workers and their financial well being.

Aim of the reaserch. To conduct a research of independent workers and their financial well-being.

Objectives of the research :

1. To analyse the concept of independent workers and their social guarantees.
2. To evaluate the links between financial well-being and financial security, also to assess the opportunities and potential challenges of the financial well-being for independent workers.
3. To conduct a methodology for research of the independent workers financial well-being .

4. To identify independent workers' perception about financial literacy and financial well-being.

The main results of the research. Summarising the results of the analysis of literature sources and empirical quantitative research, it can be stated that the financial well-being of independent workers and the pursuit of financial well-being directly depend on financial literacy and financial behaviour.

TURINYS

ĮVADAS	7
1. NEPRIKLAUSOMŲ DARBUOTOJŲ FINANSINIS SUPRATIMAS IR FINANSINĖ GEROVĖ	10
1.1. Nepriklausomų darbuotojų koncepcija ir socialinės garantijos.....	10
1.2. Finansinės gerovės ir finansinio saugumo samprata	14
1.2.1. Finansinio raštingumo ir asmeninių finansų valdymo koncepcija	14
1.2.2. Finansinio saugumo poreikis ir finansinės nepriklausomybės sukūrimas	17
1.2.3. Finansinės gerovės ir finansinio saugumo sąsajos.....	19
1.3. Nepriklausomų darbuotojų finansinės elgsenos problematika	21
1.4. Nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės siekimo galimybės	22
2. NEPRIKLAUSOMŲ DARBUOTOJŲ FINANSINĖS GEROVĖS TYRIMO METODOLOGIJA.....	27
2.1. Tyrimo organizavimas ir imtis	27
2.2. Tyrimo instrumento kontrastavimas	29
2.3. Duomenų rinkimas ir analizės metodai.....	31
2.4. Tyrimo validumas ir etika	32
3. NEPRIKLAUSOMŲ DARBUOTOJŲ FINANSINĖS GEROVĖS TYRIMO REZULTATAI IR ANALIZĖ	34
3.1. Demografinė respondentų statistika	34
3.2. Tiriamųjų finansinis raštingumas ir finansinė elgsena	36
3.3. Tiriamųjų finansinės gerovės lygio įvertinimas.....	43
3.4. Finansinio raštingumo ir finansinės elgsenos poveikis tiriamųjų finansinei gerovei.....	50
IŠVADOS	58
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	61

SANTRUMPOS

ES – Europos Sąjunga

LBA – Lietuvos banko asociacija

LB – Lietuvos bankas

LR – Lietuvos Respublika

LVDK - Lietuvos verslo darbdavių konfederacija

MMA – minimali mėnesinė alga

GPM – gyventojų pajamų mokestis

PSD – privalomas sveikatos draudimas

PVM – pridėtinės vertės mokestis

VMI – Valstybinė mokesčių inspekcija

VSD – valstybinis socialinis draudimas

IVADAS

Temos aktualumas. Valstybėse, kurių piliečiai yra visapusiškai finansiškai raštingesni, lengviau įveikiami ekonominiai išbandymai. Nuolatos kintančiame, o kartu ir tobulėjančiame pasaulyje visuomenės nariams dažnai tenka priimti vis svarbesnius finansinius sprendimus, sietinus su taupymu, investavimu, senatvės pensijos kaupimu, įvairiais draudimais bei kitais finansiniais paslaugų pasirinkimais, jų vertinimais (Kvieskienė, 2016; Dukynaitė, 2017). Pasak Lietuvos bankų asociacijos (LBA) teikiamos informacijos, 2019 metais pasitelkiant mokslininkus ir sociologus buvo apskaičiuotas visuomenės finansinio raštingumo indeksas, kuris sudarė 43 balus iš 100 galimų. Tyrimo duomenys parodė, kad Lietuvos gyventojai orientuojasi kasdienėse finansų temose, tačiau ekonomikos reiškiniai bei sudėtingesni finansų įrankiai dar dalinai nesuprantami. Teigtina, kad mūsų šalyje finansiškai išprususių žmonių yra tik šeštadalis nuo visų gyventojų, o žmonių, kurie finansus išmano puikiai, tik vienas procentas. Pažymėtina, jog tyrimo rengėjai atkreipia dėmesį, kad didžiausią nerimą kelia jaunų žmonių finansinis raštingumas (LBA, 2019). Baigiamojo darbo aktualumą sąlygoja tai, jog būtent nepriklausomais darbuotojais dažniausiai tampa jauni žmonės dėl besikeičiančių įmonių poreikio, robotizacijos, dalijimosi ekonomikos, technologijų plėtros, galiausiai besikeičiančio požiūrio į darbą (FDP, 2018).

Europos Sąjungoje šiuo metu skaičiuojama apie 220 mln. darbuotojų, iš jų per 30 mln. sudaro asmenys, kurie turi nepriklausomo, laisvai samdomo darbuotojo statusą. Pabrėžiama, kad nepriklausomų darbuotojų nuolatos daugėja ir Lietuva yra viena tų šalių, kur per pastarąjį dešimtmetį fiksuotas itin spartus nepriklausomų darbuotojų skaičiaus augimas (apie 150 tūkst.) (VMI, 2018; Statistikos departamentas, 2019; 2020). Nepriklausomais darbuotojais dažniausiai skatina tapti tokie veiksniai, kaip darbo laiko neribojimas, nepriklausomybė nuo darbo vietos, galimybė teikti skirtingas paslaugas, įkurti darbo vietas, tačiau atsiranda ir probleminės vietos, kaip pajamų nepastovumas, menkos socialinės garantijos. Pasak Lietuvos verslo darbdavių konfederacija (LVDK) nepriklausomų darbuotojų skaičiaus augimas yra pasaulinė tendencija, ypač tarp jaunosios kartos darbuotojų (LVKD, 2019; Ruginienė, 2019). Akcentuotina, kadangi iš visų šalies gyventojų tik 15 proc. yra finansiškai išprususių, o nepriklausomų darbuotojų skaičius nuolatos auga, todėl galima daryti prielaidą, jog finansinė gerovė yra neatsiejama nuo finansinio raštingumo, o kartu imponuoja ir finansinis saugumas, asmeninių finansų valdymas. Tuo būdu nepriklausomiems darbuotojams siekiant finansinės gerovės, finansinis raštingumas turi būti ugdomas nuolatos, nes tai apima įgūdžius, kurie reikalingi norint tinkamai suprasti finansinę informaciją, ją remiantis priimti teisingus finansinius sprendimus, siekiant finansinės gerovės esant nepriklausomiems darbuotojams.

Mokslinė problema. Remiantis LBA 2019 m. tyrimu, kurio rezultatai parodė, kad visuomenės finansinis raštingumo indeksas yra 43 balai ir, tik 15 proc. šalies gyventojų yra finansiškai išprususių, visa tai suponuoja itin opią nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės siekimo problemą. Nepriklausomų darbuotojų nuolatos daugėja, tačiau jie sudaro tik mažą dalį visos Lietuvos darbo rinkos, todėl galima daryti prielaidą, kad nepriklausomiems darbuotojams finansinė gerovė yra kur kas sudėtingiau pasiekiamą dėl įgūdžių stokos sietinos su finansiniu raštingumu, asmeninių finansų valdymu, finansinio saugumo ir stabilumo. Baigiamojo darbo metu problemą gilina tai, jog Lietuvoje nėra atliktų tyrimų, kurie konkrečiai analizuotų nepriklausomų, laisvai samdomų darbuotojų finansinę gerovę arba jų finansinį raštingumą. Įvairių autorių, mokslininkų, sociologų, organizacijų ir asociacijų, bei valstybinių institucijų dėmesys yra skaidomas į atskirus objektus t.y., nepriklausomus, laisvai samdomus darbuotojus ir finansinę gerovę, finansinį raštingumą (Jakutytė, 2012; Gustainienė, 2013; Botyriūtė, 2014; Kuliešiūtė, 2016; Butvydas, 2016; Kviešienė, 2016; Europos Komisija, 2016; Dukynaitė, Skripkienė, 2017; Gustytė, 2018; Asanavičiūtė, 2018; Vaitkus, Vasilaiuskaitė, 2018; VMI, 2019; LBA, 2019; LVKD, 2019; FDP, 2019; Gaigalienė, Leckė, 2019; Zarembė, 2019). Užsienio šalyse atliekami socialiniai tyrimai, analizės, kurios nukreiptos į nepriklausomų, laisvai samdomų darbuotojų finansinį raštingumą, jo ugdymą, finansinį požiūrį (Bongini, Trivellato, 2013; Mandell, Klein, 2013; Daniam, Manea, 2019; Braeutigam, 2019), analizuojamas nepriklausomų darbuotojų taupymas senatvės pensijai, investicijos (Kadoya, Khan, 2016; Calcagno, Monticone, 2017; T. Rowe Price, 2019), identifikuojamas nepriklausomų darbuotojų finansinis elgesys, veiksniai lemiantys finansinio raštingumo lygį (Atkinson, 2011; Klapper, 2013; Karabulut, 2013; Fernando, 2016; Sutana, 2018; T. Rowe Price Group, 2019). Taip pat užsienio šalių organizacijos, sociologai atlieka tyrimus ir teikia statistinius duomenis apie nepriklausomų darbuotojų finansinę gerovę (Cote, 2011; Parriet, Guille, 2019; MBO Partners, 2019).

Raktiniai žodžiai. Nepriklausomas darbuotojas, laisvai samdomas darbuotojas, savarankiškai dirbantis asmuo, finansinis raštingumas, finansinė gerovė, socialinė gervė, Lietuvos darbo rinka.

Darbo objektas. Nepriklausomi darbuotojai ir jų finansinė gerovė.

Darbo tikslas. Atlikti nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės tyrimą.

Darbo uždaviniai:

1. Išanalizuoti nepriklausomų darbuotojų koncepciją ir socialines garantijas.
2. Teoriškai išanalizuoti finansinės gerovės ir finansinio saugumo sąsajas, įvertinti nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės siekimo galimybes ir galimas problemas.
3. Sudaryti nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės tyrimo metodiką.

4. Atlikti tyrimą ir identifikuoti nepriklausomų darbuotojų suvokimą apie finansinį raštingumą, bei finansinę gerovę.

Tyrimo hipotezė. Nepriklausomų darbuotojų finansinė gerovė ir finansinės gerovės siekimas tiesiogiai priklauso nuo finansinio raštingumo, finansinio elgesio.

Tyrimo metodai. Naudojama mokslinės literatūros analizė, apklausos metodas - anketinė apklausa (kiekybinis tyrimas), aprašomoji statistika. Vertinami gauti bei turimi statistiniai duomenys, ieškomi reiškiniai darantys įtaką duomenų pasikeitimas.

Darbo struktūra. Baigiamąjį darbą sudaro trys pagrindinės dalys: teoriniai aspektai – analizuojami mokslinės literatūros šaltiniai, metodologija – organizuojama nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės tyrimo struktūra ir rezultatų analizė – atliekamas kiekybinis tyrimas, vertinami gauti rezultatai.

Mokslinio tyrimo rezultatų publikavimas ir sklaida. Kiekybinio tyrimo apklausos instrumentas buvo talpinamas internetiniame portale www.apklausk.lt. Internetinės platformos pagalbą buvo lengviau pasiekiami respondentai, kurie yra nepriklausomi darbuotojai. Siekiant pasiekti numatytą apklaustųjų imtį, anketa buvo platinama pasitelkiant socialinius tinklus.

1. NEPRIKLAUSOMŲ DARBUOTOJŲ FINANSINIS SUPRATIMAS IR FINANSINĖ GEROVĖ

1.1. Nepriklausomų darbuotojų koncepcija ir socialinės garantijos

Nepriklausomo darbuotojo dažnai tapatinama su laisvai samdomu darbuotoju. Laisvai samdomas darbuotojas (*angl. freelance worker, freelancer*) yra suprantamas, kaip tam tikros srities specialistas, samdomas įmonės arba organizacijos ir dirbantis laikinam projektui, tam tikrai konkrečiai užduočiai ar aiškiam vienkartiniam tikslui pasiekti (FDP, 2020). Taip pat nepriklausomas darbuotojas gali dirbti ne su įmonėmis, o pats teikti paslaugas fiziniams ir juridiniams asmenims (pvz., pardavinėti prekes, steigti elektronines parduotuves ir t.t.) ar net sukurti darbo vietas kitiems asmenims (VMI, 2019).

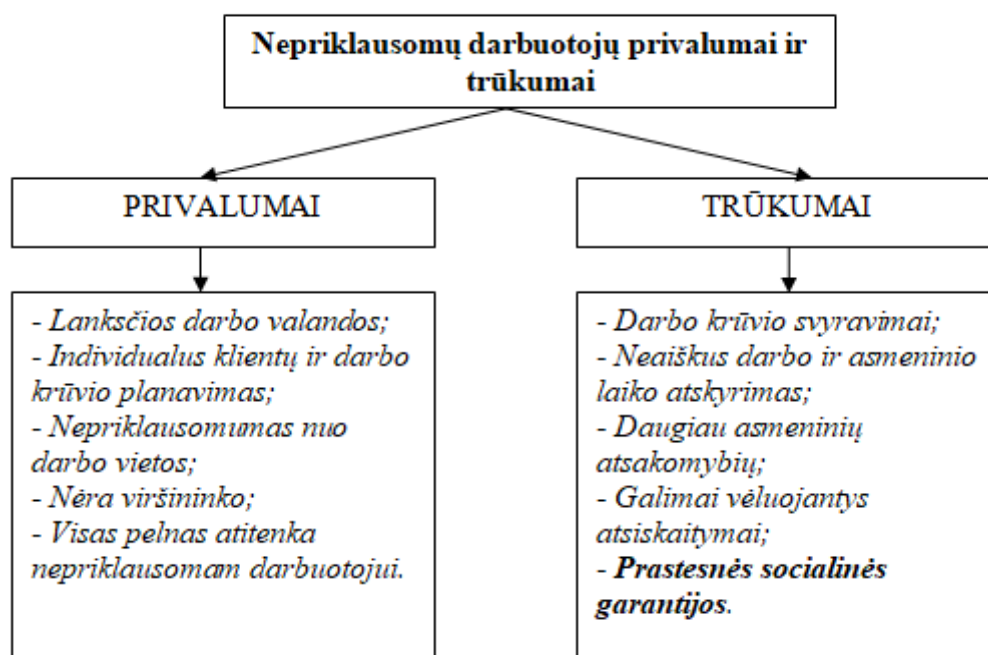
Nepriklausomi darbuotojai dirba pagal individualios veiklos pažymą, autorines sutartis ir verslo liudijimus. Tuo būdu, individualios veiklos pažyma yra dokumentas, kuris tikslingai patvirtina, jog nepriklausomas darbuotojas yra įregistravęs savo vykdomą veiklą Valstybinėje mokesčių inspekcijoje (VMI) ir gali verstis tik tokia veikla, kuri yra nurodyta pažymoje. Nepriklausomas darbuotojas arba laisvai samdomas darbuotojas pagal turimą individualios veiklos pažymą gali vykdyti, bet kokio pobūdžio veiklą, išskyrus tam tikrus atvejus, kai yra privaloma įsteigti įmonę. Nepriklausomas darbuotojas dirbdamas pagal individualios veiklos pažymą moka gyventojų pajamų mokestį (GPM), kuris yra 15 procentų nuo gautų pajamų iš individualios veiklos. Kas mėnesį sumoka privalomą sveikatos draudimą (PSD), kuris yra 6,98 procento nuo minimalios mėnesinės algos, tačiau yra išimčių: individualią veiklą vykduojantys asmenys gali PSD įmokų kas mėnesį ir nemokėti, jeigu už juos yra mokamos sveikatos draudimo įmokos (išimties taikomos dirbantiems pagal darbo sutartį, valstybės tarnautojams, pareigūnams, pensininkams, neįgaliesiems ir kitiems LR Sveikatos draudimo įstatymo 17 str. įvardintiems asmenims) (TAR, 2018, Nr. 2018-10979). Nepriklausomi darbuotojai moka valstybinio socialinio draudimo (VSD) įmokas: 12,52 procento, arba 14,62 procento (jeigu nepriklausomas darbuotojas dalyvauja pensijų kaupime ir moka 2,1 procento įmokas), bei 15,62 procento (jeigu apdraustasis moka papildomą 2,1 procento pensijų įmoką savo lėšomis). Laisvai samdomi darbuotojai moka ir pridėtinės vertės mokestį (PVM), kurio tarifas yra 21 procentas, tačiau pridėtinės vertės mokestį moka tik tie nepriklausomi darbuotojai, kurie turi papildomai įregistravę juridinio asmens statusą (SODRA, 2019, 2020; VMI, 2020).

Nepriklausomi darbuotojai gali vykdyti individualią veiklą pagal verslo liudijimą, kur verslo liudijimas yra dokumentas, kuris įrodo ir patvirtina, kad nepriklausomas darbuotojas yra sumokėjęs fiksuoto dydžio pajamų mokestį ir gali verstis tam tikra veikla (pajamų mokesčio

dydį nustato savivaldybės) (VMI, 2019). Išskiriama, kad populiariausios veiklos su verslo liudijimu yra gyvenamosios paskirties patalpų nuoma, prekyba ne maisto produktais, kirpyklų, kosmetikos kabinetų ir salonų veikla, specialieji statybos darbai, statybos apdailos ir valymo darbai ir kitos paslaugos. Daugiausia verslo liudijimų 2020 metais buvo išduodama didžiųjų šalies miestų savivaldybėse (Žeimantas, 2020). Nepriklausomų darbuotojų individualios veiklos pagal pažymą mokesčiai nuo verslo liudijimo turi esminių skirtumų t.y.: skiriasi gyventojų pajamų mokestis, nes jo tarifas priklauso nuo vykdomos veiklos ir savivaldybių nustatyto tarifo (su individualios veiklos pažyma yra fiksuotas tarifas), individualios veiklos vykdymui verslo liudijimus įsigiję nepriklausomi darbuotojai yra draudžiami valstybiniu socialiniu draudimu, kur VSD įmokos apskaičiuojamos proporcingai išduodamo ar pratęsiamo verslo liudijimo galiojimo laikui (jeigu nepriklausomas darbuotojas verslo liudijimą išsiima mažesniai laikotarpiui negu trys mėnesiai, VSD įmokas turi sumokėti iš karto, jeigu ilgesniam, mokama ketvirčiais, tuo tarpu dirbantiems su individualios veiklos pažyma, VSD įmokos mokamos deklaravus pajamas). Privalomo sveikatos draudimo (PSD) ir pridėtinės vertės mokestis (PVM) yra identiškas, kaip ir dirbančių su individualios veiklos pažyma (Virvilienė, 2019; VMI, 2019). Kita nepriklausomų darbuotojų dalis pasirenka darbo pobūdį pagal autorines darbo sutartis, kur autorinės darbo sutartis yra tokios sutartis, pagal kurias nepriklausomas darbuotojas perduoda teises į kūrinių kitai šaliai. Nepriklausomi darbuotojai pasirašę autorinę darbo sutartį ir gaunantys autorinį atlygį yra privalomai draudžiami valstybiniu socialiniu draudimu ir privalomuoju sveikatos draudimu (SODRA, 2020). Nepriklausomų darbuotojų mokami mokesčiai pagal autorines darbo sutartis vėl turi esminių skirtumų, nuo nepriklausomų darbuotojų dirbančių pagal individualios veiklos pažymą arba verslo liudijimus. Akcentuotina, jeigu laisvai samdomas darbuotojas dirba pas tą patį darbdavį (pagal darbo sutartį arba yra valstybės tarnautojas) yra taikomi mokestiniai tarifai darbdaviui, tačiau jeigu nedirba tas tą patį darbdavį VSD ir PSD įmokos išlieka analogiškos, kaip ir dirbant pagal individualios veiklos pažymą. Esminis skirtumas, jog nepriklausomas darbuotojas teikdamas paslaugas pagal autorines darbo sutartis mokesčius sumoka iš karto gavęs pajamas iš veiklos (SODRA, 2020; VMI, 2019).

Nepriklausomi darbuotojai pagal savo teikiamas paslaugas ir vykdomą veiklą turi itin atsakingai įsivertinti, kaip įregistruoti jų vykdomą veiklą, nes tai turi tiesiogines sąsajas su socialiniu draudimu ir saugumu, finansiniu stabilumu, galiausiai nepriklausomų darbuotojų finansinę gerovę. Nepaisant ar nepriklausomas darbuotojas teiks paslaugas pagal individualios veiklos pažymą ar verslo liudijimą, PSD mokestis išlieka analogiškas, tačiau kiti mokestiniai tarifai yra skirtingi (VSD, GPM). Nepriklausomo darbuotojo ir paslaugų užsakovo dažniausiai nesieja intensyvūs darbo santykiai, tuo būdu vienas iš esminių skirtumų tarp laisvai samdomo darbuotojo ir tradicinio darbuotojo yra darbo valandos, nepriklausomybė. Nepriklausomi

darbuotojai nėra įpareigoti dirbti tik su vienu paslaugų užsakovu. Statistiniai nepriklausomų darbuotojų duomenys rodo, kad keturi iš penkių nepriklausomų darbuotojų vienu metu dirba prie dviejų ir daugiau skirtingų projektų, teikia įvairias paslaugas (Tarcijonaitė, 2018). Dažniausios sritys, kuriose dirba nepriklausomi darbuotojai yra: informacinių technologijų, rinkodara ir komunikacija, aktyvūs pardavimai, maketavimas, žurnalistika, teisės, inžinerijos, renginių organizavime ir kitos srityse (Ruginienė, 2019). Žemiau pateikiamas paveikslas, kuris iliustruoja esminius nepriklausomų darbuotojų privalumus ir trūkumus (žr. 1 pav.).

1 pav. Nepriklausomų darbuotojų darbo pobūdžio trūkumai ir privalumai

Šaltinis: sudaryta autoriaus remiantis FDP , 2020

Nepriklausomų darbuotojų pagrindiniai privalumai yra lanksčios darbo valandos, tuo būdu nepriklausomi darbuotojai gali planuoti darbo laiką, kartu derinant individualius klientų poreikius ir atlikti tinkamą (efektyvų) darbo krūvio planavimą. Laisvai samdomi darbuotojai nėra priklausomi nuo vienos darbo vietos, galima migracija ir emigracija pagal esamas galimybes ir teikiamų paslaugų pobūdį. Svarbiausias elementas, jog visas uždirbtas nepriklausomo darbuotojo pelnas atitenka jam. Atsiranda trūkumai, kurie apima darbo santykius ir darbo krūvio svyravimus, daugiau yra darbo atsakomybių ir krūvio tiesiogiai sietino su teikiamomis paslaugomis, klientų paieškomis. Vienas iš esminių nepriklausomų darbuotojų trūkumų lyginant su tradiciniais darbuotojais yra prastesnės socialinės garantijos. Tradicinis darbuotojas gauna pastovias pajamas, o nepriklausomas darbuotojas gauna pajamas nuo to, kiek atlieka darbo, kiek turi klientų, užsakovų – todėl atsiranda pajamų nepastovumas. Nepriklausomi

darbuotojai Lietuvoje, kaip ir daugelyje kitų šalių, negauna dalies socialinių garantijų (dalinai prarandama teisė į nedarbo draudimo išmokas, atsiranda rizika nesukaupti būtinojo darbo stažo senatvės pensijai, atsiranda finansinis nestabilumas). Visa tai sukuria nepriklausomų darbuotojų ne saugumo jausmą, o įvairūs socialiniai tyrimai rodo, kad nepriklausomi darbuotojai patys supranta, kad yra socialinių garantijų stoka, galimas finansinis nestabilumas (Tarcijonaitė, 2017).

Analizuojant socialines garantijas, norima akcentuoti, jog teisę gauti ligos išmoką turi tie nepriklausomi darbuotojai, kurie buvo apdrausti ligos socialiniu draudimu ir iki susirgimo turėjo ne trumpesnį, kaip trijų mėnesių per pastaruosius 12 mėnesių arba ne trumpesnį, kaip šešių mėnesių per pastaruosius 24 mėnesius draudimo stažą. Svarbus aspektas, jog nepriklausomiems darbuotojams darbo stažas yra nustatomas pagal sumokėtas įmokas (pvz., jeigu įmokos sumokėtos nuo vienos minimalios mėnesio algos (MMA) dydžio sumos yra įgyjamas vieno mėnesio socialinio draudimo stažas, tačiau jeigu įmokos sumokėtos nuo didesnės ar mažesnės negu MMA sumos, stažas laikomas proporcingai didesniu arba mažesniu) (SODRA, 2017; 2020). Iš esmės tai suponuoja itin rimtą problemą, konkrečiai sietina su nepriklausomų darbuotojų pajamų svyravimais, kur nepriklausomas darbuotojas gali sudėtingai dirbti kas dieną, tačiau jeigu nepasieks vadinamų MMA „lubų“, tiesiog praranda galimybę sukaupti darbo stažą, kuris tiesiogiai siejamas su socialinėmis garantijomis. Galima teigti, jog nepriklausomų darbuotojų vykdoma veikla ir iš vykdomos veiklos gaunamos pajamos yra tiesiogiai siejamos su socialinėmis garantijomis. Pažymėtina, jog 2018 metais buvo atliktas tarptautinis tyrimas, kuris sietinas su tradiciniais darbuotojais ir nepriklausomais darbuotojais, jų socialinėmis garantijomis ir požiūriu į darbą. Tyrimo duomenys parodė, jog neretai nepriklausomi darbuotojai nori tapti etatiniais darbuotojais, būtent dėl pajamų pastovumo ir gaunamų socialinių garantijų (Karavaitienė, 2018).

Apibendrintai galima teigti, kad nepriklausomi darbuotojai turi išskirtinės laisvės prieš tradicinius darbuotojus. Tačiau laisvai samdomi darbuotojai, nepriklausomi darbuotojai patys yra atsakingi už mokestines naštas, vykdomos veiklos pobūdį, tiesiogiai atsakingi už finansinį stabilumą, nuolatinį pajamų didėjimą, galiausiai socialines garantijas. Nepriklausomų darbuotojų kas metus vis auga, augimą skatina darbo laiko laisvė, nepriklausomybė nuo vienos darbo vietos, tačiau socialiniai tyrimai rodo, kad patys nepriklausomi darbuotojai supranta gresiančius pavojus dėl socialinių garantijų ateityje bei pajamų nestabilumo visame laikotarpyje.

1.2. Finansinės gerovės ir finansinio saugumo samprata

Šiame poskyryje siekiama apibrėžti finansinio raštingumo ir asmeninių finansų valdymo koncepciją. Įvertinti žmonių finansinį saugumą ir finansinio saugumo poreikį, taip pat finansinės gerovės ir finansinio saugumo sąsajas.

1.2.1. Finansinio raštingumo ir asmeninių finansų valdymo koncepcija

Pasak W. Kelton (2020) finansinis raštingumas suprantamas, kaip įgūdžiai ir gebėjimai, kurie yra būtini norint tinkamai suvokti ir išsiaiškinti esamą finansinę informaciją, efektyviai pritaikyti įvairius finansinius įgūdžius, įskaitant asmeninių finansų valdymą, biudžeto sudarymą ir investavimą (Kelton, 2020). Tuo tarpu A. Ritchie (2018) nurodo, kad finansinis raštingumas yra mokėjimas valdyti pinigus, kur reikia tinkamai išmokti įvertinti visas esamas galimybes, atsakingai pinigus skolintis ir taupyti, įvertinti investavimo galimybes bei planuoti pajamas senatvės pensijai (Ritchie, 2018). Akcentuotina, jog įgūdžiai, kuriais remiantis yra gebama suprasti ir išsiaiškinti finansinę situaciją yra itin svarbūs, nes sudaro palankias galimybes priimti su asmeniniais pinigais susijusius sprendimus pagal visą žmogaus turimą informaciją. Teigiama, kad finansiškai raštingas žmogus geba rasti efektyvesnius finansinius sprendimus sietinus su taupymu, kaupimu, investavimu ir pan. (Kvietkienė, 2016).

Pasak Finansinio švietimo ataskaitos (2017) finansinis raštingumas apibūdinamas, kaip žinios ir supratimas apie finansus, finansines rizikas, žmogaus motyvacija ir gebėjimus taikyti finansines žinias įvairiuose finansiniuose kontekstuose (PISA Finansinio švietimo ataskaita, 2017). Bendru kontekstu finansinis raštingumas apima žmogaus įgūdžius, nuolatinį ugdymąsi siekiant efektyviai valdyti finansus ir įvertinti visas galimas rizikas, užsitikrinant finansinį saugumą.

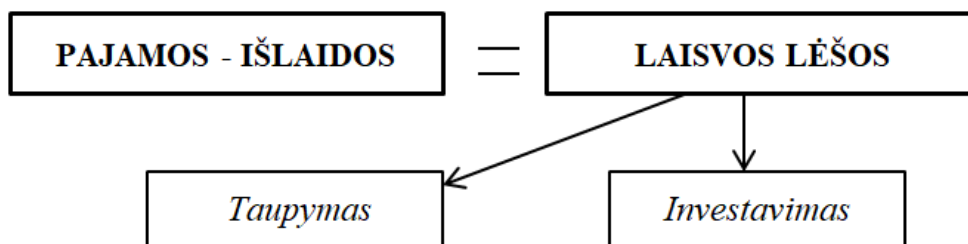
Finansinio raštingumo aspektai geriausiai atskleidžiami per mokymosi visą gyvenimą prizmę, kur imponuoja asmeninių finansų valdymas (tai itin svarbu nepriklausomiems darbuotojams, nes visos jų pajamos priklauso jiems, o pajamų augimas priklauso nuo jų darbo indėlio). Įvairiausias finansinio raštingumo problemas ir sąsajas visame pasaulyje nuolatos tyrinėja įvairūs mokslininkai, sociologai, ekonomistai (Behrman, Mitchell, 2010; Alessie, 2011; Atkinson, Messy, 2011; Cordero, Francisko, 2019), Lietuvoje jau atkreipiamas dėmesys ir į investuotojų finansinę elgseną, finansinio raštingumo reikšmę ir įtaką (Činauskaitė, 2011; Macijauskas, 2015; Europos Komisija, 2016; LB, 2019; LBA, 2020). Neretai žmonės mato, jog yra finansiškai raštingi arba finansiškai išprusę, tačiau orientuoti kasdieninėse finansų temose ne gana, reikia suprasti ir ekonomikos reiškinius, finansinius įrankius (LBA, 2019). Tuo principu

yra išskiriamos ir žemo visuomenės narių finansinio raštingumo (finansinio išprusimo) pasekmės, kaip neefektyvūs ir klaidingi asmenų finansiniai sprendimai ir jų priėmimas, negebėjimas išnaudoti finansų rinkos esamų galimybių ir privalumų, augantys finansiniai įsipareigojimai (skolos, paskolos), minimalios santaupos arba jų nebuvimas, finansinis nesaugumas, auganti finansinių pinklių rizika, neefektyvus kaupimas senatvės pensijai (Kadoya, Khan, 2016). Finansinio raštingumo neišmanymas arba finansinių įgūdžių neturėjimas turi pasekmių ne tik individualiems visuomenės narių finansiniam stabilumui ir saugumui, tačiau ir pačiai valstybei. Teigiama, jog asmenys, kurie nėra finansiškai raštingi, kur kas labiau linkę į brangių paskolų ėmimą (nuolatinį skolinimąsi), daugiau turi problemų dėl įvairiausių finansinių įsipareigojimų (negeba padengti esamų įsipareigojimų, tęsia skolinimąsi), skolų ir paskolų, nekuria finansinio saugumo. Tuo principu finansiškai raštingi visuomenės nariai yra linkę į investicijų diversifikavimą, moka vertinti rizikos faktorius, geba kurti finansinį saugumą ir stabilumą kritiniais atvejais (Darriet, Guille, 2019). Finansinio raštingumo aukštas lygis (finansinio raštingumo išmanymas) yra būtinas, nes jis suteikia galimybes siekti finansinio stabilumo, finansinio saugumo, sukuria galimybes spręsti įvairius finansinius klausimus, kurie apima ir namų ūkį, vaikų ugdymą, laisvalaikį, pajamų užtikrinimą pensijai, galiausiai įsitraukimą į viešų finansų problemų gvildinimą, priimamų sprendimų suvokimą. Finansinis raštingumas svarbus ir naudingas tiek individualiems asmenims, šeimoms, tiek visuomenės ir valstybės mastu (Pompian, 2012).

Finansinio raštingumo viena iš pagrindinių sudedamųjų dalių yra asmeninių finansų valdymas. Pasak A. Klimavičienės (2007) asmeniniai finansai yra asmens ar namų ūkio pajamos ir išlaidos, kitaip tariant, kaip asmuo gaunamas pajamas išleidžia sukurdamas piniginius santykius. K. Taujanskaitė ir D. Jurevičienė (2010) asmeninius finansus apibūdina per trijų kintamųjų poziciją (pajamos, išlaidos, laisvos lėšos), kur tinkamai valdant finansus galima taupyti arba investuoti. Tuo būdu D. Jurevičienė (2010) asmeninius finansus įvardija, kaip dalį finansų sistemos. Svarbus akcentas, jog finansiniai santykiai atsiranda tada, kai ima judėti piniginių lėšos jų formavimosi ir naudojimo procesuose, tačiau neturi būti chaoso. Finansams priklauso visi piniginiai santykiai sietini su valstybės valdymo ir savivaldybės organais, mokesčių inspekcija, bankais ir įvairiomis draudimo kompanijomis, pensijų fondais, finansinėmis įstaigomis, ūkiniais subjektais (Juodytė, 2014). Asmeninių finansų valdymas ypatingai svarbus nepriklausomiems darbuotojams, nes jų finansinis stabilumas, saugumas tiesiogiai priklauso nuo jų uždirbamų pajamų ir pajamų valdymo.

Įvairūs mokslininkai ir autoriai skirtingai interpretuoja asmeninius finansus ir asmeninių finansų valdymą, kur atliekamas vertinimas per vartojimą, taupymą, saugumą, investavimą ir jo galimybes, kintančius verslo ciklus, galiausiai gyvenimo ciklą (Taujanskaitė,

Jurevičienė, 2010; PILDYTI). Pasak K. Taujanskaitė, D. Jurevičienė (2010) žmogaus asmeninius finansus galima apibrėžti per fundamentalią lygtį (žr. 2 pav.).

2 pav. Asmeninių finansų valdymo lygtis

Šaltinis: sudaryta remiantis K. Taujanskaitė, D. Jurevičienė (2010, p. 105)

Įsisavinus ir suprantant kintamųjų sąveikas, asmeninių finansų valdymas būtų kur kas aiškesnis ir leistų asmeninius finansus, bei jų procesus valdyti pačiam asmeniui efektyviau ir kokybiškiau - siekiant finansinės gerovės (žr. 2 pav.) (Taujanskaitė, Jurevičienė, 2010). Asmeninių finansų valdymas turi būti suprantamas ir plačiau t.y., per vartojimą ir taupymą, skolų, įsiskolinimo dengimą ir įvertinimą, draudimo, investavimo, pensijų, pajamų mokesčių planavimą. Pažymėtina, jog asmeninių finansų tikslas yra turėti pakankamai pinigų (Gausienė, 2010). Asmeninių finansų valdymas ir asmeninių finansų planavimas dalinai yra pasiruošimas būsimiems finansiniams poreikiams, kur asmeninių finansų planavimas siejamas su finansiniais interesais (mokesčių planavimas, piniginių srautų planavimas, investicijos, rizikos valdymas, senatvės pensijos planavimas) (Juodytė, 2014).

Akcentuotina ir pagrindinė asmeninių finansų valdymo taisyklė: numatyti ne tik esamus, bet ir būsimus poreikius, bei jiems pasiruošti iš anksto. Taip pat svarbu turėti santaupų nenumatytiems įvykiams ir situacijoms, iš anksto planuoti ir numatyti būsimas išlaidas, nesiskolinti ir saugoti turtą bei santaupas (Lietuvos bankas, 2020). Pabrėžiami ir pagrindiniai asmeninių finansų valdymo principai (Logfina, 2010; Varnė, 2018; LB, 2020):

- Senatvės pensijos planavimas turi būti prioritetas;
- Asmeninius finansus valdyti, taip, jog didėtų pajamos ir turtas;
- Įvertinti ir siekti racionalaus pinigų vartojimo;
- Siekti pasitenkinimo gyvenimo kokybe;
- Laikytis taupymo taisyklės 50 – 30 – 20;
- Atsargų dalį paversti finansiniais aktyvais;
- Parduodant žmogiškosios veiklos rezultatus, daugiau uždirbti;
- Ugdyti finansinį raštingumą.

Asmeninių finansų valdymas yra itin svarbus visiems visuomenės nariams, tačiau nepriklausomi darbuotojai, tai žmonės, kurie moka mokesčius patys už save, visas gaunamas pelnas priklauso jiems, todėl jiems siekiant finansinio saugumo, stabilumo ir ateities perspektyvų ypatingai svarbus asmeninių finansų valdymas ir jo suvokimas (Murillo, Franco, 2020). Nepriklausomų darbuotojų asmeninių finansų valdymas, efektyvus valdymas bei finansinis raštingumas gali suteikti geresnes ateities perspektyvas, finansinį stabilumą, galiausiai gerinti socialines garantijas. Minėtų darbuotojų finansai yra generuojamų jų pačių, todėl išauga ir atsakomybės bei požiūris į finansų valdymą. Svarbu suvokti, kad asmeninių finansų valdymo pagrindinė funkcija – jų planavimas, siekiant įgyvendinti numatytus finansinius tikslus. Efektyvus finansų valdymas suteikia galimybes pasiekti didesnių finansinių perspektyvų (Kozel, 2015; Kuliešiūtė, 2016).

Apibendrinant galima teigti, jog asmeninių finansų valdymas yra neatsiejama kiekvieno visuomenės nario kasdieninė veikla, kur asmeninių finansų valdymo efektyvumas priklauso nuo turimo finansinio raštingumo ir išprusimo. Kiekvienu atveju, asmuo turi gebėti valdyti savo finansus, siekti finansinio stabilumo, nuolatos ugdyti finansinį raštingumą, galiausiai skatinti finansinio raštingumo ugdymą ir artimiesiems, ir vaikams. Teigtina, kad finansiškai raštinga visuomenė gebės pasirūpinti dabartimi ir savo ateities perspektyvomis. Taip pat nepriklausomi darbuotojai turėdami finansinio raštingumo žinias, gebės tinkamai valdyti asmeninius finansus, siekiant finansinės nepriklausomybės ir socialinių garantijų.

1.2.2. Finansinio saugumo poreikis ir finansinės nepriklausomybės sukūrimas

Šiuolaikiniame pasaulyje finansinis saugumas yra gyvenimo kokybės užtikrinimas. Finansinis saugumas suteikia apsaugos galimybes pirmiausia tam tikrais kritiniais žmonių gyvenimo atvejais, konkrečiai per draudimą. Finansinio saugumo svarba yra argumentuojama, per galimybes apsaugoti šeimas nuo pajamų sumažėjimo (maitintojo netekimo atveju), dengiamos išlaidos nelaimingo atsitikimo metu, išsaugomos santaupos, užtikrinamas finansinės padėties stabilumas (turint finansinių įsipareigojimų) (LB, 2020). Imponuoja ir valstybės finansinis, ir ekonominis saugumas, kuris turi sąsajas su kiekvieno asmens finansiniu saugumu, tai koncepcija, kuri apima priemones ir būdus, kaip apsaugoti valstybės interesus pasauliniu mastu rinkos ekonomikoje (Ekonomika, 2019).

Visuomenės narys priimdamas finansinio saugumo sprendimus yra įtakojamas daugybės veiksnių (išorinių ir vidinių), kur vienaip ar kitaip yra įtakojamas žmogaus elgesys priimant atitinkamus finansinio saugumo sprendimus. Pasak R. Vaitkaus (2018) vienas iš svarbiausių aspektų yra asmeninių vertybių egzistavimas, kur esamos vertybės padeda asmeniui

susivokti aplinkoje, priimti sprendimus, tokius kurie yra prasmingi ir finansiškai naudingi. Tuo principu B. Kuzmickas (2013) teigia, kad dalis autorių ekonomiką atskiria nuo vertybių sistemos motyvuodami, jog tai yra pragmatinės veiklos sritis, kurioje imponuoja tik materialinė nauda. Svarbu identifikuoti individualaus asmens patiriama finansinio saugumo svarbą ir, kaip tai pasireiškia asmens elgsenoje. Finansinį saugumą galima suprasti, kaip tam tikrą reiškinį, vykstantį dėl tam tikrų priežasčių ir nukreiptą asmeninėms vertybėms formuoti (Vaitkus, Vasiliauskaitė, 2018). Finansinis saugumas dažniausiai siejamas su tam tikrais stereotipais ar moksliniais, socialiniais apibrėžimais. Neretai identifikuojant finansinio saugumo sąvoką kyla sunkumų demografiniais ir socialiniais žmonių statusais, ne kiekvienas finansinį saugumą interpretuoja pagal savo gyvenimo kokybę ir jos suvokimą (Mandell, 2013). Finansinis saugumas, o kartu ir finansinis stabilumas yra susijęs su asmens vidinio saugumo jausmu, kur žmogui suteikiamas pasitikėjimas ir finansinės galimybės. Finansinio saugumo poreikis kyla iš žmogaus prigimties ir norėjimo jaustis saugiam, stabiliam, taip pat ir iš išorinio pasaulio suvokimo, kur atsitikus tam tikriems neigiamiems gyvenimo įvykiams, finansinis saugumas užtikrins galimybes pasinaudoti finansinio saugumo garantija, taip sumažinant pavojų (Martin, Caroline, 2017).

Kiekvienas asmuo siekdamas finansinio saugumo turi tam tikras galimybes su(si)kurti finansinę nepriklausomybę, būtent per asmeninio biudžeto ir finansinio plano sudarymą, jo įgyvendinimą (Nordplus, 2018). Siekiant finansinės nepriklausomybės pirmiausia turi būti laikymąsi trijų žingsnių pakopos:

- Individualus, asmeninis biudžeto ir finansinio plano kokybiškas sudarymas – tikslų nustatymas, jų įgyvendinimas;
- Asmeninio biudžeto parengimas – pajamų ir išlaidų palyginimas. Šiuo atveju išlaidų skaidymas į būtinas ir nebūtinias išlaidas (nebūtinos išlaidos gali būti mažinamos nekeliant tiesioginio pavojaus ateičiai).
- Papildomų pajamų (perviršio) įvertinimas ir jų panaudojimo galimybės.

Siekiant sukurti finansinę nepriklausomybę, kuri siejama su finansiniu saugumu, kiekvienam žmogui yra būtina būti finansiškai raštingam ir finansiškai išprususiam. Kiekvienas asmuo siekdamas finansinio saugumo, ne tik per įvairias draudimo bendroves, bet ir per taupymą, turi sistemingai planuoti asmeninį biudžetą, kuris ir sudaromas per pajamas ir išlaidas. Turi turėti žinių, jeigu pajamos viršija išlaidas atsiranda galimybė taupyti, jeigu išlaidos viršija pajamas, reikia sumažinti išlaidas ir / arba ieškoti papildomo pajamų šaltinio. Kiekvienas asmuo siekdamas sumažinti patiriamas asmenines išlaidas turi turėti savo prioritetų, sąnaudų sąrašą, kur detalai ir tikslingai apibrėžiamos, kurios išlaidos ir sąnaudos yra nuolatinės ir kurių mažinimas yra probleminis. Kiekvieno asmens taupymas padeda sukurti finansinio saugumo ir finansinės

nepriklausomybės pojūtį ir galimybes t.y., atsiradus kokioms nors neplanuotoms išlaidoms yra neleidžiama pasiekti krizinės situacijos (Nordplus, 2018). Kiekvienas asmuo siekdamas finansinio saugumo ir finansinės nepriklausomybės turi analizuoti savo individualią finansinę padėtį, sudaryti šeimos biudžetą, bendradarbiauti su įstaigomis ir kitais atstovais jeigu yra įsiskolinimų, nesiskolinti, vertinti rizikas ir pasverti visas galimybes. Taip yra priartėjama prie finansinės laisvės, kuri apima investicijas į ateitį, taupymą, draudimą (Sodra, 2020; Nordplus, 2018).

Apibendrintai galima teigti, jog finansinio saugumo poreikis atsiranda visiems pagal kiekvieno žmogaus individualų suvokimą apie finansus, pajamas, jų valdymą, galiausiai turimas žinias ir vertybes, emocinį intelektą. Tačiau pasiekti finansinio saugumo galima tik tada, kuomet asmuo išmano finansinį raštingumą yra finansiškai išprusęs. Finansinis saugumas yra asmens vertybinis santykis su supančia aplinka, kur esant tam tikromis nenumatytoms aplinkybėmis yra suteikiama galimybė panaudoti finansinį saugumą užtikrinančias priemones (santaupas, likvidžias atsargas, draudimo garantijas). Finansinio saugumo poreikio sukūrimas suteikia galimybes apsaugoti žmogui save, šeimą nuo neplanuotų finansinių sunkumų, kylančių problemų. Finansinio saugumo poreikis asmenis priveda prie finansinės laisvės siekimo, kur laisvė suprantama, kaip racionalus pajamų panaudojimas.

1.2.3. Finansinės gerovės ir finansinio saugumo sąsajos

Pasak Ekonominio bendradarbiavimo bei vystymosi organizacijos (OECD, 2016) nurodoma, kad finansinis raštingumas yra esminis gyvenimo įgūdis sėkmingai dalyvaujant modernioje visuomenėje. Siekiant finansinės gerovės ir finansinio saugumo, kiekvienas asmuo šiuolaikiniame pasaulyje turi būti atsakingas už savo finansinę ateitį, finansinį saugumą ir stabilumą, nuolatos ugdytis ir siekti finansinės nepriklausomybės. Ekonominio bendradarbiavimo bei vystymosi organizacijos ataskaitoje (2016) teigiama, jog jauni žmonės stokoja finansinio raštingumo įgūdžių, taip pat ir LBA (2019) atlikusi tyrimą nurodė, jog mažiausiai finansiškai raštingi mūsų šalyje yra jauni žmonės. Visa tai rodo problemas, kad finansinė gerovė sunkiau prieinama jauniems žmonėms. Taip pat dauguma mūsų šalyje jaunų žmonių siekia finansinės nepriklausomybės dirbdami nepriklausomais darbuotojais. Greta atsiranda dar viena problema, kad nepriklausomi darbuotojai negali sukurti geresnių socialinių garantijų, stabilesnio finansinio saugumo ir kurti asmeninę finansinę gerovę, nes dalinai neturi finansinio raštingumo įgūdžių, kurie siejami su finansine gerove.

Šiuolaikiniame pasaulyje finansinės gerovės sąsajos su finansiniu saugumu siejamos per finansinių santaupų kaupimą, racionalų pinigų valdymą, asmeninių finansų valdymą bei

finansinį raštingumą. Finansinio saugumo kaupimo siekinys yra įprasminamas poreikiais užsitikrinti saugumą esant nepalankioms gyvenimo sąlygoms ar nenumatytoms aplinkybėms. Asmenims siekiant finansinės gerovės pirmiausia atsiranda finansinio saugumo, finansinės nepriklausomybės siekimas. Manoma, kad finansinių atsargų kaupimas turi tam tikrų sąsajų su gyvenimo ciklo teorijomis, kur siekiama taupyti senatvės pensijai (laikotarpiui) ir žmogaus sukauptos finansinės atsargos yra naudojamos gyvenimo poreikiams patenkinti (pvz., netekus darbingumo, išėjus į senatvės pensiją). Svarbus ir racionalus investavimas įvertinant visas galimas finansines rizikas (Alessie, 2011; Botyriūtė, 2014)

Kiekvieno asmens finansinė elgsena atspindi žmonių suvokimą apie finansinę gerovę, kai yra siekiama finansinio saugumo tikslų. Asmenų finansų elgsenos ypatumai svarbūs tuo, jog jie iš principo paneigia racionalaus ekonominio žmogaus egzistavimą ir teigia, kad asmenys tam tikrais atvejais nesivadovuoja logika (racionalių mąstymu), o įvairių finansinių sprendimų priėmimo turi polinkį vadovautis nuojautomis, moraliniais įsitikinimais ir neretai asmenine patirtimi. Tuo būdu gali atsirasti problemos sietinos su finansinio raštingumo turimomis žiniomis ir išmanymu, asmeninių finansų valdymu (Vaitkus, Vasiliauskaitė, 2018). Finansinės gerovės pasiekimas sunkiai įmanomas tiems asmenims, kurių finansinis raštingumas žemas, prastas suvokimas apie finansinį saugumą, nes atlikdami įvairius finansinio saugumo sprendimus (pvz. santaupų investavimų, kaupimų) žmonės su iracionalius sprendimus įtakojančiais veiksniais ir pojūčiais, kur tai paskatina rizikas (Calcagno, Monticone, 2017).

Mūsų šalies gyventojų finansinė gerovė ir jos suvokimas per finansinį saugumą yra vienas prasčiausių Europoje. Žmonių išlaidos auga sparčiau nei pajamos, tuo principu žmonės ima skolintis, junta didelį nerimą dėl savo ateities ir finansinio saugumo (Janušaitė, 2019). Teigtina, jog finansinė gerovė neatsiejama nuo finansinio saugumo, o asmenys norėdami sutaupyti, išvengti išlaidavimo, turėtų nusistatyti pamatuojamus, asmeniškai svarbius tikslus, kur tikslai turi būti labai aiškūs, apibrėžti ir įgyvendinami (Fernando, 2016). Pažymėtina, jog 2019 metais buvo atliktas bendrovės „Intrum“ Europos vartotojų mokėjimų tyrimas, kuris parodė, kad Lietuvoje auga skolinimosi kultūra, o trečdalis šalies gyventojų per pastaruosius pusę metų savo sąskaitų apmokėjimui skolinosi arba išėikvojo banko kortelės kredito limitą (lyginant su praėjusiais metais, šis skaičius išaugo ir viršijo Europos vidurkį), kiti asmenys finansinės pagalbos kreipėsi į artimuosius, sekantys skolinosi iš bankų (Intrum, 2019). Remiantis idealaus ekonominio žmogaus teorija, kur yra priimami racionalūs ir pamatuoti finansiniai sprendimai, galima teigti, jog finansinės gerovės siekimas yra neatsiejamas nuo finansinio saugumo kūrimo, nesant finansiniam saugumui ir nekuriant finansinio saugumo, negalima pasiekti finansinės gerovės. Akcentuotina, jog kiekvienas žmogus yra individualus ir turintis savo suvokimą, kas yra finansinė gerovė ir finansinis saugumas, taip pat įvairūs vidiniai veiksniai įtakoja asmenų

tam tikrus poelgius priimant finansinius sprendimus, o įtakos gali turėti požiūris į supančią asmens aplinką, moralę ir esamas pažiūras, auklėjimą, finansinį išprusimą, žinias, emocinį intelektą (Karavaitienė, 2016).

Apibendrintai galima teigti, jog finansinė gerovė yra glaudžiai sietina su finansinio saugumo kūrimu, kur pagrindinės sąsajos yra finansinio raštingumo įgūdžiai. Nesiekiant finansinio saugumo, sudaromos menkos galimybės pasiekti finansinę gerovę, nepasiekus finansinės gerovės žmonės ima jaustis emociškai ir psichologiškai prastai, jaučia baimę ir neužtikrintumą dėl ateities ir jos perspektyvų, pasirenka iracionalus finansinius sprendimus, kurie kelia rizikas. Visais atvejais visuomenės nariams siekiant finansinės gerovės imponuoja finansinio raštingumo ugdymas, finansinio saugumo kūrimas.

1.3. Nepriklausomų darbuotojų finansinės elgsenos problematika

Nepriklausomų darbuotojų finansinis saugumas ir stabilumas reiškiasi individualiai per asmens elgseną priimant finansinius sprendimus (Vaitkus, Vasiliauskaitė, 2018). Dar XX amžiaus pabaigoje mokslininkai D. Kahneman ir A. Tversky teigė, kad žmonės dėl klaidingai suprastos finansinės informacijos - elgiasi neracionaliai (atsiranda iracionalus elgesys). Tuo būdu, kai asmuo prisiima visas darbinės ir mokestinės atsakomybes sau (nepriklausomi darbuotojai), jų finansinis elgesys turi būti ypatingai racionalus, siekiant sumažinti finansines problemas. Kiekvieno žmogaus finansinė elgsena daro įtaką finansiniams sprendimams. Nepriklausomų darbuotojų finansinė elgsena turi užimti svarbią poziciją jų priimamuose finansiniuose sprendimuose, nes finansinių sprendimų priėmimo procesas turi sąsajas su finansine gerove. Pabrėžiama, jeigu laisvai samdomi darbuotojai eliminuotų emocijų sąlygotas klaidas, jų finansinės veiklos rezultatai ženkliai pagerėtų (Pompian, 2012; Klapper, 2013; Parriet, Guile, 2019).

Pasak V. Kozel (2015) asmenų elgsenos finansai identifikuoja žmonių įvairias emocijas, kaip jie elgiasi priimdami finansinius sprendimus, koks jų elgesys (racionalus, iracionalus). V. Kozel (2015) asmenų finansus skirsto taip:

- Standartiniai finansai (*kur nurodoma, jog individualūs asmenys yra racionalūs, rinkos efektyvios, projektuojami investiciniai portfeliai*);
- Elgsenos finansai (*kur nurodo, jog individualūs asmenys nėra tobuli, atkreipiamas dėmesys į rinkos ne tobulumą, o projektuojami investiciniai portfeliai pagal elgesio teorijas*).

Galima teigti, jog nepriklausomų darbuotojų finansiniai sprendimai dažnai priimami dėl emocinių priežasčių, kur būtina tirti veiksnius, formuojančius laisvai samdomų

darbuotojų apsisprendimą, esant skirtingoms aplinkybėms, priimti vienokius ar kitokius sprendimus. Visais atvejais imponuoja nepriklausomų darbuotojų asmeninės savybės (psichologiniai veiksniai), socialinė aplinka (socialiniai veiksniai), racionalumas (finansiniai veiksniai). Dominuoja ir perspektyvų teorija iš kurios kilo ir iracionalios elgsenos efektas ir klaidų idėjos, problemų identifikavimas. Iracionalios finansinės elgsenos išraiškos, kurios tikslingai tinka ir nepriklausomiems darbuotojams, kurios kelia itin didelę grėsmę finansinės gerovės kūrimui yra (Pompian, 2012; Kozel, 2015):

- Nepriklausomo darbuotojo esami įsitikinimai;
- Nepriklausomo darbuotojo vykdomi informaciniai procesai;
- Nepriklausomo darbuotojo emocijos.

Nepriklausomų darbuotojų turimi ir esami įsitikinimai, sukuria tokias problemas, jog nereaguojama į naują informaciją, atsiradus klaidoms reaguojama tik iš asmeninės nuomonės, atsiranda kontrolės iliuzija, kognityvinis disonansas, blogai įsisavinama nauja informacija, nėra siekiama jokio tobulėjimo (finansinio raštingumo ugdymo). Šiuolaikiniame pasaulyje informaciniai procesai yra svarbūs, jeigu jie racionaliai vertinami, tačiau jeigu nepriklausomas darbuotojas iracionaliai vertina informacinius procesus, tai kyla problemos sietinos su prieraišumu prie vienos vertės, informacijos prieinamumo klaidos (nesėkmės), kaltų paieškos dėl nepasisekimo, įvairūs finansiniai skaičiavimai atliekami mintyse, neadekvatus reagavimas į pasikeitimus ir naujoves, nesiekiami tobulėjimo. Ne mažiau neigiamos įtakos finansinei gerovei turi nepriklausomo darbuotojo iracionalus emocijų vertinimas, kur atsiranda nuolatinė baimė investuoti, nuostolių baimė, nepagrįstas optimizmas, emocijų nevaldymas, jokio siekimo ugdyti emocinį intelektą (Pompian, 2012; Kozel, 2015).

Apibendrintai galima teigti, jog finansinė elgsena yra visi nepriklausomo darbuotojo priimami finansiniai sprendimai, kurie yra susiję su grynųjų pinigų valdymu, taupymu, investavimu, galiausiai supratimu apie finansus. Iracionalus elgesys sukuria prielaidas prastai finansinei gerovei, taip pat iracionalus visko vertinimas veda prie problemų gausos, kurios turi neigiamos įtakos ne tik finansinei gerovei, tačiau ir paties žmogaus psichologinei būsenai, kuri sietina ir su gyvenimo kokybe. Atsiranda kur kas daugiau nepasitenkinimo esama padėtini ir baimių dėl dabarties, ateities. Kiekvienas sprendimas siekiant finansinės gerovės turi būti racionalus ir finansinė elgsena nuolatos turi būti koreguojama.

1.4. Nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės siekimo galimybės

Kiekvienas visuomenės narys gyvenime turi galimybę rinktis kokį darbą dirbti, kuria kryptimi karjeros klausimais keliauti, taip pat būti tradiciniu (etatiniu) darbuotoju ar rinktis

nepriklausomo darbuotojo veiklą. Nepriklausomi darbuotojai turi daugiau moralinės laisvės prieš tradicinius darbuotojus, ypatingai akcentuojama darbo vietos nepriklausomybė, darbo valandų laisvė, įvairių veiklų vykdymas vienu metu (projektai, paslaugos, prekyba). Tačiau nepriklausomi darbuotojai, priešingai nei tradiciniai darbuotojai savo finansinę gerovę kuria itin asmeniniu pagrindu t.y., socialines garantijas turi užsidirbti patys, mokėti planuoti savo finansus, racionaliai vertinti galimybes, siekti pajamų augimo, valdyti finansus, užsitikrinti finansinį saugumą (Činauskaitė, 2011; Fernando, 2016). Įvairūs socialiniai tyrimai rodo, kad ir patys nepriklausomi darbuotojai nurodo, kad būtent tradicinių darbuotojų būti geriau, dėl socialinių garantijų ir finansinio stabilumo (Karavaitienė, 2018; Intrum, 2019; LBA, 2020).

Nepriklausomi darbuotojai neretai savo finansinę gerovę vertina tiesiog pagal turimas pajamas, tačiau, tai nėra finansinė gerovė. Finansinė gerovė apima begalės sudedamųjų dalių į kurias įtraukiamas finansinis raštingumas, išprusimas, finansinis saugumas, asmeninių finansų valdymas. Laisvai samdomi darbuotojai patys savaime ieškosi klientų, užsakovų, dirba kelis darbus vienu metu (arba prie kelių projektų) pvz., jeigu laisvai samdomas darbuotojas teikia pardavimo paslaugas, jis pats savaime atlieka daugelį darbų t.y., užsiima klientų paieškomis, rinkodara ir komunikacija, taip pat turi įgyvendinti teikiamas paslaugas, atlikti darbus kokybiškai, nustatyti įkainius, įvertinti mokestinę naštą. Priartėjama ir prie gyvenimo kokybės sampratos, bei gyvenimo darbe kokybės, nes šiuo atveju viskas atitenka vienam žmogui, tiek darbo krūvis, tiek sąnaudos, išteklių ir pajamos (Mandell, 2011; Gaigalienė, Lackė, 2019). Tikslingas nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės suvokimas turi būti glaudžiai siejamas per asmeninių finansų valdymą, ugdant finansinį raštingumą, siekiant finansinio saugumo ir gerinant finansinę gerovę bei jos racionalų suvokimą (Ruginienė, 2019).

Nepriklausomų darbuotojų finansinė gerovė turi būti siekiama per finansinį raštingumą ir asmeninių finansų valdymą, efektyvų ir racionalų valdymą. Asmeninių finansų valdymas yra finansinio turto valdymo procesas, tuo būdu nepriklausomi darbuotojai turi ypatingai didelį dėmesį skirti kasdieniniams piniginiams atsiskaitymams ir jų kokybiškam tvarkymui, turi sudaryti ilgalaikius ir trumpalaikius finansinius planus, siekti jų įgyvendinimo, apsidrausti nuo neplanuotų nuostolių, racionaliai paskirstyti sukauptą (turimą, kaupiamą) finansinį turtą (Jurevičienė, 2010; Smale, 2019). Nepriklausomiems darbuotojams asmeninis finansų valdymas yra ypatingas įrankis finansinės gerovės siekimui, jos suvokimui, nes yra aprėpiama:

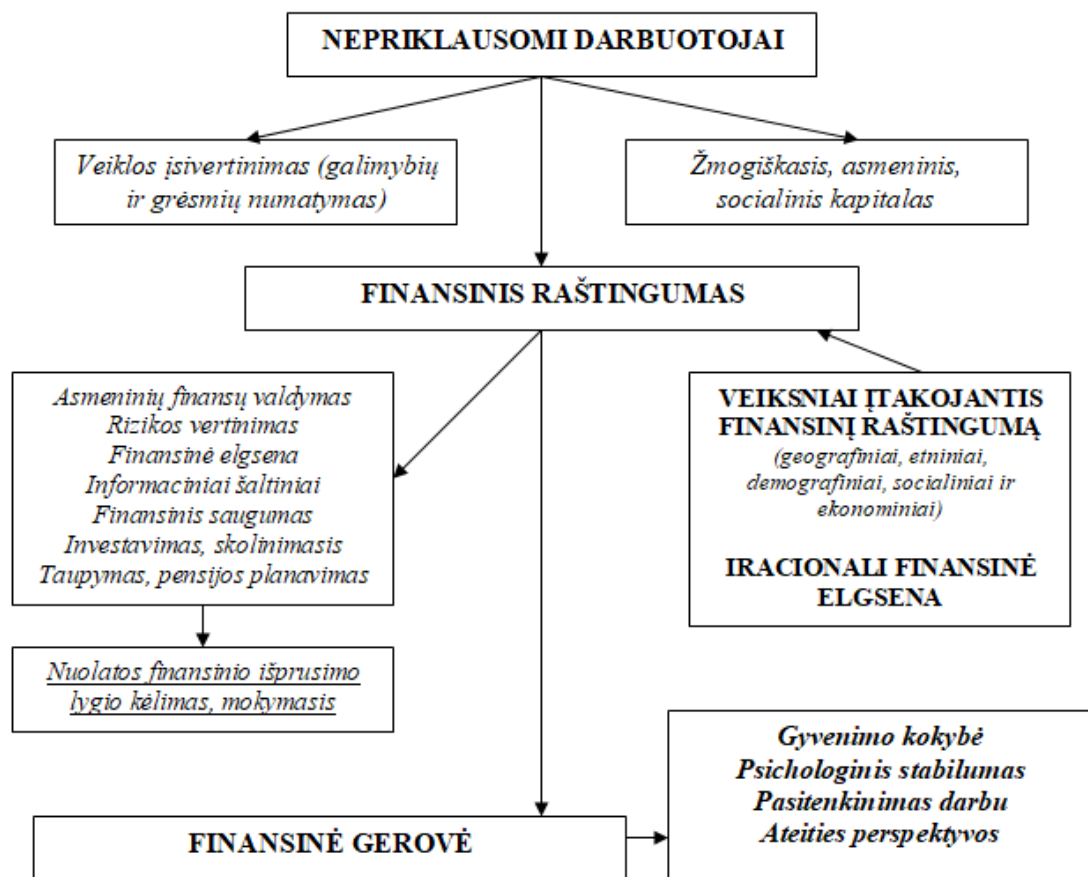
- Nepriklausomo darbuotojo išlaidų valdymas (*išlaidos ne tik namų ūkiams, tačiau ir teikiamoms paslaugoms*);

- Nepriklausomų darbuotojų rizikos valdymas (*apsidraudimas nuo nelaimingų įvykių, veiklos apdraudimas, rizikos įvertinimas veiklos nepasisekimo atveju*);
- Nepriklausomų darbuotojų turimų įsipareigojimų valdymas (*kai atliekami įsipareigojimai ne tik namų ūkiams (skolinamasi), tačiau, kai skolinamasi verslo plėtrai, paslaugų teikimo galimybės*);
- Nepriklausomų darbuotojų pensijos planavimas (*turi būti labai tikslingai įvertintas pensijos kaupimas, nes nepriklausomiems darbuotojams, tai turi įtakos ir VSD mokesčiams*);
- Nepriklausomų darbuotojų mokesčių valdymas (*turi būti racionaliai įvertinta vykdoma veikla ir iforminta palankiausiomis galimybės, atkreipiant dėmesį į mokamus mokesčius už vykdomą veiklą. Ieškoma mokestinių lengvatų ne tik pagal vykdomą veiklą, bet ir socialinį statusą (pvz., neįgalumas). Laiku atsiskaitoma su institucijomis, laiku mokami visi mokesčiai, todėl iš anksto turi būti įvertintos galimybės sumokėti mokesčius, ne tik namų ūkiams, bet ir už vykdomą veiklą*);
- Nepriklausomų darbuotojų turto valdymas (*atkreipiamas dėmesys į galimas investicijas, planuojamos investicijos pasvėrus visas galimas perspektyvas, konsultacijos su specialistais*);
- Nepriklausomų darbuotojų pajamų didinimas (*tai turi būti nuolatinė ir sisteminga veikla, siekiant pajamų augimo: atliekamos kokybiškos paslaugos, tikslinė rinkodara, vardo gerinimas, klientų srauto plėtimas, pagalbos pasitelkimas*).

Nepriklausomiems darbuotojams siekiant finansinės gerovės svarbus sėkmės veiksnys t.y., sistemingai siekti užsibrėžtų tikslų. Kadangi nepriklausomų darbuotojų pajamos tiesiogiai priklauso nuo jų vykdomos veiklos ir nuolatinio darbo (nes jeigu veikla nevykdoma – pajamų gavimas mažėja), todėl vykdomos veiklos požiūriu jie turi elgtis nuosekliai įvertindami visas galimybes, nes pajamos dažniausiai yra kintančios ir nepastovios (Činauskaitė, 2011; Karavaiteinė, 2018). Akcentuotina, jog nepriklausomi darbuotojai siekdami finansinės nepriklausomybės per asmeninį finansų valdymą turi sistemingai planuoti vartojimą ir taupymą, įsiskolinimus, draudimą ir investavimą, socialines garantijas (siekiant jas užsitikrinti), planuoti mokesčius ir darbinės veiklos perspektyvas. Taip pat laisvai samdomi darbuotojai norėdami finansinio saugumo turi koordinuotai pasiekti išsikeltus finansinius tikslus. Nepriklausomų darbuotojų vienas iš sėkmės veiksnių į finansinę gerovę ir jos siekimą yra socialinis, asmeninis bei žmogiškasis kapitalas (Gustaitienė, 2013).

Finansinės gerovės siekimas, kai asmuo yra pavaldus pats sau darbo, karjeros klausimais susideda pirmiausia iš jo išsilavinimo, darbinės patirties ir įgūdžių (žmogiškojo

kapitalo), taip pat socialinio aktyvumo ir šiuolaikinės darbo rinkos suvokimo, paslaugų poreikio analizės, šeimos vertybių, moralinių nuostatų, įsitikinimų (socialinis kapitalas). Laisvai samdomiems darbuotojams ypatingai svarbus ir asmeninis kapitalas (Jakutytė, 2012). Asmeninio kapitalo turėjimas gali atverti didesnes galimybes į darbo rinką, būtent, kaip nepriklausomiems darbuotojams vykdančioms veiklą, nes asmeninis kapitalas remiasi atvirumu, įžvalgumu, iniciatyvumu (Nguyen, 2018; Smale, 2019). Žemiau pateikiamas paveikslas, kuriame vaizduojamas nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės pasiekimo perspektyvos (galimybės) (žr. 3 pav.).

3 pav. Nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės pasiekimo perspektyvos

Šaltinis: sudaryta autorės remiantis baigiamojo darbo teorinės analizės medžiaga, 2020

Kaip matyti iš prieš tai pateikto paveikslėlio (žr. 3 pav.) nepriklausomi darbuotojai gali sukurti (siekti ir kurti) finansinę gerovę, tačiau visi įrankiai yra jų rankose. Pirmiausia kiekvienas nepriklausomas darbuotojas turi esminių skirtumų pagal vykdomos veiklos pobūdį, vieni tampa laisvai samdomais ir migruoja per įmones, kiti dirba nuotoliniu būdu, tretieji teikia įvairiausias paslaugas (VMI, 2020). Kiekvienu atveju nepriklausomas darbuotojas pirmiausia turi matyti ateities perspektyvas ir racionaliai įsivertinti savo vykdomos veiklos (teikiamų

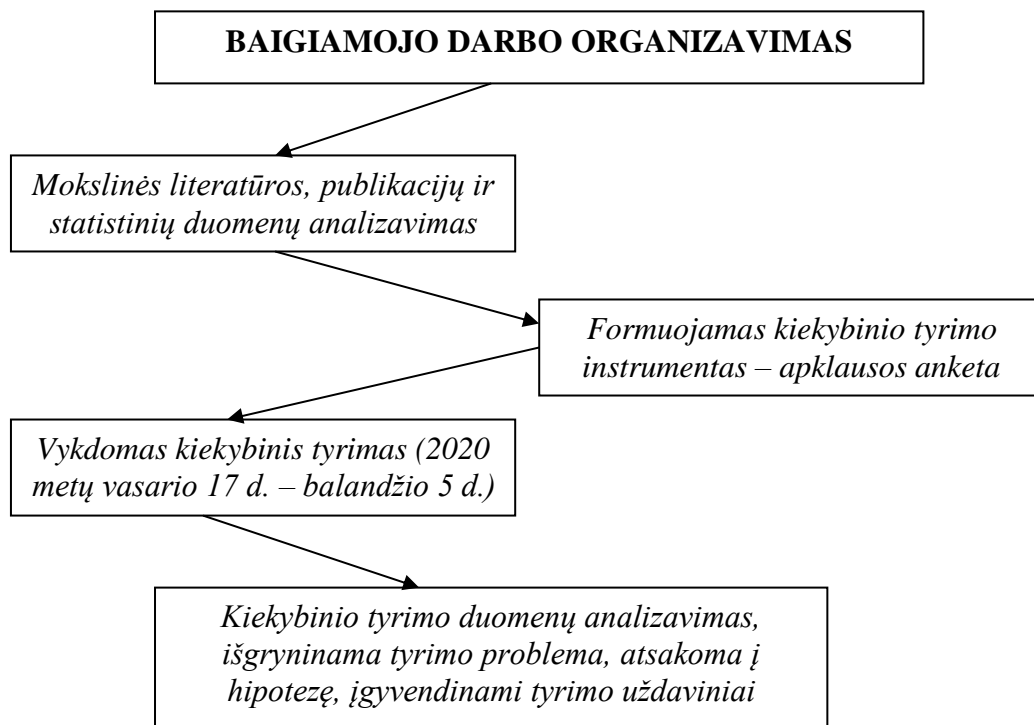
paslaugų) galimybes ir poreikius, pasiremiant žmogiškuoju, socialiniu ir asmeniniu kapitalu. Siekiant nepriklausomiems darbuotojams finansinės gerovės yra būtinas finansinis raštingumas (įgūdžiai), jo nuolatinis ugdymas. Nepriklausomas darbuotojas turėdamas aukštas finansinio raštingumo žinias ir įgūdžius, gali sistemingai įgyvendinti asmeninių finansų valdymą, koreguoti finansinę elgseną, įsivertinti (vertinti) išorines ir vidines rizikas, numatyti investavimo, taupymo galimybes, galiausiai racionaliai vertinti skolinimąsi, kaupti senatvės pensijai (Intrum, 2019; LB, 2019). Jeigu nepriklausomas darbuotojas finansinį raštingumą įvertins per iracionalią finansinę elgseną, jis negalės pasiekti finansinės gerovės, finansinio saugumo, nes iracionali elgsena yra paremta tam tikrais įsitikinimais (pvz., kontrolės iliuzija, konservatizmas, naminių pinigų efektas ir t.t.), informaciniais procesais (pvz., skaičiavimas tik mintyse, informacijos neprieinamumas, nenorėjimas priimti ir analizuoti klaidų ir t.t.), bei emocijomis (Kartašova, Levišauskaitė, 2012). Visas nepriklausomo darbuotojo iracionalus finansinis elgesys veda prie finansinės ne sėkmės, o kartu ir prie moralinių, bei psichologinių sunkumų, baimių. Tuo atveju, kai finansinis elgesys tampa racionalus, finansinis raštingumas yra nuolatos ugdomas ir pritaikomas racionaliai, kur siekiama finansinio saugumo, siekiama finansinių tikslų, kur rezultate galimas finansinės gerovės sukūrimas, kuris kartu prisideda ir prie gyvenimo kokybės gerėjimo, saugumo jausmo, pasitenkinimo vykdoma veikla, ateities perspektyvomis.

Apibendrintai galima teigti, jog nepriklausomi darbuotojai, kaip kiti darbuotojai turi poreikių būti finansiškai saugiais, finansiškai nepriklausomais, siekiama finansinės gerovės, kur finansinė gerovė neatsiejama ir nuo geresnės gyvenimo kokybės. Finansinės gerovės kūrimas priklauso nuo nepriklausomo darbuotojo pasirinktos darbo veiklos, jos įsivertinimo, mokestinės naštos ir uždirbamų pajamų. Labiausiai nepriklausomų darbuotojų finansinė gerovė priklauso nuo jų finansinio raštingumo, racionalios arba iracionalios finansinės elgsenos. Finansinę gerovę gali pasiekti visi laisvai samdomi darbuotojai, jeigu atsižvelgs į asmeninių finansų valdymą, turės įgūdžių ir žinių sietinu su finansiniu raštingumu, racionaliai vertins visas finansines galimybes, o svarbiausia nuolatos sieks didinti savo pajamas.

2. NEPRIKLAUSOMŲ DARBUOTOJŲ FINANSINĖS GEROVĖS TYRIMO METODOLOGIJA

2.1. Tyrimo organizavimas ir imtis

Baigiamojo darbo metu buvo suformuotas tyrimo tikslas – įvertinti nepriklausomų darbuotojų finansinę gerovę. Darbe buvo iškelta hipotezė – nepriklausomų darbuotojų finansinė gerovė ir finansinės gerovės siekimas, tiesiogiai priklauso nuo finansinio raštingumo, finansinės nepriklausomo darbuotojo elgsenos. Darbe norint pasiekti užsibrėžto tyrimo tikslo, įgyvendinti tyrimo metu suformuotus uždavinius ir (ne)patvirtinti hipotezę buvo atliekama mokslinės literatūros analizė. Mokslinės literatūros, publikacijų bei statistinių duomenų analizės metu buvo analizuojama nepriklausomų ir laisvai samdomų darbuotojų koncepcija, nepriklausomų darbuotojų socialinės garantijos ir kylančios problemos (socialinis saugumas), atkreipiamas dėmesys į finansinės elgsenos problematiką. Mokslinės analizės metu identifikuojamos nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės siekimo galimybės ir perspektyvos. Taip pat apibrėžiamas finansinis raštingumas, finansinis saugumas (poreikis), finansinės nepriklausomybės kūrimas ir asmeninių finansų valdymas.

4 pav. Nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės tyrimo organizavimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

Baigiamojo darbo metu siekiant pagrįsti sudarytą teorinį modelį pasirinktas kiekybinis duomenų rinkimo metodas – apklausa. Kiekybinis tyrimas yra sisteminis ir empirinis socialinio reiškinių tyrimas, kurio metu buvo pasitelkiamos statistinės ir matematinės skaičiavimo technikos (Pakalniškienė, 2012). Pagrindiniai kiekybinio tyrimai privalumai – sąlyginai nedidelės laiko sąnaudos tyrėjui renkant duomenis, labai mažas tiriamųjų laiko indėlis, pigumas, galima didelė tiriamųjų imtis, respondentai nėra veikiami laiko spaudimo, aplinkos ar paties tyrėjo, rezultatai apdorojami statistiškai.

Tiriama visuma – nepriklausomi darbuotojai, laisvai samdomi darbuotojai dirbantys paslaugų sektoriuje Lietuvoje. Tokia imtis pasirinkta siekiant neapriboti potencialiai galimų respondentų atsakymų atsirenkant juos pagal veiklos sektorių, kurioje dirba, amžių ar kitus bruožus bei tyrimo rezultatus stengiantis pritaikyti Lietuvoje tokia forma dirbantiems asmenims.

Remiantis Lietuvos statistikos departamento duomenimis 2019 m. 4-ame ketvirtyje Lietuvoje paslaugų sektoriuje buvo 151,5 tūkst. savarankiškai dirbančių asmenų. Kadangi Lietuvos statistikos departamentas nepateikia tikslių duomenų apie laisvai samdomą darbą dirbančiuosius remiantis tokiais kriterijais, kokie įvardinami šiame darbe, bendra tiriama visuma gali būti didesnė negu realus tokių asmenų skaičius. Nors rekomenduojamas mokslinių tyrimų paklaidos dydis yra iki 5 proc., dėl anksčiau minėtos priežasties ir dėl riboto tyrimo laiko pasirinkta 6,93 proc. paklaida bei 95 proc. patikimumas. Tiriamos imties dydis paskaičiuotas pagal Paniotto formulę:

$$n = \frac{1}{\Delta^2 + \frac{1}{N}}$$

n – reikiamas respondentų skaičius

Δ - galimos paklaidos dydis

N – tiriamos visumos narių skaičius

Įvertinus 6,93 proc. paklaidos dydį ir turint 151500 tiriamos visumos narių skaičių gauta reikiamas respondentų skaičius siekia 200 anketų. Apklausa atlikta pagal netikimybinės atrankos metodą ir patogumo atranką. Pastarosios atrankos privalumas tas, kad galima rinktis kokius respondentus apklausti pagal tai, kuriuos apklausti yra patogiau, šiuo atveju pagal prieinamumą socialiniuose tinkluose. Apklausos instrumentas buvo patalpintas į www.apklausk.lt internetinį portalą. Vykdam apklausą iš viso pavyko apklausti 200 respondentus. (žr. 5 pav.).

<i>Dalyvavo respondentų</i> 200	<i>Vidutinė apklausos trukmė</i> 00:13:47	<i>Paskutinė apklausa užpildyta</i> 2020 – 04 - 03
---	---	--

5 pav. Tyrimo dalyvių skaičius ir apklausos trukmė

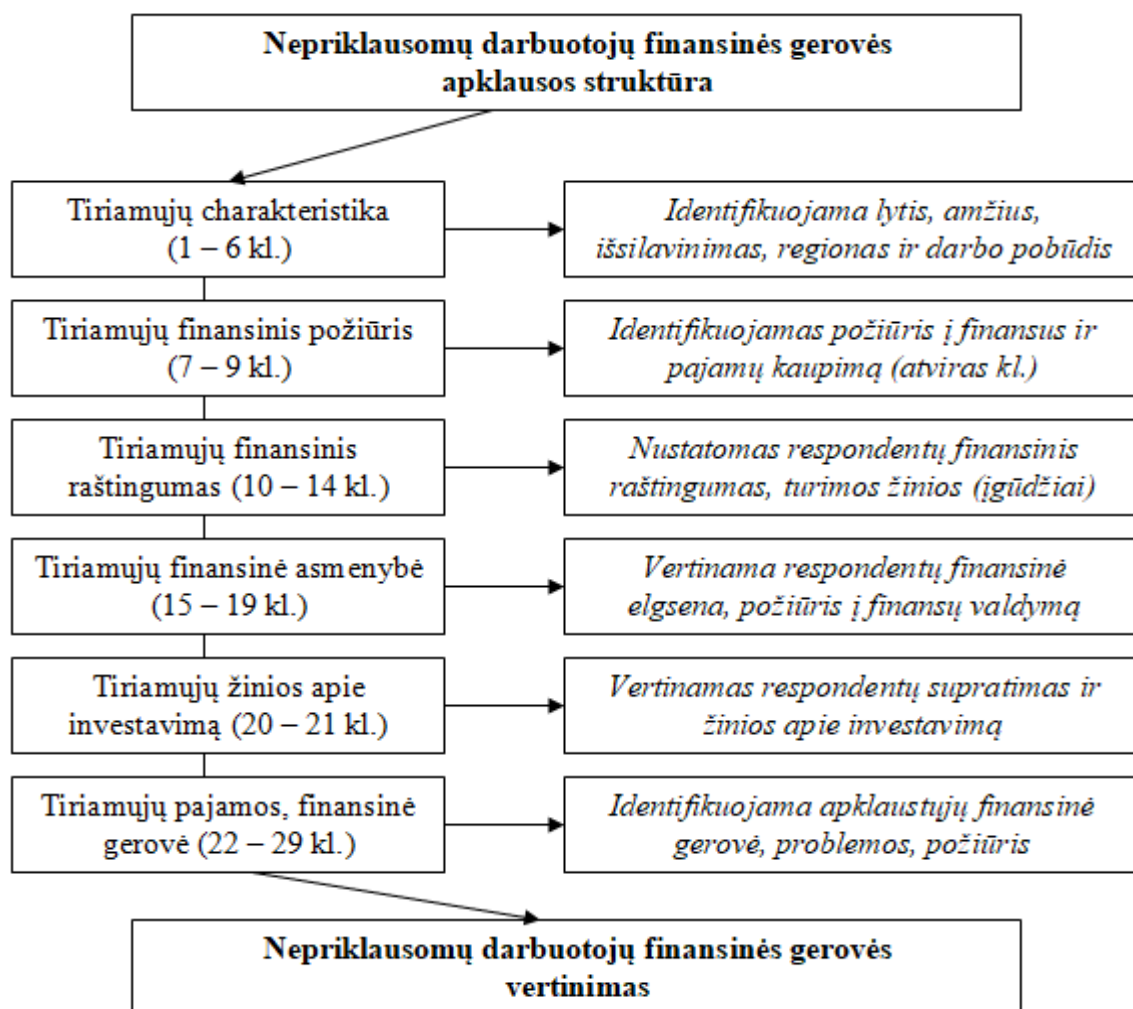
Šaltinis: apklausk.lt sistemos duomenys, 2020

Pasirinktas apklausos vykdymas nuotoliniu būdu, nes buvo siekiama apklausti kuo daugiau nepriklausomų, laisvai samdomų darbuotojų, kurie atstovauja įvairias amžiaus grupes iš skirtingų Lietuvos regionų. Nuotolinės apklausos metu galima pasiekti didesnę apklaustųjų tam, kad būtų galima kokybiškiau įvertinti nepriklausomų darbuotojų finansinę gerovę, atkreipiant dėmesį į finansinį raštingumą, jo svarbą, finansinę nepriklausomų darbuotojų elgseną, finansinį saugumą (jo poreikį), galiausiai požiūrį į finansus ir jų valdymą. Tyrimo vykdymas per internetinį portalą suteikė daugiau galimybių pasiekti respondentus, kurie yra nepriklausomi, laisvai samdomi darbuotojai, taip pat garantuoja duomenų konfidencialumą, anonimiškumą, neapribojama laiko laisvės pildant anketą.

2.2. Tyrimo instrumento kontrastavimas

Baigiamojo darbo „Nepriklausomų darbuotojų finansinė gerovė“ tyrimui naudojamas kiekybinis tyrimas. Pasirinktas kiekybinis duomenų rinkimo metodas – apklausa. Anketinė apklausa atliekama nuotoliniu būdu remiantis tokiais privalumais: laiko sąnaudos (greičiau pasiekiami respondentai), tyrimo imties prieinamumas (galimybė apklausti respondentus iš įvairių regionų), apklausos atlikimo laivė (respondentai gali užpildyti klausimyną jiems patogiu metu), anonimiškumas, konfidencialumas (atliekama apklausa laikantis tyrimo etikos), rezultatų statistinis apdorojimas. Kiekybinio tyrimo metu buvo numatytos galimos problemos, kurios sietinos su požiūriu į apklausą (išlieka tikimybė, jog apklausos nebaigs), išlieka galimybė, jog apklaustieji nebus priskiriami nepriklausomų darbuotojų kategorijai.

Anketinė apklausa sudaryta iš 29 klausimų (anketa pateikiama prieduose), klausimynas sudarytas remiantis žemiau pateikiama logine seka (žr. 6 pav.).

6 pav. Apklauso anketos sudarymo schema

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

Kadangi apklausa buvo patalpinta internetinėje svetainėje, pačiame pirmame lange buvo pateiktas tyrimą atliekančios institucijos (universiteto ir magistrantės) prisistatymas, pateikiama informacija apie tyrimo tikslą, pabrėžiamas tyrimo mokslinis pobūdis. Ypatingai akcentuojamas anonimiškumas, tokiu būdu respondentai skatinami nuoširdžiai ir atvirai atsakyti į klausimus.

Anketoje pateikti klausimai yra atviro ir uždaro tipo. Respondentams, pildant apklauso anketą buvo pateikiami atsakymų variantų pasirinkimai (daroma prielaida, jog atsakant į kai kuriuos klausimus, respondentai galėjo atsakymų ieškoti pasitelkiant internetą pvz., kas yra investavimas).

Klausimynas sudarytas naudojantis trimis skalėmis:

1. Nominali skalė. Šios skalės pagalba įvertinami kokybiniai demografiniai rodikliai, pavyzdžiui išsilavinimas, šeimyninė padėtis ir kitos charakteristikos.

2. Intervalinė skalė. Tokia skalė leidžia matuoti ir lyginti skaitmeninę išraišką turinčius požymius, kurie pateikiami intervalais, pvz.: pajamos, mokymuisi skirtų dienų per pastaruosius 2 metus skaičius.

3. Likerto skalė. Ši skalė naudojama siekiant tiksliai įvertinti teiginius ir magistrinio darbo tyrime pasirinkta 3 balų skalė, kuomet pasirenkant atsakymą vadovaujamosi skale „nesutinku“, „iš dalies sutinku“ ir „sutinku“. Tyriamieji, internetinio apklausų įrankio pagalba, gali pasirinkti tik vieną variantą iš trijų. Pasak, Dičkaus Likerto skalės trūkumas yra galimybė piktnaudžiauti viduriniu juo variantu, tačiau jis tuo pat metu būtinas, jei kažkurie klausimai nėra tiesioginiai atitinkantys respondento žinių lygio.

2.3. Duomenų rinkimas ir analizės metodai

Socialiniai tyrimai atliekami siekiant tikslo, kaip noro suprasti, identifikuoti socialinę realybę ir jos rėmuose nustatyti atskirų individų ar grupių elgsenos ypatumus. Šio baigiamojo darbo metu, vykdant tyrimą visas dėmesys skiriamas nepriklausomų darbuotojų finansinei gerovei, siekiant identifikuoti jų finansinę gerovę per finansinį raštingumą, požiūrį, finansinę elgseną. Baigiamojo darbo metu buvo taikyti, tokie metodai:

- Mokslinės literatūros analizės metodas: *analizuoti Lietuvos ir užsienio šalių autorių, mokslininkų, organizacijų, institucijų darbai ir tyrimai sietini su nepriklausomų darbuotojų finansinę gerovę, taip pat analizuotas finansinis raštingumas, finansinė nepriklausomybė sąsajos su finansiniu saugumu, asmenų finansinė elgsena, požiūris į nepriklausomus darbuotojus ir jų finansinės gerovės kūrimą (galimybes).*
- Anketavimas, anketinės apklausos metodas: *sudarytas tyrimo instrumentas – anketa (žr. I priedas). Anketa sudaryta remiantis mokslinės literatūros analizės metu susisteminta informacija apie finansinį raštingumą, finansinį saugumą, elgseną, finansinį saugumą, galimybes ir perspektyvas siekti finansinės gerovės.*
- Matematinės statistikos metodas - *aprašomoji statistika (vidurkiai, dažnių vertinimas, koreliacija, procentinis atsakymų pasiskirstymas).*

Nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės tyrimo duomenų analizei atlikti pasitelkta statistinio paketo socialiniams mokslams (SPSS) programa. Priklausomybės tarp vardinių ir rangų skalės kintamųjų analizei SPSS naudojamos taip vadinamos požymių dažnių lentelės (Contingency table, Crosstabs). Šio tyrimo metu naudojamas Chi-kvadratu kriterijus, kuris yra vienas populiariausių ir plačiausiai taikomų neparametrinių kriterijų. Chi-kvadratu

kriterijus yra pagrindinis anketinių apklausų duomenų SPSS analizės įrankis. Chi-kvadratu kriterijus naudojamas hipotezėms apie kintamojo skirstinį populiacijoje tikrinti (t. y., ar empirinio ir teorinio skirstinių skirtumas yra reikšmingas), dviejų kintamųjų nepriklausomumui (vienoje populiacijoje stebima kintamųjų pora) ir vieno kintamojo homogeniškumui (keliose populiacijose stebimas vienas ir tas pats kintamasis) tikrinti (Sakalauskas, 2003). Taikomas hipotezėms apie tiesinį ranginių kintamųjų nepriklausomumą patikrinti, t.y. kai $\alpha < p < 0$ H atmetama ir daroma išvada, kad kintamuosius sieja tiesinė priklausomybė.

Magistro baigiamojo darbo kiekybinio tyrimo metu dviejų kintamųjų nepriklausomumui nustatyti buvo naudojama (vienoje populiacijoje stebima kintamųjų pora) Pirsono formulė Chi-kvadrato kriterijaus reikšmei apskaičiuoti:

$$\chi^2 = \sum_{i=1}^k \frac{(O_i - E_i)^2}{E_i},$$

čia O_i — nustatyti dažniai,

E_i — tikėtini dažniai,

k — kintamųjų kategorijų, grupių skaičius (dažnių lentelės ląstelių skaičius).

Tikrinamas požymių nepriklausomumas (kintamųjų pora pasitaiko vienoje populiacijoje) — požymiai statistiškai priklausomi, kai $p < \alpha$; požymiai statistiškai nepriklausomi, kai $p > \alpha$, čia α — nustatytas reikšmingumo lygmuo. Sprendimo priėmimo taisyklė – jeigu Chi-kvadrato kriterijaus p - reikšmė mažesnė už reikšmingumo lygmenį α , požymiai statistiškai priklausomi, jeigu Chi-kvadrato kriterijaus p -reikšmė didesnė už reikšmingumo lygmenį α , požymiai statistiškai nepriklausomi.

2.4. Tyrimo validumas ir etika

Baigiamojo darbo - kiekybinio tyrimo metu, validumas (patikimumas) naudojamas, kaip metodas, kuris atspindi visus konstrukto aspektus ir žinomą tyrimo prasmingumą. Kitaip tariant, konstrukto validumas matuoja konkretų konstrukta, kur konstrukto validumas atsako į klausimą, jog metodika matuoja tai, kas numatyta. Pasak V. Pakalniškienės (2012) kuo didesnis tyrimo patikimumas (validumas), tuo tyrimas atliktas kokybiškiau. Validumas yra skaidomas į vidinį ir išorinį validumą. Vidinis validumas pasitelkiamas formuojant tyrimo išvadas, išorinis validumas statistiniam pagrįstumui (Pakalniškienė, 2012).

Visos apklausos metu laikytasi tyrimo etikos. Pirmiausia respondentams suteikta teisė rinktis dalyvauti tyrime ar nedalyvauti, jie galėjo laisva valia atsisakyti pildyti apklausos anketą (nes anketa pateikiama nuotoliniu būdu). Anketinės apklausos metu, buvo nurodyta ir kokių tikslu yra atliekama apklausa, renkami duomenys, bei kam bus naudojami tyrimo metu gauti respondentų atsakymai (baigiamojo darbo tikslui pasiekti). Atliekamas tyrimas remiasi anonimiškumo principu, nėra prašoma nurodyti nei vardo, nei pavardės, nei kitų asmeninių duomenų (laikomasi duomenų apsaugos). Apklausos atlikimas nuotoliniu būdu ir apklausos anonimiškumas respondentus apsaugo nuo fizinės ir materialinės žalos. Apklausos anketų atsakymus (kuriuos nurodė apklaustieji) gali matyti tik tyrėjas, nėra suteikiama prieiga visiems matyti apklausos rezultatus. Tuo būdu išlaikomas ir duomenų konfidencialumas.

3. NEPRIKLAUSOMŲ DARBUOTOJŲ FINANSINĖS GEROVĖS TYRIMO REZULTATAI IR ANALIZĖ

Nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės vertinimas buvo atliekamas pasitelkiant kiekybinio tyrimo metodą, apklausos anketą. Mokslinės literatūros ir publikacijų analizė suteikė galimybę sudaryti teorinį nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės pasiekimo -perspektyvų (galimybių) modelį. Šioje darbo dalyje bus aptariami ir analizuojami kiekybinio.

3.1. Demografinė respondentų statistika

Kiekybinio tyrimo metu, susisteminus visus tyrimo rezultatus galima pateikti analizuojamąją tyrimo imtį bei jos pasiskirstymą demografinėse grupėse. Iš viso kiekybinio tyrimo metu buvo apklausti 200 tiriamųjų, tačiau tyrime buvo atrinkti ir dalyvavo 157 respondentai. Tokių atrinktų respondentų skaičių įtakojo, šiuo metu visame pasaulyje, susidariusi situacija. Kadangi pandemija dėl COVID-19 paskelbta visose pasaulio šalyse, taip pat ir Lietuvoje, daugybė žmonių jaučiasi neuztikrintai ir abejoja dėl savo ateities. Tai ryškiai įtakojo ir respondentų rezultatus. Anketos pateiktos balandžio pradžioje stipriai skiriasi ir atspindi ne objektyvius atsakymus. Siekiant atskleisti objektyvius ir nepaveiktus išorinių veiksnių rezultatus 43 respondentai buvo eliminuojami. Taip pat demografinės analizės metu buvo pasirinkta apžvelgti 4 pagrindinius tiriamųjų požymius: pasiskirstymą pagal lytį, amžių, išsilavinimą ir profesiją.

Pirmiausia analizuota, kokią dalį tiriamosios imties sudaro vyrai bei kokią dalį sudaro moterys. Nustatyta, kad moterys sudarė 66,9 proc., o vyrai – 33,1 proc. tiriamosios imties. Šis respondentų pasiskirstymas pagal lytį, leidžia numatyti prielaidą, jos daugiau nepriklausomo darbuotojo statusą renkasi moterys, nei vyrai. Minėtą prielaidą grindžia ir VMI statistiniai duomenys, kur moterys dažniau renkasi laisvai samdomo darbo statusą, nei vyrai.

Kiekybinio tyrimo metu svarbus ir respondentų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes. Kuo įvairesnis pasiskirstymas pagal skirtingas amžiaus grupes, tuo tyrimo rezultatai yra įvairiapusiai ir leidžia analizuoti įvairių sričių ir veiklų nepriklausomus darbuotojus, jų požiūrį į finansinę gerovę, finansinį raštingumą. Remiantis tyrimo rezultatais nustatyta, kad didžioji dalis tiriamųjų yra asmenys priklausantis amžiaus grupei nuo 26 iki 30 metų (28 proc.), kiek mažiau respondentų priklauso amžiaus grupei nuo 41 iki 50 metų (23 proc.). Toks pasiskirstymas parodo, kad nepriklausomo darbuotojo, laisvai samdomo darbuotojo darbo pobūdžio pasirinkimas yra ganėtinai naujas konceptas. Pasiskirstymas pagal amžiaus grupes rodo, kad

nepriklausomo darbuotojo statusą pagal vykdomą veiklą (individualios veiklos pažyma, verslo liudijimas, autorinės darbo sutartis) renkasi įvairaus amžiaus žmonės.

Reikėtų nepamiršti, jog respondentų pasirinktas vertinimas taip pat ir pagal esamą apklaustųjų išsilavinimą. Tai leis suprasti, kokią išsilavinimą turintys asmenys renkantis nepriklausomo darbuotojo statusą. Vertinant respondentus pagal turimą išsilavinimo lygį matoma, kad didžioji dalis visų respondentų turi įgiję aukštąjį išsilavinimą 79 proc., t.y. net 119 apklaustųjų. Likusieji 38 respondentai pasiskirstė į keturias grupes – nemaža dalis apklaustųjų turi aukštesnįjį išsilavinimą (11 proc.), kiek mažesnę dalį sudarė respondentai įgiję vidurinį išsilavinimą (8 proc.), o mažiausiai apklaustųjų turi įgiję tik profesinį (1 proc.) ar pagrindinį išsilavinimą (1 proc.). Atsižvelgiant į viešai skelbiamus statistinius duomenis, kurie skelbiami VMI, ženkliai didesnę dalis Lietuvos gyventojų sudaro turintys aukštąjį išsilavinimą. Taip pat nagrinėjant ir gautus rezultatus didžioji dalis dalyvavusiųjų respondentų yra įgiję aukštąjį išsilavinimą. Vertinant gautus rezultatus galima daryti prielaidą, jog nepriklausomo darbuotojo darbą daugiausiai renkasi asmenys turintys aukštąjį išsilavinimą, kas parodo, jog tokio pobūdžio darbą renkasi didesnę žinių bagažą sukaupę asmenys. Taip pat tolimesnėje darbo dalyje nagrinėsime respondentų finansinį raštingumą, tačiau jau dabar galima paminėti, jog apklaustųjų išsilavinimas iš dalies nusako ir asmens finansinį raštingumą bei finansinę elgseną.

Atlikto kiekybinio tyrimo metu labai svarbu išskirti respondentų pasiskirstymą pagal įgytą profesiją. Nagrinėjama, kokią dalį tiriamosios imties sudaro nepriklausomas darbuotojas ir savarankiškai dirbantis asmuo. Lyginant tiriamuosius pagal įgytą profesiją matyti, kad dauguma apklaustųjų yra nepriklausomi darbuotojai (40 proc.) arba savarankiškai dirbantys asmenys (34,8 proc.). Kaip teorinėje magistro darbo dalyje minėta, nepriklausomas darbuotojas dažnai tapatinamas su laisvai samdomu darbuotoju, kas apklaustajam gali asocijuotis su samdomo darbuotojo statusu, kuris dirba įmonėje ar organizacijoje. Siekiant respondentų rezultatus teisingai identifikuoti ir atskleisti socialinę realybę buvo įtrauktas ir savarankiškai dirbančio asmens statusas. Reikėtų daryti prielaidą, jog savarankiškai dirbančio asmens statusą ir nepriklausomo darbuotojo statusą rinkosi tą pačią veiklą vykduojantys respondentai (individualios veiklos pažyma, verslo liudijimas, autorinės darbo sutartis) (žr. 1 lentelė).

1 lentelė. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal lytį, amžių ir išsilavinimą

		Respondentų skaičius (N)	Procentas (%)
Lytis	Vyras	50	33.1
	Moteris	101	66.9
Amžius	Nuo 18 iki 25 metų	23	14.7
	Nuo 26 iki 30 metų	43	27.6
	Nuo 31 iki 40 metų	26	16.7
	Nuo 41 iki 50 metų	37	23.7
	Daugiau nei 51 metai	27	17.3
Išsilavinimas	Pagrindinis	2	1.3
	Vidurinis	12	7.7
	Profesinis	2	1.3
	Aukštesnysis	17	10.9
	Aukštasis	123	78.8
Profesija	Nepriklausomas darbuotojas	62	40.0
	Savarankiškai dirbantis asmuo	54	34.8
	Bedarbis(-ė)	6	3.9
	Kita	33	21.3

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

Apibendrinant demografinę respondentų statistiką, galima teigti, jog tyrime daugiausia dalyvavo moterys. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal amžiaus grupes buvo įvairialypis, tai rodo ir skirtingas respondentų vykdomas veiklas. Daugiausia apklausoje dalyvavo žmonės turintys aukštąjį išsilavinimą. Sisteminant analizuotus tyrimo rezultatus iš viso apklausoje dalyvavo šeši asmenys, kurie nurodė esantys bedarbiai, jų duomenys iš tyrimo apimties buvo eliminuoti.

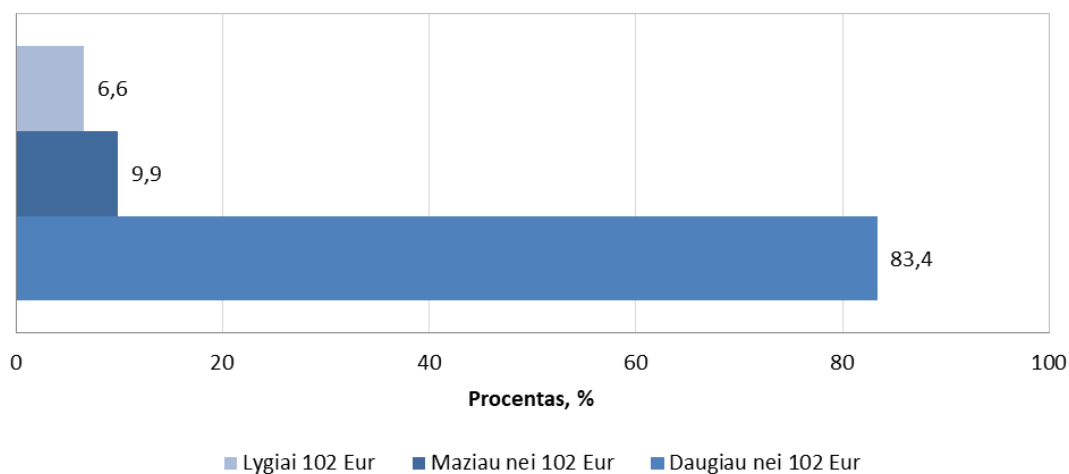
3.2. Tiriamųjų finansinis raštingumas ir finansinė elgsena

Tolimesniame kiekybinio tyrimo duomenų sisteminimo ir analizavimo etape atlikta respondentų finansinio raštingumo ir finansinio elgesio analizė. Siekta nustatyti, koks yra respondentų finansinis raštingumas, kaip jie geba įvertinti situacijas, susijusias su jų valdomais finansais ir identifikuoti, kokius racionalinius ar iracionalius sprendimus priima finansų

valdyme. Taip pat siekta įvertinti respondentų turimus gebėjimus ir įgytus įgūdžius valdyti pačių tiriamųjų finansus esamuoju laikotarpiu bei ateityje (pensinio amžiaus laikotarpiu).

Tyrimo pradžioje pasirinkta pateikti galimas finansines situacijas, kuriomis siekta įvertinti bei išanalizuoti respondentų gebėjimą būti finansiškai raštingu.

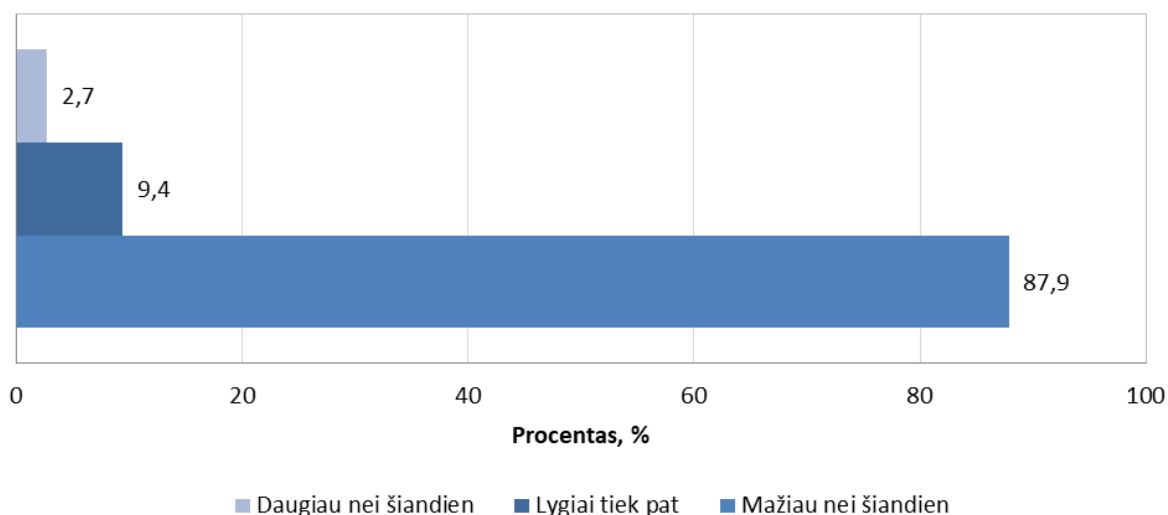
Anketinės apklauso metu, respondentams buvo pateiktas loginis uždavinys - teiginys „Įsivaizduokite, jog turite 100 € indelį už kurį mokamos 2 % metinės palūkanos, kiek po 5 metų turėtumėte pinigų savo sąskaitoje“ ir paprašyta nurodyti, kiek po penkių metų jie turės pinigų sąskaitoje. Kaip matyti iš žemiau pateikto paveikslo (žr. 7 pav.) didžioji dauguma apklaustųjų atsakė teisingai, t.y.: jog po 5 metų sąskaitoje turės daugiau nei 102 eurus (83,4 proc.). Tačiau likusioji dalis apklaustųjų, 16,6 proc. nurodė klaidingus atsakymo variantus.

7 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal atsakymus į loginį uždavinį

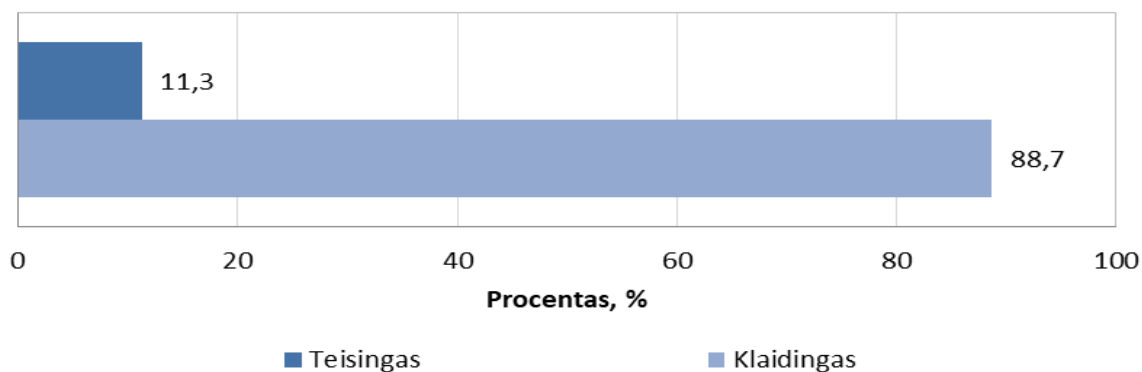
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

Tolimesnėje eigoje respondentams buvo pateiktas dar vienas loginis uždavinys – teiginys. Respondentų buvo prašyta nurodyti, kiek po vienerių metų apklaustieji galės įsigyti prekių ir paslaugų už indėlyje sukauptus pinigus, kur už indelį banke mokamos 1 proc. palūkanos, o infliacija siekia 2 proc. per metus. Atlikto tyrimo rezultatai parodė (žr. 8 pav.), kad didžioji dauguma respondentų atsakymą žinojo ir nurodė teisingai, pagal loginį teiginį, tai reiškia, kad prekių ir paslaugų galės įsigyti mažiau, nei šiandien (87,9 proc.). Likusioji dalis negalėjo nurodyti teisingo atsakymo į pateiktą loginę užduotį ir pasirinko kitus likusius variantus (12,1 proc.).

8 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal atsakymus į loginį uždavinį
Šaltinis: sudaryta darbo autorės

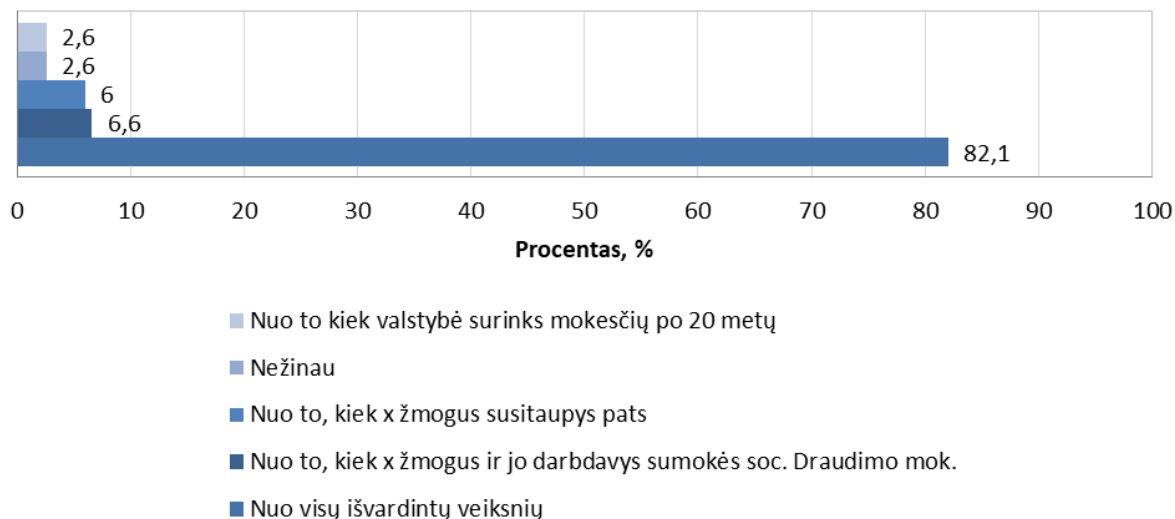
Trečiuoju loginiu uždaviniu tiriamųjų prašyta įvertinti, ar teiginys „Paprastai investuoti į vienos kompanijos akcijas yra mažiau rizikinga, nei investuoti į akcijų investicinį fondą“ yra teisingas, ar klaidingas (žr. 9 pav.). Dauguma tiriamųjų į loginį uždavinį atsakė teisingai, nurodydami, jog teiginys klaidingas (88,7 proc.). Galima paminėti, jog iš tiesų, finansinių aktyvų diversifikavimas mažina investavimo riziką, tiek ilguoju tiek trumpuoju laikotarpiu.

9 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal atsakymus į loginį uždavinį
Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

Kiekybinio tyrimo metu, taip pat, siekta nustatyti, ar tiriamieji supranta, kokios yra pagrindinės pajamos sulaukus pensinio amžiaus – pensija, kaip ji skaičiuojama ir iš ko susideda. Tiriamųjų klausta, nuo ko priklausys, kokios bus X žmogaus disponuojamos lėšos sulaukus pensinio amžiaus. Kaip matyti žemiau pateiktame paveikslėlyje tyrimo anketoje buvo pateikti 5 atsakymo variantai: „nuo to, kiek X žmogus ir jo darbdavys sumokės socialinio draudimo

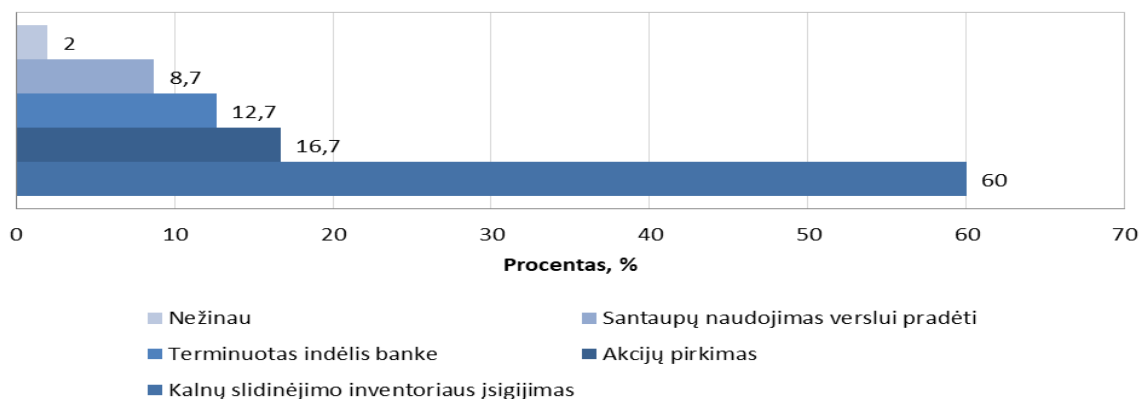
mokesčių“, „nuo to, kiek valstybė surinks mokesčių po dvidešimties metų“, „nuo to, kiek X žmogus susitaupys pats“, „nuo visų išvardintų veiksnių“ ir „nežinau“. Remiantis atsakymų pasiskirstymu matyti, kad didžioji dauguma tiriamųjų atsakė teisingai, pasirinkę variantą „nuo visų išvardintų veiksnių“ (82,1 proc.) (žr. 10 pav.).

10 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal atsakymus į loginį uždavinį

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

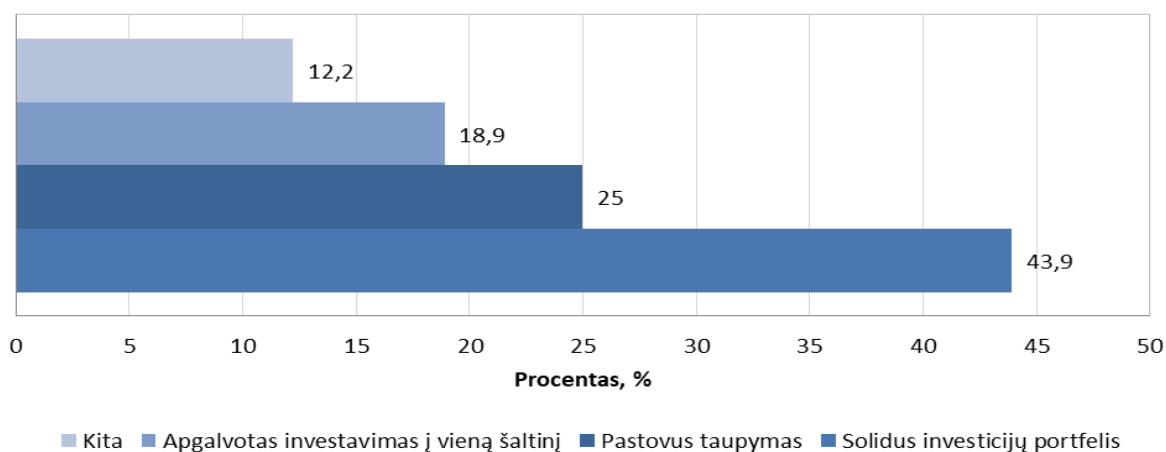
Tolimesniame etape vertinamas respondentų suvokimas ir supratimas apie investavimą - investavimo apibrėžimą. Apklaustųjų prašyta nurodyti, kurie iš išvardintų variantų negali būti vadinama investavimu. Remiantis atsakymų rezultatais matyti, kad dauguma respondentų suvokia kas yra investavimas ir nurodė teisingai, jog kalnų slidinėjimo inventoriaus įsigijimas nėra investicinis sandoris (60 proc.) (žr. 11 pav.).

11 pav. Respondentų nuomonė, kad nėra investavimas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

Kiekybinio tyrimo metu, taip pat, buvo stengtasi suprasti, ar respondentai žino kas yra finansų valdymas, kaip teisingai valdyti ir paskirstyti savo uždirbtas pajamas neturint stabilios finansinės ateities. Tyrimo metu analizuota, kokį finansinį elgesį respondentai laiko racionalių pinigų valdymu. Dauguma tiriamųjų įsitikinę, kad racionalus pinigų valdymas tai solidus investicijų portfelis (43,9 proc.). Penktadalis respondentų mano, kad tai pastovus taupymas (25 proc.) ir 18,9 proc. nurodė, kad tai investavimas į vieną konkretų šaltinį (žr. 12 pav.).

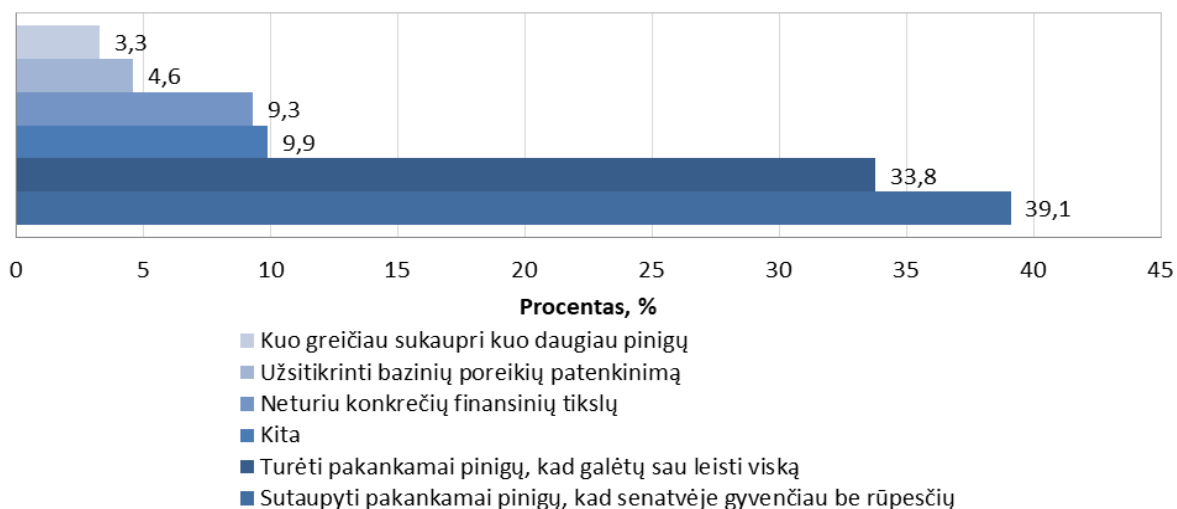

12 pav. Respondentų nuomonė, kas yra racionalus pinigų valdymas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės.

Tolimesniame etape analizuojami kiekybinio tyrimo rezultatai, kuriais siekta identifikuoti ir įvertinti tiriamųjų finansinę elgseną. Finansinė elgsena priklauso nuo suformuoto požiūrio į finansus dar vaikystėje ir nuo įgytų finansinių žinių formuojantis asmenybei. Du pagrindiniai išskiriami finansinės elgsenos tipai – taupymas, išlaidavimas. Tokie finansinės elgsenos tipai suformuoja ir žmogaus finansinį tikslą ateityje.

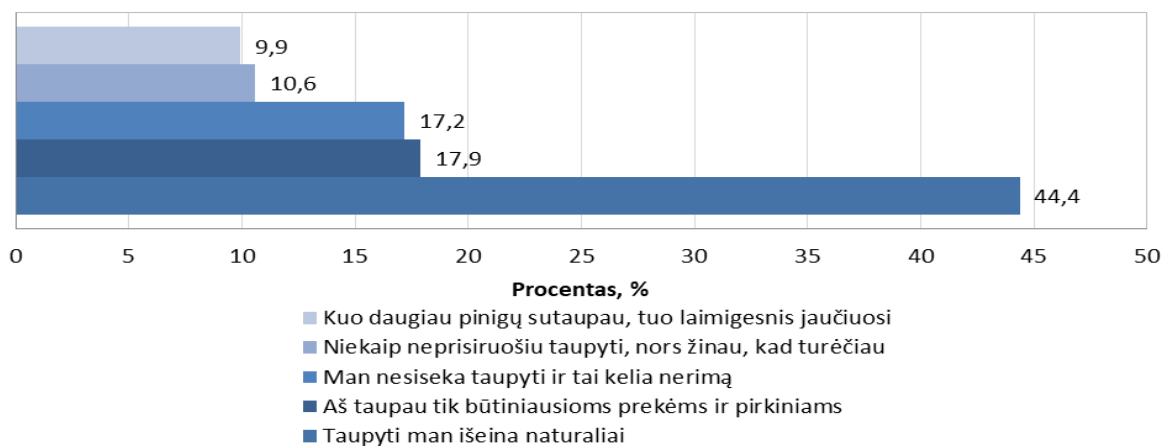
Tyrimo nagrinėjama, koks yra tiriamųjų finansinis tikslas, vertinant finansinę gerovę ateityje. Didžioji dauguma apklaustųjų pasiskirstė tarp dviejų pateiktų variantų (72,9 proc.), nurodė, kad pagrindinis finansinis tikslas yra sutaupyti pakankamai pinigų, kad senatvėje gyventų be rūpesčių (39,1 proc.) ir turėti pakankamai pinigų, kad galėtų sau leisti viską, ko nori (33,8 proc.) (žr. 13 pav.). Galima teigti, jog dauguma savarankiškai dirbančių apklaustųjų turi optimistinius ir ilgalaikius tikslus pasiekti finansinę gerovę, kuri leistu ateityje sulaukus vyresnio ar pensinio amžiaus jaustis užtikrintai finansiškai. Tokie tyrimo rezultatai rodo respondentų finansinės gerovės siekiamybę ateityje.

13 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal turimą finansinį tikslą

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

Apklaustųjų siekis yra įgyti finansinę gerovę ateityje, todėl tolimesniame etape išskiriama ir analizuojama, kaip respondentams sekasi taupyti pinigus. Dauguma apklaustųjų nurodė, jog taupyti išeina natūraliai ir tai daro nuolat (44,4 proc.). Taip pat, dalis apklaustųjų taupo tik būtiniausioms prekėms ir pirkiniams įsigyti (17,9 proc.), daliai apklaustųjų nesiseka taupyti ir tai kelia nerimą (17,2 proc.) (žr. 14 pav.). Anksčiau literatūros analizės metu minėta, jog pagrindinė asmeninių finansų valdymo taisyklė - numatyti ne tik esamus, bet ir būsimus poreikius, bei jiems ruoštis. Svarbu taupyti ir turėti lėšų nenumatytiems įvykiams ir situacijoms.

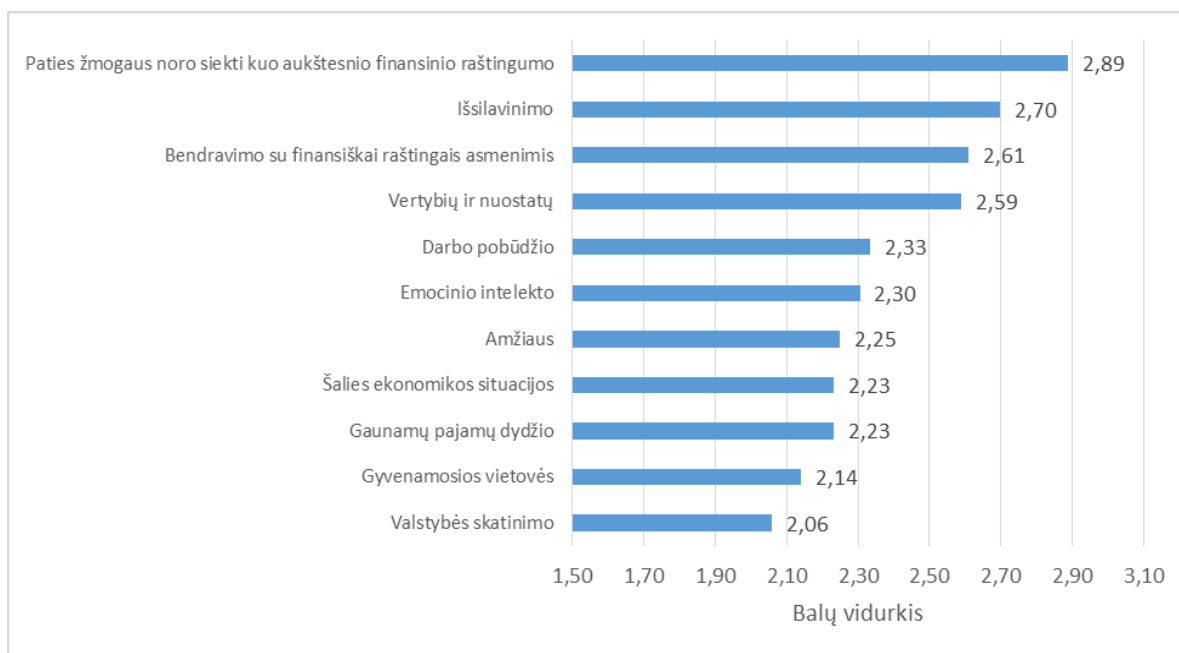
14 pav. Tiriamųjų pasiskirstymas pagal gebėjimą taupyti pinigus

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

Įvertinus gautus tyrimo rezultatus, galima daryti prielaidą, jog daugiau nei pusė apklaustųjų laikosi pakankamai geros finansų taupymo disciplinos, didesnė dalis taupo ir stipriai

galvoja apie ateitį, šiek tiek mažiau respondentų taupo, tačiau sutaupytas lėšas išleidžia netolimoje ateityje. Tokie rezultatai taip pat parodo ir respondentų finansinį raštingumą.

Kiekybinio tyrimo metu siekiant įvertinti respondentų nuomonę, prašoma nurodyti ir išskirti pagrindinius veiksnius, nuo kurių priklauso finansinis raštingumas. Respondentai vertino kaip stipriai kiekvienas pateiktas variantas įtakoja finansinį raštingumą visuomenėje (žr. 15 pav.). Nagrinėjant gautus rezultatus pastebima, jog daugiausiai įtakos finansiniam raštingumui turi paties žmogaus noras siekti kuo aukštesnio finansinio raštingumo (2,89 balai), taip pat, labai svarbus veiksnys finansiniam raštingumui tai – įgytas išsilavinimas (2,7 balai) bei bendravimas su finansiškai raštingais asmenimis (2,61 balai). Tuo tarpu, veiksniai, nuo kurių mažiausiai priklauso finansinis raštingumas – valstybės skatinimas (2,06 balai), gyvenamoji vietovė (2,14 balų) bei gaunamų pajamų dydis (2,23 balai). Galima teigti, jog didžioji dalis apklaustųjų save vertina finansiškai raštingais ir sutinka, kad finansinis raštingumas priklauso nuo pačio individo įdėtų pastangų ir noro tobulėti.

15 pav. Veiksniai, nuo kurių priklauso finansinis raštingumas

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

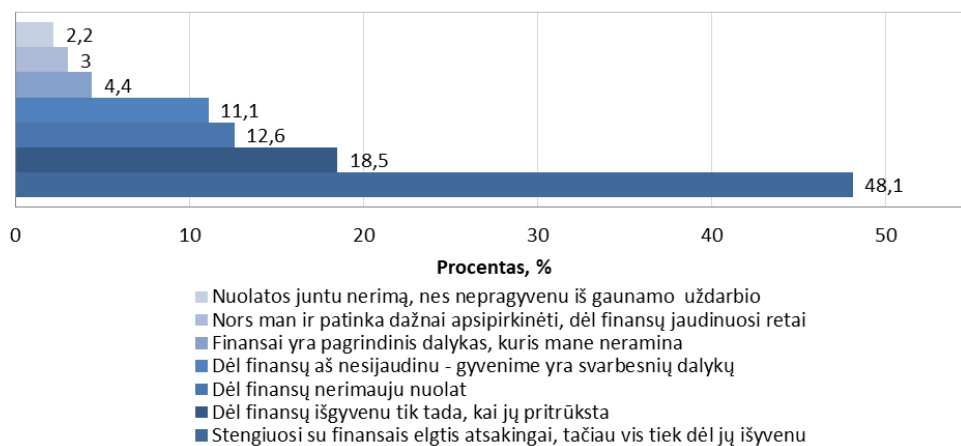
Apibendrinant respondentų finansinio raštingumo ir finansinės elgsenos statistiką, galima teigti, jog, didžioji dauguma respondentų geba atsakyti teisingai į pateiktus loginius uždavinius (finansines situacijas). Taip pat didžioji dalis tiriamųjų geba valdyti savo finansų, taupyti ir atsidėti santaupų ateities planams. Lietuvos bankų asociacijos (LBA) atlikti tyrimo duomenys rodo, jog visuomenėje finansinės žinios yra vidutinio lygio. Pilnai finansiškai raštingais save laiko ir geba puikiai valdyti finansus 15 proc. žmonių. Sisteminant analizuotus tyrimo rezultatus,

galima teigti, jog apklausoje dalyvavo vidutines finansines žinias turintys finansiškai raštingi asmenys.

3.3. Tiriamųjų finansinės gerovės lygio įvertinimas

Tolimesniame tyrimo etape analizuojami ir vertinami duomenys nusakantys nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės apibrėžtumą ir lygį. Siekta nustatyti respondentų požiūrį vertinant įvairius aspektus susijusią su esama finansine būsena bei finansinius lūkesčius ir finansines perspektyvas ateityje.

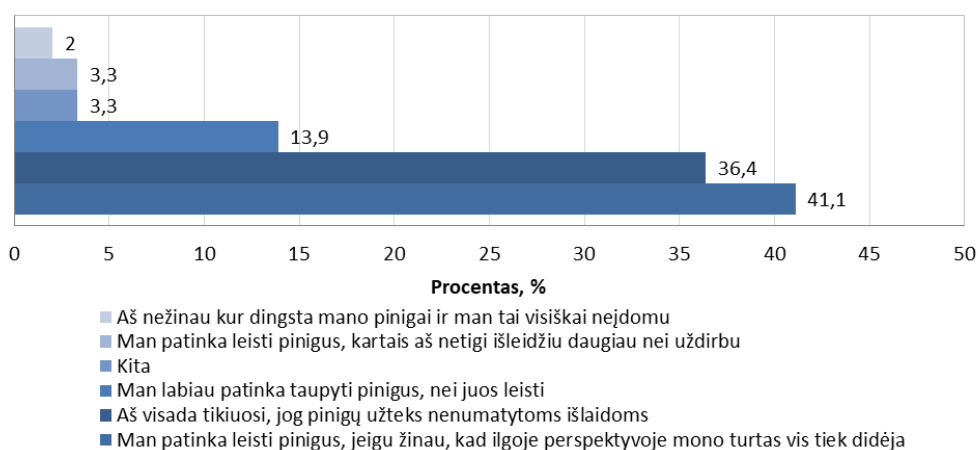
Atlikto kiekybinio tyrimo metu pirmiausia išskirtas respondentų nusakomas pojūtis dėl pajamų iš vykdomos veiklos. Nagrinėjama, ar apklaustieji yra linkę jaudintis dėl finansų, kuriuos uždirba būdami nepriklausomu darbuotoju ir dirbdami savarankiškai. Kaip matyti iš žemiau pateikto paveikslo (žr. 16 pav.) apklaustųjų pasiskirstymas gana aiškiai išsiskiria. Matyti, kad beveik pusė respondentų atsakė, jog stengiasi su valdomais finansais elgtis atsakingai, tačiau vis tiek dėl jų išgyvena (48,1 proc.). Taip pat, matyti, panašus respondentų skaičius pasidalino tarp dar 3 juntamų pojūčių - 18,5 proc. apklaustųjų dėl finansų išgyvena tik tuomet, kai jų pritrūksta, 12,6 proc. apklaustųjų dėl finansų nerimauja nuolat ir 11,1 proc. apklaustųjų niekada nesijaudina dėl valdomų finansų. Susisteminti rezultatai rodo, jog daugelis apklaustųjų atsakingai elgiasi su savo finansais, būdami finansiškai raštingi geba juos kontroliuoti, tačiau jaučia nerimą dėl finansinės padėties esamuoju laikotarpiu ir planuojant ateities planus. Galima pastebėti, kad panašūs Lietuvoje atlikti tyrimai rodo, jog nerimas dėl finansinės padėties visuomenėje nuolat auga. Taip pat, vienos iš draudimo bendrovės atliktų tyrimų rezultatai parodė, jog finansinis nerimas nuo 2016 metų iki 2020 metų išaugo net 18 proc.

16 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal juntamus pojūčius dėl pajamų iš vykdomos veiklos

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

Taip pat tyrimo metu buvo vertinamas tiriamųjų elgesys bei požiūris į pinigų valdymą. Toks tyrimo klausimas leidžia suprasti ir įvertinti ar nepriklausomas darbuotojas, nerimaudamas dėl savo finansinės padėties kontroliuoja ir valdo savo finansus teisingai (žr. 17 pav.). Remiantis tyrimo rezultatais matyti, jog 41,1 proc. apklaustųjų patinka leisti pinigus, jei jie žino, kad ilgoje perspektyvoje turtas vis tiek didės. Tai pat, reikia išskirti, jog ir kiek daugiau nei trečdalis apklaustųjų visada tikisi, kad pinigų užteks nenumatytoms išlaidoms (36,4 proc.). Galima teigti, jog apklaustieji stipriai vertina finansinę gerovę, nori jaustis saugiai, todėl geba valdyti savo finansus. Prieš tai viename poskyryje įvertinta, jog apklausoje dalyvavo finansiškai raštingi apklaustieji, šio tyrimo rezultatai taip pat pagrindžia tokias darytas išvadas. Respondentai linkę leisti pinigus, tačiau tik būdami visiškai tikrai, jog investuojami pinigai perspektyvoje didės arba yra linkę taupyti kas, taip pat leidžia būti ramesniems dėl finansinių ateities planų.

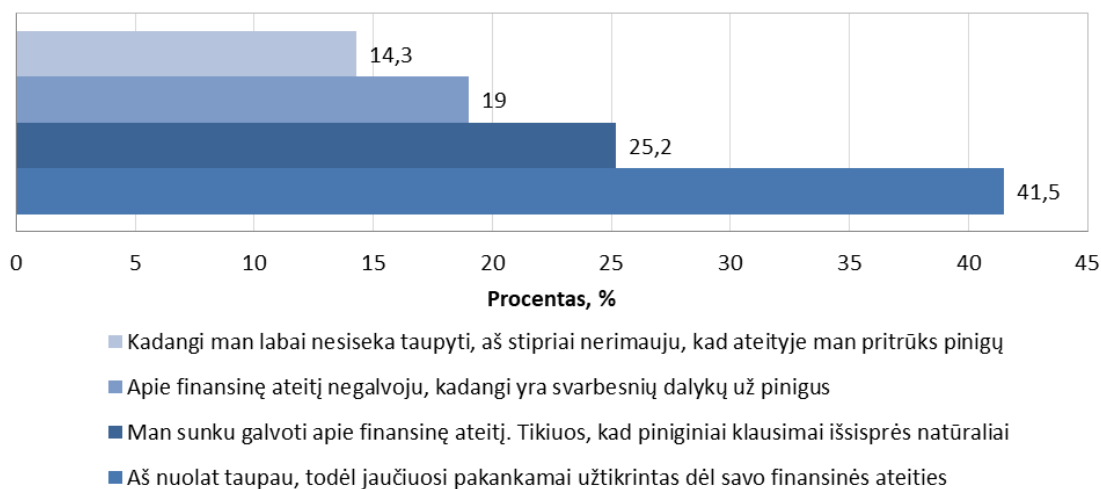

17 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal požiūrį į pinigų valdymą.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

Sisteminant rezultatus respondentams toliau kaip tik buvo pateiktas klausimas apie jų finansinę ateitį, koks apklaustųjų požiūris ir kaip vertinama finansinė perspektyva ateityje (žr. 18 pav.). Vertinant rezultatus pastebima, jog dauguma apklaustųjų yra pakankamai užtikrinti dėl savo finansinės ateities, nes nuolat apie ją galvoja ir taupo (41,5 proc.). Ketvirtadalis apklaustųjų yra linkę galvoti apie finansinę ateitį, tačiau mano, jog ateityje finansiniai klausimai turėtų išsispęsti natūraliai (25,2 proc.). Net 14,3 proc. apklaustųjų stipriai nerimauja dėl savo ateities, nes nėra gabūs valdant savo finansus, nemoka taupyti ir atidėti santaupų ateičiai. Išskiriama, kad tik penktadalis apklaustųjų apie finansinę ateitį visai negalvoja ir mano, jog yra svarbesnių dalykų ateityje (19 proc.). Reikia pastebėti, jog daugiau nei 80 proc. apklaustųjų vis gi galvoja apie savo finansinę padėtį ateityje ir jaučiasi užtikrinti, tik gerai valdydami savo finansus, užtikrindami savo finansinę gerovę ateityje. Finansiškai neraštingi ir negebantys valdyti finansų

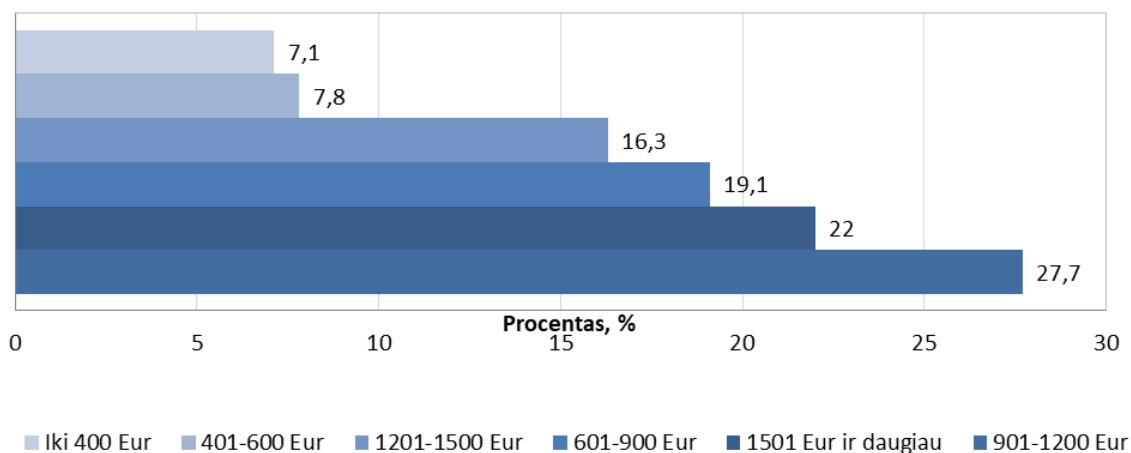
nepriklausomi darbuotojai irgi galvoja apie savo finansinę ateitį, tačiau tai jiems kelia stresą bei nerimą, todėl yra visiškai neužtikrinti dėl savo ateities planų.

18 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal požiūrį dėl finansinės ateities.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

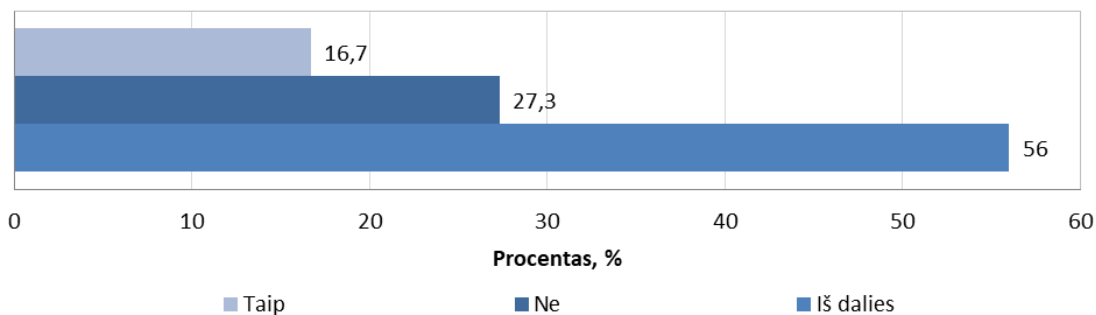
Susisteminius pateiktus duomenis pirmiausia respondentai suskirstomi pagal gaunamas pajamas esamuju laikotarpiu, analizuojama ar apklaustieji jaučiasi patenkinti savo finansine padėtimi esamuju laikotarpiu. Tolimesniame etape buvo bandoma išsiaiškinti kaip nepriklausomas darbuotojas planuoja savo biudžetą, kaip planuoja savo pajamas sulaukus pensinio amžiaus ir kaip greitai savarankiškai dirbantis asmuo gali pasiekti finansinę gerovę. Kiekybinio tyrimo metu buvo vertinamos ir analizuojamos respondentų pasiskirstymas pagal uždirbamas pajamas. Tai leis suprasti, kokias pajamas uždirba nepriklausomo darbuotojo statusą pasirinkę asmenys. Pastebima, kad didžioji dalis visų apklaustųjų per mėnesį uždirba 901-1200 Eur (27,7 proc.), taip pat panaši dalis apklaustųjų nurodė gaunantys 1501 Eur ir daugiau pajamų per mėnesį (22 proc.). Tuo tarpu, mažiausias pajamas – nuo 401 Eur iki 600 Eur gauna 7,8 proc. apklaustųjų ir iki 400 Eur, gauna vos 7,1 proc. apklaustųjų (žr. 19 pav.). Atsižvelgiant į pateiktus duomenis, galima daryti prielaidą, jog daugiau nei 80 proc. apklaustųjų būdami nepriklausomais darbuotojais gauna didesnę nei minimalų darbo užmokestį ir daugiau nei pusė apklaustųjų gauna vidutinį mėnesinį darbo užmokestį. Nors nepriklausomo darbuotojo darbo krūvis nėra stabilus, tačiau gautos pajamos leidžia pasiekti samdomą darbą dirbančių asmenų mėnesines vidutines pajamas.

19 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal gaunamas mėnesines pajamas.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

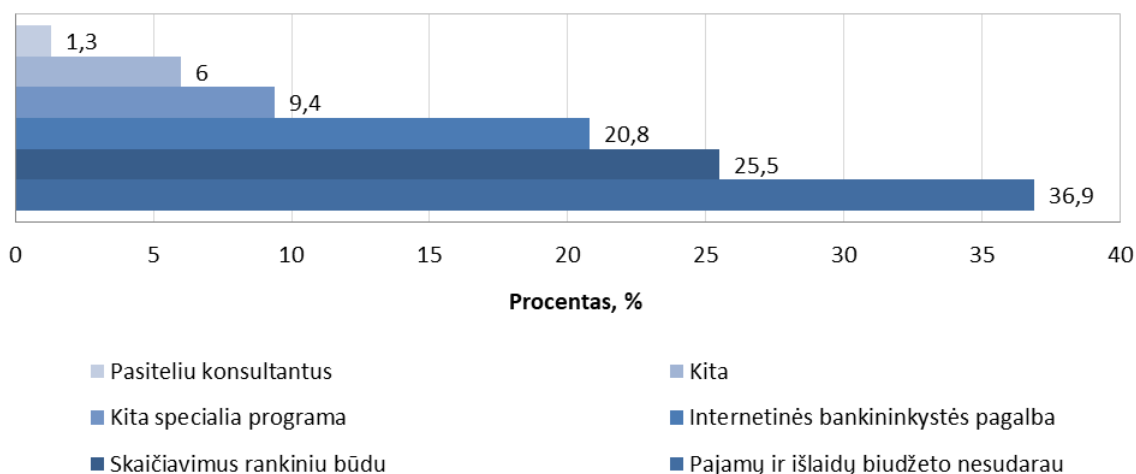
Įvertinus respondentų finansines pajamas galima analizuoti ar gaunamos pajamos apklaustųjų atžvilgiu yra pakankamos bei ar respondentai yra patenkinti savo finansine padėtimi esamuoju laikotarpiu (žr. 20 pav.). Kiekybinio tyrimo rezultatai parodė, kad daugiau nei pusė, t.y. 56 proc. respondentų mano, jog iš dalies yra patenkinti savo finansine padėtimi. Visiškai patenkintų savo finansine padėtimi buvo mažiausiai – 16,7 proc. Tuo tarpu, nepatenkintų savo finansine padėtimi buvo net 27,3 proc. apklaustųjų. Galima teigti, jog nors ir dauguma apklaustųjų gauna didesnes pajamas, tačiau tik iš dalis arba visiškai nėra patenkinti savo finansine padėtimi. Tokią respondentų nuomonę gali formuoti nepriklausomų darbuotojų nestabilios pajamos ir neužtikrintumas dėl finansų ateityje. Nepriklausomas darbuotojas nėra tikras dėl darbų kiekio ne tik esamuoju laikotarpiu bet ir ateityje, nėra tikras ar gaunamos pajamos pastoviai sieks patenkinamą lygį.

20 pav. Respondentų patenkinimo lygis esama finansine padėtimi.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

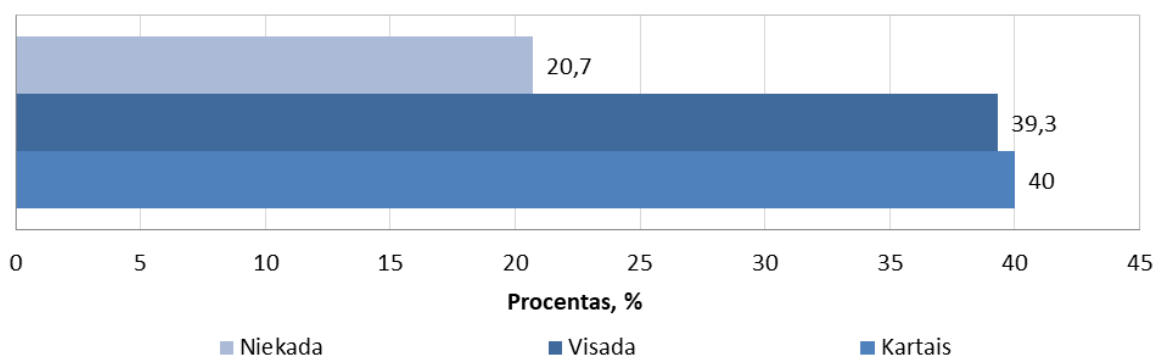
Toliau vertinamas respondentų pajamų ir išlaidų planavimo būdai. Kadangi respondentai uždirba didesnes pajamas, tačiau nesidžiaugia finansine padėtimi, bandoma analizuoti ar apklaustieji planuoja savo biudžetą, kad galėtų jaustis finansiškai saugesni. Tyrimo rezultatai parodė kokiū būdu apklaustieji sudaro savo pajamų ir išlaidų biudžetą - dauguma respondentų pajamų ir išlaidų biudžeto nesudaro (36,9 proc.), ketvirtadalis apklaustųjų šį biudžetą sudaro rankiniu būdu (25,5 proc.). Tuo tarpu, penktadalis apklaustųjų naudoja internetinę bankininkystę, biudžeto sudarymui (20,8 proc.) arba kitas priemones, programas reikalingas biudžetui sudaryti (žr. 21 pav.). Galima pastebėti, jog didelė dalis respondentų pajamų ir išlaidų biudžeto nesudarinėja, taip pat dalis respondentų sudarinėja tik rankiniu būdu. Toks respondentų elgesys ir finansinis planavimas kelia nerimą ar nepasitenkinimą esama finansine padėtimi. Nesudarinėjant pajamų ir išlaidų biudžeto sunku kontroliuoti pajamas, taupyti ir pasiruošti finansiškai stabiliai ateičiai, todėl sunku jaustis patenkintam finansine padėtimi ir užtikrinti finansinę gerovę.

21 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal pajamų ir išlaidų sudarymo būdą.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

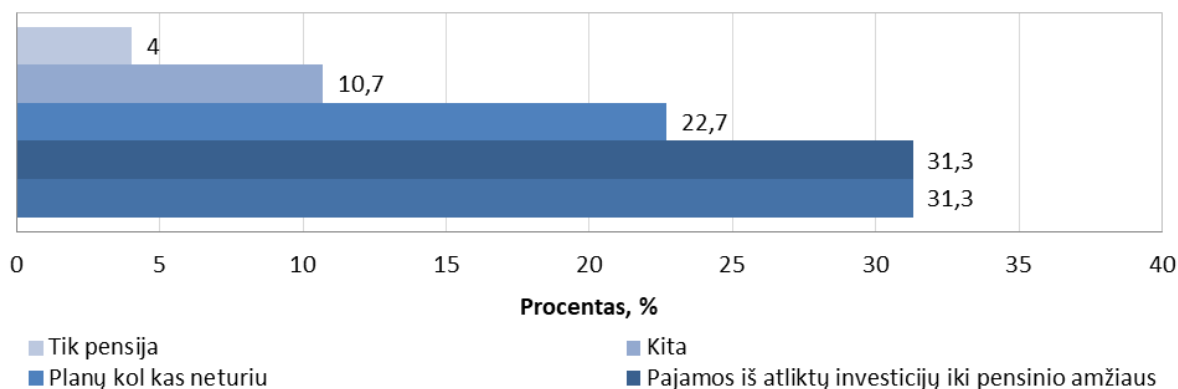
Įvertinus respondentų finansinę padėtį esamuoju laikotarpiu, siekta nustatyti ar nepriklausomi darbuotojai galvoja apie pensinį amžių ir ruošiasi tokiam laikotarpiui finansiškai. Kiekybinio tyrimo metu vertinta respondentų taupymo ypatumai, bandyta išsiaiškinti ar gavus darbo užmokestį, apklaustieji iš karto dalį pajamų atsideda ateičiai - pensiniam amžiui. Šiuo atveju galima pastebėti, jog beveik 80 proc. atsakiusių pajamas atsideda ateičiai – 39,3 proc. apklaustųjų tai daro visada ir 40 proc. apklaustųjų tai daro kartais. Ir tik 20,7 proc. respondentų negalvoja apie savo ateitį ir nekaupia santaupų pensiniam amžiui (žr. 22 pav.).

22 pav. Respondentų pasiskirstymas pagal taupymą ateičiai (pensiniam amžiui).

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

Išanalizavus kiekybinio tyrimo rezultatus ir sužinojus, jog didžioji dalis respondentų visgi atsideda dalį pajamų ateičiai. Bandyta išsiaiškinti kokio tipo pajamas respondentai planuoja kaupti ir atsidėti. Tolimesniame etape matyti, kokias pajamas pensinio amžiaus sulakę respondentai tikisi gauti. Remiantis respondentų atsakymų rezultatais pastebima, jog didžioji dalis respondentų tikisi gauti pajamas iš atliktų investicijų iki pensinio amžiaus (31,3 proc.) ir prie pensijos prisidėti iš sukauptų santaupų padarytų iki pensinio amžiaus (31,3 proc.). Deja didelė dalis respondentų negalvoja ir neplanuoja savo pensinio amžiaus pajamų, t.y. 22,7 proc. apklaustųjų (žr. 23 pav.). Galima daryti prielaidą, jog nepriklausomi darbuotojai atsakingai žiūri į savo ateitį ir nerimauja dėl pajamų sulaukus pensinio amžiaus, todėl gaudami pajamas už atliktą darbą dažnai jas investuoja arba atsideda santaupoms.

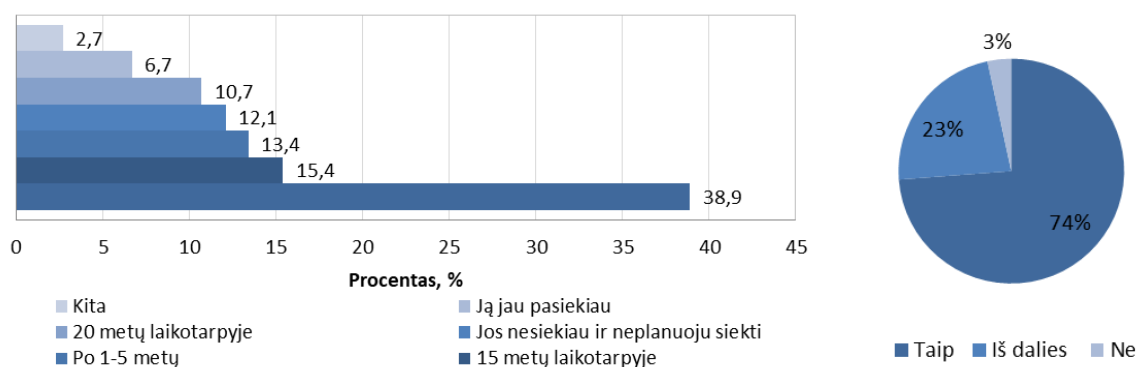
23 pav. Respondentų būsimos pajamos pensinio amžiaus metu.

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

Susisteminius respondentų pensinio amžiaus finansinius planus tolesniame kiekybinio tyrimo etape galima sakyti apibendrinami iki šiol analizuoti esamojo laikotarpio ir ateities finansiniai planai. Anketinio klausimyno metu pabaigoje respondentams pateikiami klausimai

susiję su finansine gerove. Buvo vertinami respondentų lūkesčiai bei ketinimai pasiekti finansinę gerovę. Apklaustieji turėjo nurodyti laikotarpį, per kurį respondentų nuomone planuojama pasiekti finansinę gerovę (žr. 24 pav.). Iš pateiktų rezultatų matyti rezultatų matyti, jog labai didelė dalis apklaustųjų finansinę gerovę planuoja pasiekti 10 metų laikotarpyje (38,9 proc.). Likusi dalis respondentų pasiskirstė panašiam lygyje, 10,7 proc. respondentų mano, jog finansinę gerovę pasieks 20 metų laikotarpyje, 15,4 proc. – 15 metų laikotarpyje ir 13,4 proc. respondentų tikisi pasiekti 1-5 metų laikotarpyje. Reikėtų išskirti, jog 6,7 proc. apklaustųjų mano, jog finansinę laisvę jau pasiekė ir yra patenkinti esama padėtimi.

Atsižvelgiant į teikiamą informaciją literatūroje bei formuojamą nuomonę visuomenėje, teigtina, jog finansinė gerovė pasireiškia gebant valdyti finansus bei jaučiant pasitenkinimą vertinant teigiamai finansinę padėtį. Žmogus pasiekia finansinę gerovę, kai jaučiasi finansiškai stabilus, užtikrintas ir laisvas nuo finansinių rūpesčių. Tolimesniame etape vertinama laisvai samdomų darbuotojų galimybės, pasiekti finansinę gerovę. Nagrinėjant rezultatus matoma, jog apklaustieji įsitikinę, kad pasiekti finansinę gerovę įmanoma. Didžioji dalis respondentų, net 73,8 proc. sutinka, kad nepriklausomas darbuotojas gali pasiekti finansinę gerovę ir 22,8 proc. mano, jog pasiekti finansinę gerovę gali iš dalies. Tuo tarpu tik 3,4 proc. apklaustųjų mano, jog finansinės gerovės vis dėl to pasiekti nėra įmanoma (žr. 24 pav.). Kiekybinio tyrimo metu visi respondentai - tai nepriklausomi darbuotojai arba savarankiškai dirbantys asmenys, todėl galima teigti, jog nepriklausomi darbuotojai tiki, jog finansinę gerovę įmanoma pasiekti ir gaunant ne stabilias pajamas, tačiau ją pasiekti yra įmanoma per ilgesnį laikotarpį.

24 pav. Respondentų pasiskirstymas vertinant finansinės gerovės pasiekimą

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

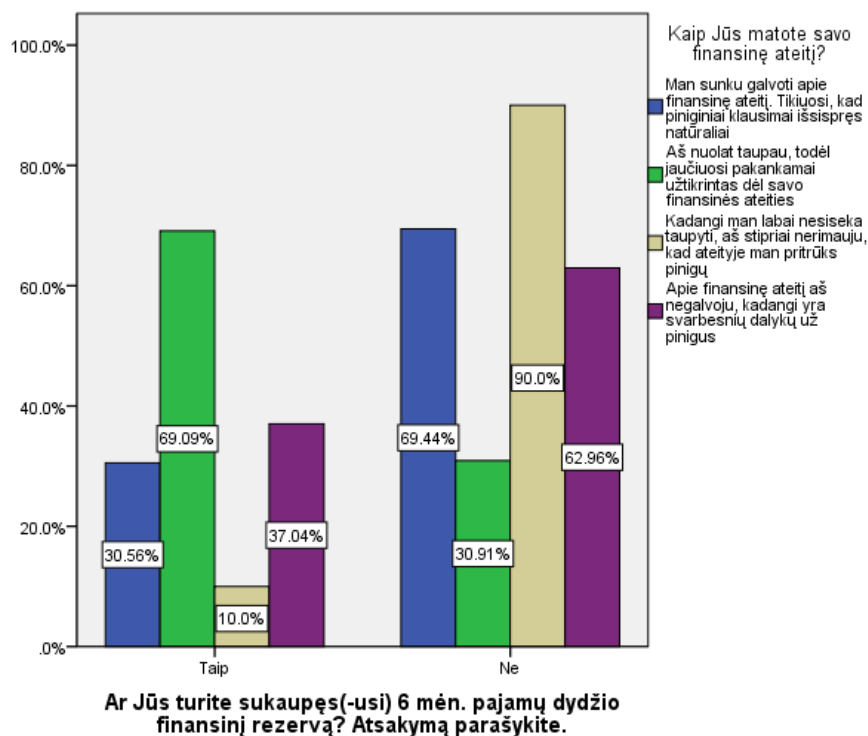
Apibendrinant respondentų rezultatus, finansinės gerovės lygio įvertinimui susistemintus duomenis, galima pastebėti, jog didžioji dauguma respondentų žino kas yra finansinė gerovė, vertina racionaliai ir stengiasi jos siekti. Finansinė gerovė labai stipriai priklauso nuo finansinio raštingumo ir finansinės elgsenos, todėl tyrimo metu badyta išsiaiškinti kaip nepriklausomas

darbuotojas valdo savo finansus. Didžioji dalis tiriamųjų nesudarinėja savo pajamų išlaido biudžeto, tačiau galvoja apie savo pajamas nuolat ir geba valdyti savo finansus, taupyti ir atsidėti santaupų pensiniam amžiui. Sisteminant analizuotus tyrimo rezultatus, galima teigti, jog apklausoje dalyvavo nepriklausomi darbuotojai gaunantys vidutinio dydžio pajamas, gebantys valdyti ir kontroliuoti finansus. Siekiantys užsitikrinti pajamas pensiniam amžiui, tai parodo aukštą finansinės elgsenos lygį. Nepriklausomi darbuotojai daug galvoja apie finansinę padėtį, todėl mano jog gali pasiekti finansinę gerovę ir tai padaryti 10 metų bėgyje.

3.4. Finansinio raštingumo ir finansinės elgsenos poveikis tiriamųjų finansinei gerovei

Kiekybinio tyrimo metu buvo diegiama įvertinti nepriklausomo darbuotojo finansinį raštingumą, finansinę elgseną bei suprasti finansinės gerovės siekiamybę. Trečiojoje kiekybinio tyrimo dalyje labai svarbu išanalizuoti ir įvertinti esamas sąsajas tarp finansinio raštingumo bei finansinio elgesio ir tiriamųjų finansinės gerovės. Norint pasiekti tokius rezultatus, buvo pasitelkta ir atlikta ryšių analizė. Tyrimo metu buvo vertinamas ryšys tarp nepriklausomų darbuotojų finansinės ateities vertinimo, pinigų taupymo ypatumų bei turimų sukauptų santaupų dydžio ir finansinės gerovės pasiekimo. Taip pat, vertinamos sąsajos tarp investavimo žinių ir finansinio elgesio ypatumų, kas leidžia nustatyti nepriklausomo darbuotojo finansinį raštingumą ir pritaikymą realybėje, siekiant finansinės gerovės. Siekiant įvertinti sąsajas tarp minėtų aspektų, pirmiausiai anketiniai rezultatai pavaizduoti stulpelinėse kontingencijos lentelėse, o ryšių statistiniam reikšmingumui vertinti taikytas Chi-kvadratu kriterijus.

Pirmiausia kiekybinio tyrimo metu analizuota sąsaja tarp respondentų finansinės ateities matymo ir turimų sukauptų santaupų dydžio. Toks požymių priklausomumas leis išsiaiškinti respondentų finansinės elgsenos įtaką finansinės gerovės jausmui ateityje. Šiame etape taupymas išskiriamas, kaip finansinė elgsena, tuo tarpu finansinė gerovė, tai jaučiamas finansinis stabilumas ateityje. Įvertinus rezultatus matoma, jog dauguma apklaustųjų, kurie yra sukaukę finansinį rezervą ateičiai jaučiasi pakankamai užtikrintai dėl savo finansinės ateities, nes nuolat taupo (69 proc.). Taip pat didelė dalis apklaustųjų, kurie nėra sukaukę finansinio rezervo ateičiai, stipriai nerimauja dėl ateities finansinių planų ir mano, jog nevaldo savo finansų, negeba taupyti (90 proc.) (žr. 25 pav.).

25 pav. Respondentų finansinės gerovės ateities matymo priklausomumas nuo taupymo

Šaltinis: sudaryta darbo autorės (SPSSsoftware), 2020

Pritaikius minėtą Chi-kvadratu kriterijų buvo nustatyta, kad šiuos du požymius sieja statistiškai reikšmingas ryšys, čia $\chi^2 = 26,58$, gauta p – reikšmė mažesnė už $\alpha = 0,05$ reikšmingumo lygmenį. (žr. 2 lentelė.). Galima teigti, jog respondentai, kurie turi sukaupę finansinį rezervą, jaučiasi kur kas labiau užtikrinti dėl savo finansinės ateities nei tie apklaustieji, kurie šio rezervo neturi.

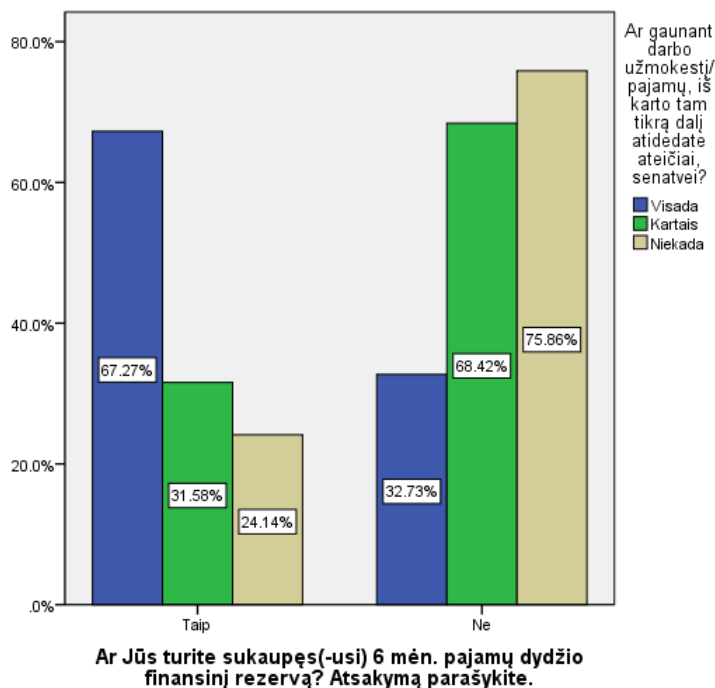
2 lentelė. Chi-kvadratu kriterijų nustatytos reikšmės

Chi ²	P
26,58	0,001 < α

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

Tolimesniame tyrimo etape įvertinta sąsaja tarp respondentų pinigų taupymo ypatumų ir turimų sukaupytų santaupų rezervo. Toks požymių priklausomumas leis išsiaiškinti respondentų finansinio raštingumo įtaką finansinei elgsenai. Šiame etape finansinis raštingumas, tai gebėjimas suprasti, jog gavus pajamas reikia atsidėti ateičiai, o finansinė elgsena tai jau sukauptos respondentų lėšos ateičiai. Kiekybinio tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad dauguma respondentų turintys sukaupę finansinę rezervą ateičiai, labai dažnai gaunant darbo užmokestį ar pajamų, iš karto dalį pinigų atsideda senatvės laikotarpiui (62,27 proc.). Tuo tarpu, dauguma

apklaustųjų, kurie neturi sukaupę finansinio rezervo, niekada neatsideda pajamų senatvės laikotarpiui (75,86 proc.) (žr. 26 pav.).

26 pav. Respondentų taupymo priklausomumas nuo pinigų taupymo ypatumų

Šaltinis: sudaryta darbo autorės (SPSSsoftware), 2020

Toliau pritaikius Chi-kvadratu kriterijų nustatyta, kad šiuos požymius sieja statistiškai reikšmingas ryšys, gauta p – reikšmė mažesnė už $\alpha = 0,05$ reikšmingumo lygmenį (žr. 3 lentelė). Iš pateiktų duomenų galima daryti prielaidą, jog respondentai, kurie turi sukaupę finansinį rezervą, dažniausiai atsideda dalį pinigų nuo darbo užmokesčio ar kitų pajamų senatvės laikotarpiui, taip ir yra sukaupiamas finansinis rezervas. Galima pastebėti, jog respondentų finansinė elgsena priklauso nuo apklaustųjų finansinio raštingumo lygio.

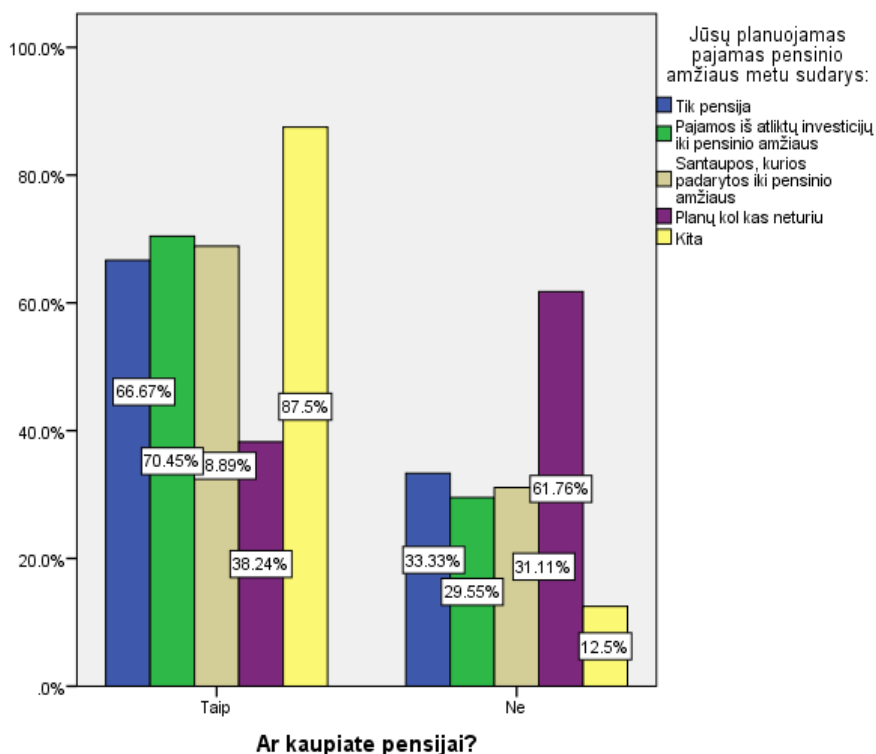
3 lentelė. Chi-kvadratu kriterijų nustatytos reikšmės

Chi ²	p
20,30	0,001 < α

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

Kiekybinio tyrimo sekančiame etape taip pat įvertintas ryšys tarp respondentų kaupimo pensijai ypatumų ir gaunamų planuojamų pajamų pensinio amžiaus metu. Požymių priklausomumas leis išsiaiškinti respondentų finansinės elgsenos ryšį su finansinės gerovės siekimu ateičiai. Finansinė elgsena tai gebėjimas taupyti ateičiai, o finansinė gerovė, tai

sukauptos pajamos respondentų pensiniam laikotarpiui. Susisteminti rezultatai parodo, jog dalis apklaustųjų, kurie teigia, jog kaupia papildomas lėšas pensijai, pensinio amžiaus metu net 70,45 proc. apkalstųjų planuoja gyventi iš atliktų investicijų ir 68,89 proc. apklaustųjų planuoja gyventi iš sukauptų santaupų iki pensinio amžiaus. Tačiau didžioji dalis respondentų, mano jog sulaukus pensinio amžiaus galės gyventi iš kitų finansinių pajamų (87,5 proc.). Reikia nepamiršti išskirti, jog 61,76 proc. apklaustųjų kurie nekaupia pensijai, nežino ir neplanuoja savo pensinio amžiaus pajamų (žr. 27 pav.).

27 pav. Respondentų turimų pajamų pensijos metu priklausomumas nuo taupymo pensiniam amžiui

Šaltinis: sudaryta darbo autorės (SPSSsoftware), 2020

Pritaikius Chi-kvadratu kriterijų matyti, kad turimų pajamų pensijos metu priklausomumas nuo taupymo pensiniam amžiui sieja statistiškai reikšmingas ryšys, gauta p – reikšmė mažesnė už $\alpha = 0,05$ reikšmingumo lygmenį (žr. 4 lentelė). Tokie tyrimo rezultatai rodo, jog respondentai, kurie kaupia pensijai yra labiau linkę pensinio amžiaus metu remtis kitomis pajamomis. Tuo tarpu, respondentai nekaupiantieji pensiniam amžiui dažniausiai neplanuoja ir nėra tikri, koks bus pajamų šaltinis pensinio amžiaus metu. Iš padarytos prielaidos galima spręsti, jog respondentai planuoja pasiekti finansinę gerovę ir pensinio amžiaus metu gyventi iš papildomų pajamų. Vertinant respondentų finansinę elgseną galima pastebėti, jog didžioji dalis apklaustųjų yra linkę taupyti ir planuoti savo finansinę gerovę ateityje.

4 lentelė. Chi-kvadratu kriterijų nustatytos reikšmės

Chi ²	p
14.93	0,005 < α

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

Tolimesniame tyrimo etape vertinamas ryšys tarp respondentų taupymo ypatumų ir galimybės nepriklausomam darbuotojui pasiekti finansinę gerovę. Požymių priklausomumas leis išsiaiškinti respondentų finansinės elgsenos ryšį su finansinės gerovės pasiekimu nepriklausomam darbuotojui. Tyrimo rezultatai rodo, jog 48,2 proc. apklaustųjų, kurie teigia, jog taupyti sugeba natūraliai ir nuolat mano, kad nepriklausomas darbuotojas finansinę gerovę gali pasiekti, t.y. 53 respondentai. Taip pat reikia paminėti, jog 35,3 proc. apklaustųjų mano, jog finansinę gerovę galima pasiekti iš dalies. Reiktų išskirti ir pabrėžti, jog iš viso tik 4 respondentai mano, jog finansinės gerovės nepriklausomas darbuotojas pasiekti negali, tai pat pusė šių apklaustųjų ateičiai netaupo ir turi pajamų, tik būtiniausioms prekėms įsigyti (žr. 5 lentelė).

5 lentelė. Respondentų ryšys tarp nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės ir taupymo

		Kaip manote, ar nepriklausomas darbuotojas (laisvai samdomas darbuotojas) gali pasiekti finansinę gerovę?			Viso
		Ne	Taip	Iš dalies	
Kaip Jums sekasi taupyti pinigus?	Taupyti man išeina natūraliai, tai darau nuolat	1 (25)	53 (48.2)	12 (35.3)	6 6 (44.6)
	Aš taupau tik būtiniausioms prekėms ir pirkiniams	2 (50)	19 (17.3)	6 (17.6)	2 7 (18.2)
	Man nesiseka taupyti ir kartais man tai kelia nerimą	1 (25)	13 (11.8)	11 (32.4)	2 5 (16.9)
	Niekaip neprisiruošiu taupyti, nors žinau, kad turėčiau pradėti tą daryti	0 (0)	14 (12.7)	1 (2.9)	1 5 (10.1)
	Kuo daugiau pinigų sutaupau, tuo laimingesnis jaučiuosi, todėl nemažai laiko praleidžiu ieškodamas naujų taupymo būdų	0 (0)	11 (10)	4 (11.8)	1 5 (10.1)
	Viso	4 (100)	110 (100)	34 (100)	1 48 (100)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

Pritaikius Chi-kvadratu kriterijų matyti, kad tarp taupymo ir galimybės nepriklausomam darbuotojui pasiekti finansinę gerovę yra statistiškai nereikšmingas ryšys, gauta p – reikšmė didesnė už $\alpha = 0,05$ reikšmingumo lygmenį (žr. 6 lentelė). Gavus tokius tyrimo rezultatus galima daryti prielaidą, jog respondentai, kurie elgiasi finansiškai teisingai, taupo ateičiai nuolat ir tiki, jog finansinę gerovę gali pasiekti ir nepriklausomas darbuotojas. Tuo tarpu, respondentai, kurie netaupo ir turi pajamų tik būtiniausioms prekėms ir paslaugoms daugiausia mano, jog nepriklausomas darbuotojas tos finansinės gerovės nepasieks niekada. Iš padarytos prielaidos galima teigti, jog respondentai taupo ir dėl to tiki pasiekti finansinę gerovę.

6 lentelė. *Chi-kvadratu kriterijų nustatytos reikšmės*

Chi²	p
13.6	0,093 < α

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

Sekančiame kiekybinio tyrimo etape įvertinta sąsaja tarp respondentų busimų pajamų pensinio amžiaus laikotarpiu ir nepriklausomų darbuotojų galimybės pasiekti finansinę gerovę. Toks požymių priklausomumas leis išsiaiškinti respondentų finansinio raštingumo įtaką finansinės gerovės matymui ateityje. Šiame etape finansinis raštingumas, tai gebėjimas suprasti, jog sulaukus pensinio amžiaus pensija neturėtų būti vienintelis pajamų šaltinis. Matomi kiekybinio tyrimo rezultatai leidžia teigti, kad didžioji dauguma apklaustųjų, kurie mano, jog nepriklausomas darbuotojas gali pasiekti finansinę gerovę, supranta, jog ir pensinio amžiaus metu pajamos turi būti ne tik pensija, bet ir santaupos (31,8 proc.) arba pajamos iš investicijų padarytų iki pensinio amžiaus (35,5 proc.). Tuo tarpu, apklaustieji, kurie mano, jog nepriklausomi darbuotojai negali pasiekti finansinės gerovės yra pasiskirstę labai įvairiai. Dalis respondentų mano, jog pensinio amžiaus gyvens tik iš pensijos arba dar iš vis apie ai negalvoja, bet yra keletas apklaustųjų, kurie mano, jog sulaukus pensinio amžiaus reikėtų papildomai turėti santaupų arba pajamų gautų iš investicijų iki tol, tačiau vis tiek netiki, kad nepriklausomas darbuotojas gali pasiekti finansinę gerovę (žr. 7 lentelė).

7 lentelė. Respondentų ryšys tarp nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės ir taupymo

		Kaip manote, ar nepriklausomas darbuotojas (laisvai samdomas darbuotojas) gali pasiekti finansinę gerovę?			Viso
		Ne	Taip	Iš dalies	
Jūsų planuojamas pajamas pensinio amžiaus metu sudarys:	Kita	0 (0)	12 (10.9)	4 (11.8)	16 (10.7)
	Tik pensija	1 (20)	2 (1.8)	3 (8.8)	6 (4)
	Planų kol kas neturiu	1 (20)	22 (20)	11 (32.4)	34 (22.8)
	Santaupos, kurios padarytos iki pensinio amžiaus	2 (40)	35 (31.8)	9 (26.5)	46 (30.9)
	Pajamos iš atliktų investicijų iki pensinio amžiaus	1 (20)	39 (35.5)	7 (20.6)	47 (31.5)
	Viso	5 (100)	110 (100)	34 (100)	149 (100)

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

Nagrinėjant pritaikytą Chi-kvadratu kriterijų nustatyta, kad šiuos požymius taip pat sieja statistiškai nereikšmingas ryšys, gauta p – reikšmė didesnė už $\alpha = 0,05$ reikšmingumo lygmenį (žr. 8 lentelė). Iš pateiktų duomenų galima daryti prielaidą, jog respondentai, kurie galvoja apie pensinio amžiaus pajamas ir mano, jog jas turi sudaryti santaupos ar pajamos iš investicijų padarytų iki pensinio amžiaus, taip pat tiki ir nepriklausomo darbuotojo galimybe pasiekti finansinę gerovę. Galima pastebėti, jog respondentai finansiškai raštingi bei elgiasi finansiškai teisingai, todėl daugelis ir tiki galimybe pasiekti finansinę gerovę.

8 lentelė. Chi-kvadratu kriterijų nustatytos reikšmės

Chi ²	P
11.2	0,191 < α

Šaltinis: sudaryta darbo autorės, 2020

Atlikus mokslinės literatūros analizę ir empirinį tyrimą, galima teigti, kad rezultatai leido atsakyti į iškeltą hipotezę – ar nepriklausomų darbuotojų finansinė gerovė ir finansinės gerovės siekimas tiesiogiai priklauso nuo finansinio raštingumo, finansinio elgesio. Gauti rezultatai yra

papildantys mokslinius tyrimus nagrinėjančių dirbančių asmenų finansinį raštingumą, finansinę elgseną ir finansinę gerovę tematika ir išskiria konkrečiai nepriklausomų darbuotojų atvejį. Tyrimo rezultatai atskleidė statistiškai reikšmingą ryšį tarp nepriklausomų darbuotojų finansinės gerovės, finansinės gerovės siekimo ir nepriklausomų darbuotojų finansinio raštingumo bei finansinio elgesio. Kiekybinio tyrimo pagalba atskleista, kad nepriklausomi darbuotojai kaip ir samdomą darbą dirbantys asmenys yra finansiškai raštingi, geba atsakyti į užduotus loginius uždavinius, pasižymi nuovokia finansine elgsena – valdo savo finansus, nuolat taupo ar investuoja, bei siekia ir perspektyvoje nori pasiekti pilnavertę finansinę gerovę, tačiau Lietuvos ir išskirtinai nepriklausomų darbuotojų kontekste reikėtų atlikti papildomą tyrimą, palyginant šiuos rezultatus su samdomą darbą dirbančiais darbuotojais.

Apibendrintai galima teigti, jog nepriklausomi darbuotojai, kaip kiti darbuotojai turi poreikių būti finansiškai saugiais, finansiškai nepriklausomais, siekiama finansinės gerovės, kur finansinė gerovė neatsiejama ir nuo geresnės gyvenimo kokybės. Finansinės gerovės kūrimas priklauso nuo nepriklausomo darbuotojo pasirinktos darbo veiklos, uždirbamų pajamų. Labiausiai nepriklausomų darbuotojų finansinė gerovė priklauso nuo jų finansinio raštingumo, racionalios arba iracionalios finansinės elgsenos. Nepriklausomas darbuotojas turėdamas aukštas finansinio raštingumo žinias ir įgūdžius, gali sistemingai įgyvendinti asmeninių finansų valdymą, koreguoti finansinę elgseną, įsivertinti (vertinti) išorines ir vidines rizikas, numatyti investavimo, taupymo galimybes, galiausiai racionaliai vertinti skolinimąsi, kaupti senatvės pensijai (Intrum, 2019; LB, 2019). Finansinę gerovę gali pasiekti visi laisvai samdomi darbuotojai, jeigu atsižvelgs į asmeninių finansų valdymą, turės įgūdžių ir žinių sietinu su finansiniu raštingumu, racionaliai vertins visas finansines galimybes, o svarbiausia nuolatos sieks didinti savo pajamas.

IŠVADOS

1. Apžvelgus nepriklausomą darbą dirbančiųjų tematika atliktus mokslinius darbus nustatyta, kad tokių darbuotojų darbo specifika skiriasi nuo įprastai samdomų darbuotojų. Keičiantis ekonominei ir socialinei situacijai, vis daugiau laisvai samdomų darbuotojų įsilieja į darbo rinką, tačiau dažniausiai vis dar mažai žinoma apie tokią darbo formą ir socialines garantijas. Samdomą darbą dirbančiųjų forma labiau nagrinėjama ir suprantama visuomenėje, tačiau apie sparčiai plintančią nepriklausomų darbuotojų formą informacijos nėra daug. Nagrinėjant ir gilinantis į laisvai samdomą darbą dirbančiųjų finansinę padėtį, socialines garantijas, bei ateities planus galima išsiaiškinti nepriklausomų darbuotojų finansinio raštingumo lygį, finansinę elgseną bei suprasti finansinės gerovės stabilumą.

2. Atlikus literatūros analizę apibrėžtos nepriklausomų darbuotojų finansinio raštingumo, elgsenos ir gerovės dimensijos:

– Nepriklausomų darbuotojų skaičius sparčiai auga, augimą skatina darbo laiko pasirinkimas, nepriklausomybė nuo vienos darbo vietos, tačiau nepriklausomi darbuotojai supranta esamus pavojus dėl socialinių garantijų ateityje bei pajamų nestabilumo. Stiprus privalumas, yra uždirbtas pelnas, kuris lieka dirbančiajam. Egzistuoja ir trūkumai, kurie apima darbo santykius ir darbo krūvio svyravimus. Vienas iš esminių nepriklausomų darbuotojų trūkumų yra prastesnės socialinės garantijos. Samdomas darbuotojas gauna pastovias pajamas, o nepriklausomas darbuotojas gauna pajamas nuo to, kiek randa ir atlieka darbo, todėl egzistuoja pajamų nepastovumas. Siūloma valdyti savo gaunamas nepastovias lėšas ir iš karto gavus dalį pajamų atsidėti santaupoms ir tik po to gyventi iš pajamų skirtų einamosios išlaidoms. Santaupoms rekomenduojama skirti dešimt procentų nuo gaunamų pajamų.

– Nepriklausomų darbuotojų asmeninių finansinis raštingumas gali suteikti geresnes ateities perspektyvas, finansinį stabilumą. Asmeninių finansų valdymo pagrindinė funkcija – jų planavimas, siekiant įgyvendinti numatytus finansinius tikslus. Asmeninių finansų valdymo efektyvumas priklauso nuo turimo finansinio raštingumo ir išprusimo. Finansiškai raštinga visuomenė geba pasirūpinti dabartimi ir savo ateities perspektyvomis. Nepriklausomi darbuotojai turėdami finansinio raštingumo žinias, geba tinkamai valdyti asmeninius finansus, siekiant finansinės nepriklausomybės ir socialinių garantijų. Asmeniniams finansams tinkamai valdyti siūloma: sudaryti asmeninio finansinio, finansinio rizikų valdymo ir finansinio kapitalo kaupimo planą, surasti papildomų pajamų šaltinių, stebėti rinką bei gilinti ir atnaujinti finansų valdymo žinias.

Biudžetą rekomenduojama sudaryti kas mėnesį, tokia finansinio planavimo ir valdymo priemonė leidžia kontroliuoti gaunamas lėšas ir tinkamai investuoti santaupas.

– Išskiriama, kad asmuo siekdamas finansinio saugumo turi planuoti asmeninį biudžetą, kuris ir sudaromas per pajamas ir išlaidas. Turi atsakingai taupyti, bei investuoti. Taupymas padeda sukurti finansinio saugumo ir finansinės nepriklausomybės pojūtį ir ateities galimybes. Pasiiekti finansinio saugumo galima tada, kuomet asmuo yra finansiškai raštingas. Finansinio saugumo poreikis asmenis skatina siekti finansinės laisvės, kur laisvė suprantama, kaip finansinė gerovė. Siekiant pasiekti finansinę gerovę ateityje, rekomenduojama, jog pinigų rezervas būtų padidintas iki 12 mėnesių pajamų dydžio, kad atsitikus neplanuotam darbo srauto sumažėjimui bei netekus pajamų, nereikėtų parduoti investicijų ir patirti didesnių nuostolių.

– Įvertinus išanalizuotą literatūrą teigtina, finansinė gerovė yra glaudžiai sietina su finansinio saugumo kūrimu, kur pagrindinės sąsajos yra finansinio raštingumo įgūdžiai. Nesiekiant finansinio saugumo, sudaromos menkos galimybės pasiekti finansinę gerovę, nepasiekus finansinės gerovės jaučiama baimė ir neužtikrintumas dėl ateities ir jos perspektyvų, pasirenka iracionalus finansinius sprendimus, kurie kelia rizikas. Visais atvejais siekiant finansinės gerovės imponuoja finansinio raštingumo ugdymas, finansinio saugumo kūrimas.

– Išskiriama, jog nepriklausomų darbuotojų finansinė gerovė priklauso nuo jų finansinio raštingumo, racionalios arba iracionalios finansinės elgsenos. Finansinę gerovę gali pasiekti visi laisvai samdomi darbuotojai, jeigu atsižvelgs į asmeninių finansų valdymą, turės įgūdžių ir žinių sietinu su finansiniu raštingumu, racionaliai vertins visas finansines galimybes, o svarbiausia nuolatos sieks didinti savo pajamas.

3. Išanalizavus mokslinėje literatūroje tyrinėjamus darbuotojų finansinę gerovę lemiančius veiksnius, finansinio raštingumo ir elgsenos svarbą laisvai samdomiems darbuotojams bei jų susietumą, sudarytas teorinis sąsajų tarp nepriklausomų darbuotojų finansinio raštingumo ir finansinės gerovės modelis. Šis modelis rodo, kad finansinę gerovę lemiantys veiksniai, tokie kaip žmogiškasis, socialinis ir asmeninis kapitalas turi abipuses sąsajas su keliomis dimensijomis – finansiniu raštingumu ir finansine elgsena. Lygiai taip abipusį ryšį turi ir su individo gerove, vertinama pasitelkiant tokias dimensijas kaip darbo ir asmeninio gyvenimo balansas, finansinis saugumas, socialinės garantijos ateityje.

4. Atsižvelgus į sudarytą teorinį modelį sudarytas tyrimo instrumentas ir parengta tyrimo metodika. Pasitelktas kiekybinis duomenų rinkimo metodas – anketinė apklausa, sudaryta iš 29 klausimų, parengtų naudojant validuotas skales. Vertintos nepriklausomų darbuotojų finansinę gerovę lemiančių veiksnių, finansinio raštingumo ir elgsenos

dimensijos ir subdimensijos bei 4 demografinės charakteristikos. Tyrimo validumas vertintas ir patvirtintas pasitelkiant statistinio paketo socialiniams mokslams (SPSS) programa, naudojamos požymių dažnių lentelės (Contingency table, Crosstabs), skaičiuojamas Chi-kvadratu kriterijus.

5. Atlikus empirinį tyrimą galima išskirti svarbiausius aspektus:

– Išskiriama, jog tyrime dalyvavo nepriklausomi darbuotojai, kurių didesnę dalį sudarė moterys, tačiau pasiskirstymas pagal amžiaus grupes išliko tolygus, kas leido įvertinti ne tik šiuo laiku sparčiai populiarėjančią darbo formą jaunimo tarpe, bet ir vyresnio amžiaus apklaustųjų požiūrį.

– Nustatyta, kad bendras respondentų finansinis raštingumas yra pakankamai aukštas, tiriamieji geba teisingai apskaičiuoti loginius uždavinius: palūkanų, investavimo, suvokti infliacijos daromą įtaką pinigų vertei. Be to, dauguma apklaustųjų turi patenkinamas žinias, apie finansinių aktyvų diversifikavimą ir pelno maksimizavimą. Nepaisant to, jog daugiau nei trečdalis tiriamųjų nėra linkę sudaryti pajamų ir išlaidų biudžeto, nepriklausomi darbuotojai sugeba valdyti savo pajamas ir išlaidas.

– Vertinant taupymo ir finansinio elgesio aspektus galima teigti, kad dauguma tiriamųjų linkę taupyti ir atsidėti pinigus ateičiai. Analizuojant tiriamųjų finansinę gerovę ir ateities finansines perspektyvas nustatyta, kad didžioji dalis tiriamųjų jaudinasi dėl finansinės ateities, nepaisant to, jog rūpinasi ateities gerove.

– Analizuojant finansinio raštingumo poveikį finansinei gerovei nustatyta, kad finansinis raštingumas ir atsakingas finansinis elgesys turi teigiamą poveikį finansinei gerovei. Respondentai, kurie yra linkę kaupti rezervą ateičiai, yra labiau užtikrinti savo ateitimi nei tie, kurie rezervo nekaupia. Be to, nustatyta, kad kaupiantieji rezervą asmenys yra labiau finansiškai raštingi, nes geriau geba skirti su finansiniu raštingumu susijusias situacijas. Įdomu ir tai, kad kaupiantys finansinį rezervą asmenys dažniau tikisi išgyventi iš kitos rūšies pajamų, nei pensija ar santaupos. Tuo tarpu, nekaupiantys – dažniausiai apie ateitį negalvoja.

– Vertinant finansinės gerovės vertinimą, bei siekimą ateityje galima išskirti, jog dauguma nepriklausomų darbuotojų elgiasi finansiškai teisingai, taupo ateičiai, galvoja apie pensinio amžiaus pajamas ir mano, jog jas turi sudaryti santaupos ar pajamos iš investicijų padarytų iki pensinio amžiaus, todėl mano, jog finansinę gerovę gali pasiekti ir nepriklausomas darbuotojas. Galima pabrėžti, jog respondentai tiki pasiekti finansinę gerovę 10 metų laikotarpyje, nes jaučiasi finansiškai saugūs, geba elgtis finansiškai teisingai, yra finansiškai raštingi.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Alessie, R., Lusardi, A. (2011). *Financial literacy and retirement preparation in the Netherlands*. Journal of Pension Economics and Finance, 10 (4): 527–46.
2. Apanavičiūtė, K. (2018). *Jaunosios Lietuvos šokio kartos kūrybos tendencijos*. Magistro darbas. Kaunas: VDU.
3. Atkinson, A., Messy, F.A. (2011). *Assessing Financial Literacy in 12 Countries: An OECD Pilot Exercise*. Netspar Discussion Paper, Nr. 01/2011-014.
4. Behrman, J., Mitchell, S. (2010). *Financial literacy, schooling and wealth accumulation*. NBER working paper Nr. 16452.
5. Braeutigam, D. (2019). *Freelance Opportunities*. Careers in Biomedical Engineering. P. 105 – 123.
6. BNS (2019). *Tyrimas: Lietuvos gyventojų finansinis raštingumas galėtų būti geresnis*. Prieiga per internetą: <https://kreditai.info/naujienos/519-tyrimas-lietuvos-gyventoju-finansinis-rastingumas-galetu-buti-geresnis> (žiūrėta: 2020 - 02 – 21).
7. Bongini, P., Trivellato, P., Zenga, M. (2013). *Financial Literacy and Undergraduates: A Question of Aptitude?* Milan Bicocca University.
8. Botyriūtė, D. (2014). *Projektas: Suaugusiųjų švietimo plėtra suteikiant besimokantiems asmenims bendrąsias kompetencijas*. Marijampolės švietimo centras.
9. Calcagno, R., Monticone, C. (2017). *Financial Literacy and the Demand for Financial Advice*. Center for Research on Pensions and Welfare Policies, Turin. CeRP Working.
10. Cordero M. J., Francisco M.I., Chaparro P. (2019). *Financial education and student financial literacy: A cross-country analysis using PISA 2012 data*. Universidad de Extremadura. doi:10.1016/j.socij.2019.07.011.
11. Činauskaitė, C. J. (2011). *Namų ūkių finansinės gerovės kūrimo prielaidos Lietuvoje*, Human Resources: The Main Factor of Regional Development 4: 16–24.
12. Darriet, E., Guille, M., Vergnaud J. C. (2019). *Money illusion, financial literacy and numeracy: Experimental evidence*. LEMMA. doi:10.1016/j.joep.2019.102211.
13. Daniam, D., Manea, C. (2019). *Causal recipes for turning fin-tech freelancers into smart entrepreneurs*. doi:10.1016/j.jik.2019.01.003

14. Deborah J. G., DeMoortel D. (2018). *What's up with the self-employed? A cross-national perspective on the self-employed's work-related mental well-being*. Interface Demography, Department of Sociology, p. 317-326.
15. Dikčius, V. (2011). *Anketos sudarymo principai*. Vilnius: VU.
16. Fernando, S. (2016). *Employee Personal Financial Literacy as Strategic Human Resource Management Initiative: With special reference to ABC Bank PLC*. Conference: 7th International Conference on Business and Information ICBI 2016 University of Kelaniya.
17. *Finansinis raštingumas* (2016). Europos Komisija.
18. *Finansinio raštingumo atsakaita* (2017). Prieiga internetu: https://www.smm.lt/uploads/lawacts/docs/1371_63778f65d7e60146b8f5cdd848f8f8c1.pdf (žiūrėta: 2020 - 02 - 24)
19. FDP (2019). *Freelanceris – kas jis?* Prieiga per internetą: <https://fdp.lt/freelanceris-kas-jis/> (žiūrėta 2020 – 02 – 28).
20. Gustytė, G. (2018). *Socialinis draudimas ES, kai asmuo dirba daugiau, negu vienoje ES valstybėje bei kai dirba ES ir ne ES valstybėse*. Vilnius: VU.
21. Gustaitnienė, L. (2013). *Verslas ir laimingas darbuotojas: (ne)suderinama?: konferencijos medžiaga*. Vilnius: MRU.
22. Gaigalienė, A., Leckė, G. (2019). *The role of financial socialization agents in Z generation context. Science and studies of accounting and finances: problems and perspectives*. Kaunas: VDU.
23. INTRUM (2019). *2019 m. „European Consumer Payment Report“*. Prieiga internetu: <https://www.intrum.lt/verslo-sprendimai/analitika-ir-izvalgos/publikacijos/european-consumer-payment-report/2019-m-european-consumer-payment-report/> (žiūrėta 2020 – 02 – 19).
24. Jakutyte, L. (2012). *Asmeninių finansų valdymo ypatumai gyvenimo ciklo požiūriu*. Vilnius: MRU.
25. Jurevičienė, D., Bikas, E., Gausienė, E. (2012). *Behavioural finance during economic downturn in Lithuania*. Business and Management.
26. Jurevičienė, D., Gausienė, E. (2010). *Finansinės gyventojų elgsenos ypatumai*. Verslas: teorija ir praktika.
27. Karavaitienė, R. (2018). *Kas geriau - etatinis ar laisvai samdomas darbuotojas?* Vilnius.
28. Karabulut, Y. (2013). *Financial Advice: An Improvement for Worse?* Goethe University Frankfurt, Department of Money and Macroeconomics.

29. Kadoya, Y. Khan, M, S. (2016). *Financial literacy reduces late-life anxiety*. Prieiga per internetą: <https://voxeu.org/article/financial-literacy-reduces-late-life-anxiety> (žiūrėta: 2020 - 02 – 24).
30. Kartašova, J. (2013). *Iracionali investuotojo elgsena finansų rinkose*. Finansų rinkų įžvalgos. Pirma dalis. Vilnius: Mykolo Riomerio universitetas.
31. Klapper, L., Lusardi, A., Panos, G. (2013). *Financial Literacy and its Consequences: Evidence from Russia During the Financial Crisis*. Journal of banking. Nr. 37.
32. Kuliešiūtė, Ž. (2016). *Asmeninių finansų valdymo ir gyvenimo ciklo ryšys*. Vilnius.
33. Kenton, W. (2020). *Financial Literacy*. Investopedia.
34. Kvietkienė, G. (2016). *Finansinio raštingumo samprata ir paradoksai*. Kaunas: LEU.
35. Kozel, V. (2015). *Finansinės elgsenos principų taikymo investiciniams sprendimams priimti teoriniai aspektai*. 18-osios Lietuvos jaunųjų mokslininkų konferencijos teminė konferencija.
36. LBA (Lietuvos bankų asociacija) (2019). *Lietuvos finansinio raštingumo indeksas: išmanyti taupymą nebepakanka*. Prieiga per internetą: <https://www.lba.lt/lt/asociacijos-naujienos/2019/lietuvos-finansinio-rastingumo-indeksas-ismanyti-taupyma-nebepakanka> (žiūrėta: 2020 - 02 – 20).
37. LB (Lietuvos bankas) (2020). *Asmeninių finansų valdymas: nuo ko pradėti?* Prieiga internetu: <https://www.lb.lt/lt/asmeniniu-finansu-valdymas-nuo-ko-pradeti> (žiūrėta: 2020 - 02 – 23).
38. LR Statistikos departamentas (2020). *Samdomieji darbuotojai*. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?indicator=S3R429#/> (žiūrėta: 2020 - 02 – 27).
39. Martin, B., Caroline, H., Thomas, S. (2017). *Culture and Financial Literacy*. University of St. Gallen, School of Finance.
40. Mandell, L., Klein, L. (2013). *The Impact of Financial Literacy Education on Subsequent Financial Behavior*. Journal of Financial Counseling, Vol. 20, No. 1.
41. Macijauskas, L. (2015). *Lietuvos Investuotojų Elgsena: Iracionalumo Apraiškos*. Pinigų studijos.
42. Murillo, M., Franco, B., Tobon, A. (2020). *The role of cognitive abilities on financial literacy: New experimental evidence*. EAFIT. doi:10.1016/j.socec.2019.101482.

43. Nguyen, D. T., Teo, S. T. (2018). *Cynicism about change, work engagement, and job satisfaction of Public Sector Nurses*. *Australian Journal of Public Administration*, 77(2), 172-186.
44. Pakalniškienė, V. (2012). *Tyrimo ir įvertinimo priemonių patikimumo ir validumo nustatymas*. Metodinė priemonė. Vilnius.
45. Pan, X., Weixing, Wu., Zhang, X. (2020). *Is financial advice a cure-all or the icing on the cake for financial literacy?* Beijing, PR China. doi:10.1016/j.irfa.2020.101473.
46. Pompian, M. M. (2012). *Behavioral Finance and Investor Types: Managing Behavior to Make Better Investment Decisions*. New Jersey: Hoboken.
47. Ruginienė, I. (2019). *Nepriklausomų darbuotojų – plusai ir minusai*. Lietuvos profesinių sąjungų konfederacija.
48. Ritchie, A. (2018). *Financial Literacy*. Annuity.
49. Sutana, R., Im, I. (2018). *Do IT freelancers increase their entrepreneurial behavior and performance by using IT self-efficacy and social capital?* Evidence from Bangladesh. Department of MIS. doi:10.1016/j.im.2018.12.001.
50. Smale, A., Bagdadli, S., Cotton, R. (2019). *Proactive career behaviors and subjective career success: The moderating role of national culture*. *Journal of Organizational Behavior*, 40(1), 105-122.
51. SODRA (2020). *Įmokų tarifai savarankiškai dirbantiems*. Prieiga per internetą: <https://www.sodra.lt/lt/situacijos/imoku-tarifai-savarankiskai-dirbantiems> (žiūrėta: 2020 - 03 – 06).
52. SODRA (2020). *Darbas pagal autorinę sutartį*. Prieiga internetu: <https://www.sodra.lt/lt/situacijos/dirbu-pagal-autorine-sutartinoriu-idarbinti-pagal-autorine-sutarti> (žiūrėta: 2020 - 03 – 06).
53. SODRA (2017). *Ligų išmokos vykdančioms individualią veiklą*. Prieiga internetu: <https://www.sodra.lt/lt/naujienos/konsultuoja-specialistai-ka-apie-ligos-ismoka-turi-zinoti-vykdantieji-individualia-veikla> (žiūrėta: 2020 - 03 – 03).
54. Tarcijonaitė, M. (2017). *Laisvai samdomas darbas: laimės daugiau, bet yra papildomų sąlygų*. Verslo žinios.
55. Taujanskaitė K., Jurevičienė D. (2010). *Challenges of personal finance management under instable economic*. Vilnius: Vilniaus Gedimino technikos universitetas.
56. T. Rowe Price Group (2019). *The Majority of Independent Workers Are Actively Saving for Retirement*. Baltimore.

57. T. Rowe Price Group (2019). *2019 Financial attitudes and behaviors among independent workers*. T. Rowe Price Investment Services, Inc. 201903-788499.
58. Vaitkus, R., Vasiliauskaitė, A. (2018). *Finansinio saugumo koncepcijos vertybinis aspektas*. Vilnius: MRU.
59. VMI (2018). *Mokesčių mokėtojų registravimo statistika*. Prieiga per internetą: <https://www.vmi.lt/cms/mokesciu-moketoju-registravimo-statistika-2018-m>. (žiūrėta 2020 - 02 – 29).
60. VMI (2020). *Nuolatinių Lietuvos gyventojų pajamų apmokestinimo tvarka nuo 2020 metų sausio 1 dienos*. Prieiga per internetą: https://www.vmi.lt/cms/documents/10162/8782061/Lentel__VMI_Sodra_+2020-01-13/89239295-2970-433a-9d43-410b806dc3b0 (žiūrėta 2020 - 03 – 02).
61. VMI (2018). *Autoriniai atlyginimai*. Prieiga per internetą: <https://www.vmi.lt/cms/web/kmdb/1.4.8.1> (žiūrėta 2020 - 03 – 02).
62. VMI (2019). *Verslo liudijimai 2020 metams*. Prieiga per internetą: https://www.vmi.lt/cms/about-vmi/-/asset_publisher/hU6yeb4bVUJN/content/id/9603565 (žiūrėta 2020 - 03 – 02).
63. Virvilienė, R. (2019). *Dėl verslo liudijimų įsigyjančio gyventojų trumposios atmintinės patikslinimo*. Valstybinė mokesčių inspekcija.
64. Zarembė, E. (2019). *Laisvai samdomą darbą dirbančių moterų pasiekimų sąsajos su jų gerove*. Baigiamasis magistro projektas. Kaunas: KTU.
65. Žeimantas, V. (2020). *VMI paskelbė verslo liudijimų kainas 2020 metams*. Verslo žinios.
66. Willis, L. E. (2009). *Evidence and Ideology in Assessing the Effectiveness of Financial Literacy Education*. Loyola Law School Los Angeles.

PRIEDAI

1 priedas. Tyrimo anketa

Mieli respondentai,

Aš, Monika Lukauskaitė, Vilniaus universiteto ekonomikos fakulteto, verslo finansų specialybės studentė. Šiuo metu rašau magistro baigiamąjį darbą „Nepriklausomų darbuotojų finansinė gerovė“. Surinkusi informaciją siekiu identifikuoti nepriklausomų darbuotojų finansinį raštingumą bei finansinę gerovę. Apklausos anketa yra anoniminė, o gauti tyrimo duomenys bus naudojami mano magistro baigiamajame darbe.

Prašau prisidėti prie man svarbios baigiamojo darbo dalies ir užpildyti anketą. Ačiū už dalyvavimą apklausoje.

Klausimo Nr.	Klausimai lietuvių kalba	Atsakymai
1.	Jūsų lytis:	<ul style="list-style-type: none">– Moteris– Vyras
2.	Kuriai amžiaus grupei priklausote?	<ul style="list-style-type: none">– Nuo 18 iki 25 metų– Nuo 26 iki 30 metų– Nuo 31 iki 40 metų– Nuo 41 iki 50 metų– Daugiau nei 51 metai
3.	Jūsų išsilavinimas:	<ul style="list-style-type: none">– Pagrindinis– Vidurinis– Profesinis– Aukštesnysis– Aukštasis
4.	Jūs esate:	<ul style="list-style-type: none">– Nepriklausomas darbuotojas– Savarankiškai dirbantis asmuo– Bedarbis(-ė)– Kita (įrašykite) _____
5.	Kurioje veiklos srityje dirbate, kaip nepriklausomas darbuotojas ir / arba savarankiškai dirbantis asmuo?	Atsakymą parašykite.

6.	Jūsų nuomone, pinigai reikalingi tam, kad:	<ul style="list-style-type: none"> – Pagerintų gyvenimą – Palengvintų mainus – Suteiktų saugumo jausmą – Sukurtų konkurenciją – Kita (įrašykite) _____
7.	Ar Jūs turite sukaupe (-usi) 6 mėn. pajamų dydžio finansinį rezervą? Jei ne, pakomentuokite, kokios to priežastys. Jei taip, pakomentuokite, kaip ilgai tai truko ir kokiomis priemonėmis, būdais, jums tai pavyko padaryti.	Atsakymą parašykite.
8.	Ar kaupiate pensijai?	<ul style="list-style-type: none"> – Taip (įrašykite) _____ – Ne (įrašykite) _____
9.	Kaip manote, ar daug žmonių kaupia savo senatvės pensijai? Kodėl?	Atsakymą parašykite.
10.	Jūsų nuomone, asmens finansinis raštingumas priklauso nuo (<i>prie kiekvieno teiginio pažymėkite vieną jums tinkantį atsakymo variantą</i>):	
10. 1.	Gyvenamosios vietovės	<ul style="list-style-type: none"> – Sutinku – Iš dalies sutinku – Nesutinku
10. 2.	Išsilavinimo	<ul style="list-style-type: none"> – Sutinku – Iš dalies sutinku – Nesutinku
10. 3.	Vertybių ir nuostatų	<ul style="list-style-type: none"> – Sutinku – Iš dalies sutinku – Nesutinku
10. 4.	Emocinio intelekto	<ul style="list-style-type: none"> – Sutinku – Iš dalies sutinku – Nesutinku
10. 5.	Valstybės skatinimo	<ul style="list-style-type: none"> – Sutinku – Iš dalies sutinku – Nesutinku

10. 6.	Gaunamų pajamų dydžio	<ul style="list-style-type: none"> – Sutinku – Iš dalies sutinku – Nesutinku
10. 7.	Darbo pobūdžio	<ul style="list-style-type: none"> – Sutinku – Iš dalies sutinku – Nesutinku
10. 8.	Bendravimo su finansiškai raštingais asmenimis	<ul style="list-style-type: none"> – Sutinku – Iš dalies sutinku – Nesutinku
10. 9.	Paties žmogaus noro siekti kuo aukštesnio finansinio raštingumo	<ul style="list-style-type: none"> – Sutinku – Iš dalies sutinku – Nesutinku
10. 10.	Amžiaus	<ul style="list-style-type: none"> – Sutinku – Iš dalies sutinku – Nesutinku
10. 11.	Šalies ekonomikos situacijos	<ul style="list-style-type: none"> – Sutinku – Iš dalies sutinku – Nesutinku
11.	Įsivaizduokite, jog turite 100 € indelį už kurį mokamos 2 % metinės palūkanos, kiek po 5 metų turėtumėte pinigų savo sąskaitoje?	<ul style="list-style-type: none"> – Daugiau nei 102 € – Lygiai 102 € – Mažiau nei 102 €
12.	Įsivaizduokite, kad už Jūsų indelį banke mokamos 1 % palūkanos, o infliacija siekia 2% per metus. Kiek po vienerių metų galėsite įsigyti prekių ir paslaugų už indėlyje sukauptus pinigus?	<ul style="list-style-type: none"> – Daugiau nei šiandien – Lygiai tiek pat – Mažiau nei šiandien
13.	Prašome pasakyti ar šis teiginys teisingas ar klaidingas: paprastai investuoti į vienos kompanijos akcijas yra mažiau rizikinga nei investuoti į akcijų investicinį fondą.	<ul style="list-style-type: none"> – Teisinga – Klaidinga
14.	X žmogus į pensiją išeis po dvidešimties metų. Nuo ko priklausys, kokios bus X žmogaus disponuojamos lėšos sulaukus pensinio amžiaus?	<ul style="list-style-type: none"> – Nuo to, kiek X žmogus ir jo darbdavys sumokės socialinio draudimo mokesčių – Nuo to, kiek valstybė surinks mokesčių po dvidešimties metų – Nuo to, kiek X žmogus susitaupys pats – Nuo visų išvardintų veiksnių – Nežinau

15.	Jūsų finansinis tikslas yra:	<ul style="list-style-type: none"> – Užsitikrinti bazinių poreikių patenkinimą, o visą kitą atiduoti žmonėms, kuriems pinigų reikia labiau. – Sutaupyti pakankamai pinigų, kad senatvėje gyvenčiau be rūpesčių. – Turėti pakankamai pinigų, kad galėčiau sau leisti viską, ko noriu. – Kuo greičiau sukaupti kuo daugiau pinigų. – Aš neturiu konkrečių finansinių tikslų – Kita (įrašykite)
16.	Kaip Jums sekasi taupyti pinigus?	<ul style="list-style-type: none"> – Aš taupau tik būtiniausioms prekėms ir pirkiniams – Kuo daugiau pinigų sutaupau, tuo laimingesnis jaučiuosi, todėl nemažai laiko praleidžiu ieškodamas naujų taupymo būdų – Man nesiseka taupyti ir kartais man tai kelia nerimą – Niekaip neprisiruošiu taupyti, nors žinau, kad turėčiau pradėti tą daryti – Taupyti man išeina natūraliai, tai darau nuolat
17.	Ar Jūs jaudinatės dėl finansų, kuriuos uždirbate būdamas nepriklausomu darbuotoju ir / arba laisvai samdomu darbuotoju?	<ul style="list-style-type: none"> – Dėl finansų nerimauju nuolat – Finansai yra pagrindinis dalykas, kuris mane neramina – Stengiuosi su finansais elgtis atsakingai, tačiau vis tiek dėl jų išgyvenu – Dėl finansų aš niekada nesijaudinu – gyvenime yra svarbesnių dalykų – Dėl finansų išgyvenu tik tada, kai jų pritrūksta – Nors man ir patinka dažnai apsipirkinėti, dėl finansų jaudinuosi labai retai – Nuolatos juntu nerimą, nes nepragyvenu iš gaunamo uždarbio

18.	Kai kalba pakrypsta apie pinigų valdymą:	<ul style="list-style-type: none"> – Man labiau patinka taupyti pinigus, nei juos leisti – Man patinka leisti pinigus, jei žinau, kad ilgoje perspektyvoje mano turtas vis tiek didėja – Aš visada tikiuosi, kad pinigų užteks nenumatytoms išlaidoms – Aš nežinau, kur dingsta mano pinigai ir man tai visiškai neįdomu – Man patinka leisti pinigus, kartais aš netgi išleidžiu daugiau nei uždirbu – Kita (įrašykite)
19.	Kaip Jūs matote savo finansinę ateitį?	<ul style="list-style-type: none"> – Man sunku galvoti apie finansinę ateitį. Tikiuosi, kad piniginiai klausimai išsprends natūraliai – Aš nuolat taupau, todėl jaučiuosi pakankamai užtikrintas dėl savo finansinės ateities – Aš darau viską, kad sukauptčiau kuo daugiau pinigų, todėl finansinė ateitis turėtų būti šviesi – Kadangi man labai nesiseka taupyti, aš stipriai nerimauju, kad ateityje man pritrūks pinigų – Apie finansinę ateitį aš negalvoju, kadangi yra svarbesnių dalykų už pinigus, pavyzdžiui, gyvenimo kokybė, prasmė ir t.t.
20.	Jūsų nuomone, kuris atvejis neturėtų būti vadinamas investavimu?	<ul style="list-style-type: none"> – Santaupų naudojimas verslui pradėti – Akcijų pirkimas – Kalnų slidinėjimo inventoriaus įsigijimas – Terminuotas indėlis banke – Nežinau
21.	Jūsų nuomone, kas parodo, kaip lengvai santaupos ir kitos investicijos gali būti paverstos grynaisiais pinigais?	<ul style="list-style-type: none"> – Pajamingumas – Diversifikacija – Likvidumas – Pelningumas – Nežinau

22.	Kokiu būdu sudarote savo pajamų ir išlaidų biudžetą?	<ul style="list-style-type: none"> – Internetinės bankininkystės pagalba – Kita specialia programa – Skaičiavimus rankiniu būdu – Pasitelkiu konsultantus – Pajamų ir išlaidų biudžeto nesudarau – Kita (įrašykite) _____
23.	Jūsų planuojamas pajamas pensinio amžiaus metu sudarys:	<ul style="list-style-type: none"> – Tik pensija – Vaikų finansinė pagalba – Pajamos iš atliktų investicijų iki pensinio amžiaus – Santaupos, kurios padarytos iki pensinio amžiaus – Planų kol kas neturiu – Kita (įrašykite) _____
24.	Teigtina, kad finansinė gerovė pasireiškia žmogaus pasitenkinimu savo finansine padėtimi. Žmogus jaučiasi finansiškai stabilus, laimingas ir laisvas nuo finansinių rūpesčių. Kada planuojate pasiekti savo finansinę gerovę?	<ul style="list-style-type: none"> – Po 1 – 5 metų – 10 metų laikotarpyje – 15 metų laikotarpyje – 20 metų laikotarpyje – Jos nesiekiu ir neplanuoju siekti – Ją jau pasiekiau – Kita (įrašykite) _____
25.	Ar kas mėnesį gaunant darbo užmokestį / pajamų, iš karto tam tikrą dalį atidedate ateičiai, senatvei ar kitiems reikalams, reikmėms?	<ul style="list-style-type: none"> – Visada – Kartais – Niekada
26.	Jūsų manymu, racionalus pinigų valdymas tai:	<ul style="list-style-type: none"> – Pastovus taupymas – Apgalvotas investavimas į vieną konkretų šaltinį – Solidus investicijų portfelis – Kita (įrašykite) _____
27.	Kokios jūsų mėnesinės uždirbamos pajamos atskaičius mokesčius, kaip nepriklausomo darbuotojo ir / arba savarankiškai dirbančio asmens?	<ul style="list-style-type: none"> – Iki 400 eurų – 401-600 eurų – 601-900 eurų – 901-1200 eurų – 1201-1500 eurų – 1501 eurų ir daugiau
28.	Ar esate patenkintas (-a) savo finansine padėtimi?	<ul style="list-style-type: none"> – Taip – Ne – Iš dalies
29.	Kaip manote, ar nepriklausomas darbuotojas ir / arba savarankiškai dirbantis asmuo gali pasiekti finansinę gerovę?	<ul style="list-style-type: none"> – Taip – Iš dalies – Ne